

ԱՆԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՏԵՏՐԵՐ

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ» ՈԱԶՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՄԻ ՀԱՎԵԼՎԱԾ 4(24). 2012

ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ (ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ)
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԶԵՎԱԿՈՐՈՒՄԸ
ՈՐՊԵՍ ՈԱԶՄԱԿՐԹԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈՆՈՒՄՆԵՐԻ
ԲԱՂԿԱՑՈՒՑԻՉ

ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱՏԱՏՄԱՑ ԿՈՆՏՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՈԱԶՄԱԿՐԹԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՏԵՆՍԻՎ

ՄԵՆԱԳՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՏԵՏՐԵՐ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 4(24). 2012

ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՏԵՏՐԵՐ

Լույս է տեսնում 2007 թվականից տարին չորս անգամ

4 (24). 2012

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

- Քոբանջյան Հ. Ս.**
 քաղաքական գիտությունների
 դոկտոր (ՌԴ), Ռազմական
 գիտությունների ռուսաստանյան
 ակադեմիայի իսկական անդամ,
 հակահարկաբեկչության գծով
 փորձագետ (ԱՄՆ)
 (նախագահ)
- Չիլինգարյան Գ. Ս.**
 (գլխավոր խմբագիր)
- Այդինյան Ռ. Ա.**
- Այվազյան Լ. Գ.**
- Ապրիանով Է. Ա.**
- Ավետիսյան Վ. Ն.**
- Գասպարյան Տ. Շ.**
- Գավթյան Ա. Մ.**
- Իսախանյան Մ. Ռ.**
- Խաչատուրով Յու. Գ.**
- Կարապետյան Մ. Ն.**
- Մաթևոսյան Ի. Ժ.**
- Մարգարյան Վ. Հ.**
 (գլխ. խմբ. տեղակալ)
- Մարտիրոսով Լ. Ա.**
- Միրզաբեկյան Ա. Ռ.**
- Մուրադյան Կ. Ռ.**
- Նազարյան Ա. Ս.**
- Շիրինյան Մ. Ա.**
- Սեդրակյան Ս. Գ.**
- Վարդանյան Ա. Գ.**
- Տեր-Գրիգորյանց Ն. Գ.**
 Տնօնյան Գ. Է.

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

- ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ
 (ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ) ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
 ԶԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ
 ՈՐՊԵՍ ՌԱԶՄԱԿՐԹԱԿԱՆ
 ԲԱՐԵՓՈՒՍԵՐԻ ԲԱՎԿԱՅՈՒՑԻՉ**
- Ս. Մ. Օհանյան, Մուտքի խոսք* 5
- Հ. Ս. Քոբանջյան, Պաշտպանական կրթության բարեփոխմամբ՝ ռազմավարական փոփոխությունների կառավարումը Հայաստանում «խելացի ուժի» զարգացման տեսանկյունից* 9
- Հավելված.*
- ՀՀ ՊՆ Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանի (ՊԱ(Հ)Հ) ստեղծման ճանապարհային քարտեզ* 25
- Дорожная карта создания Национального (исследовательского) университета обороны (Н(И)УО) МО РА* 41
- The roadmap of the formation of the National (Research) Defense University (ND(R)U), MOD, RA* 56
- Ջեյմս Զիգլ, Ապագայի ձևավորում. Հայաստանի նախաձեռնությունը մտածողության ռազմավարական մակարդակում* 71
- James Keagle. Shaping the future: Armenia's initiative in strategic-level thinking* 74

<i>Մ. Ս. Ավերիսյան, Գ. Մ. Մանասյան</i> , Ռազմավարական խաղերը որպես կիրառական ուսուցման գործիք	76
Հ. Զ. Մուսայելյան, Բ. Պ. Պողոսյան, Գ. Մ. Մանասյան, ՀՀ Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանի կազմում Կիբեռանվտանգության կենտրոնի ձևավորման անհրաժեշտությունը, հիմնական նպատակներն ու գործառույթները	84
Գ. Կ. Բալայան, Վ. Պ. Ավերիսյան, Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարության գիտակրթական հաստատությունների իրավական վիճակի օրենսդրական կարգավորման հարցի շուրջ	88
Հ. Ս. Քոթանջյան, Բ. Պ. Պողոսյան, Մ. Ա. Փարվանյան, ՀՀ ՊՆ ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտի կողմից ՀՀ պաշտպանական-անվտանգային քաղաքականության գիտական քաղաղրիչի ապահովման 2013 թ. ծրագիր	105

ՀԱՆԴԵՍԻ ԳԻՏԱԽՈՐՀՐԴՍՎԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

- Ռ. Վ. Աղուզումցյան*, հոգեբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
Ն. Հ. Առաքելյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
- Լ. Ս. Արզումանյան*, բանասիրական գիտությունների դոկտոր,
 Գ. Ե. Բաղդասարյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
- Ս. Ա. Գալստյան*, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 Ս. Գ. Գալստյան, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 Հ. Ա. Գևորգյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
- Ռ. Գ. Գևորգյան*, երկրաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 Բ. Ն. Հարությունյան, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 Վ. Մ. Հարությունյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
 Հ. Հ. Մաթևոսյան, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ,
 Ա. Հ. Մանթաշյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
- Մ. Մ. Մարգարյան*, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 Է. Գ. Մինասյան, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 Մ. Մ. Միրիջանյան, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 Կ. Ս. Մուռյան, տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 Յու. Ս. Չիլինգարյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
 Վ. Ս. Մարգարյան, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս,
- Ռ. Ա. Սաֆրասարյան*, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ,
 պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 Ա. Հ. Միմոնյան, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ,
 պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
 Հ. Ս. Միսակյան, բժշկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ
(ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ) ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ՁԵՎԱԿՈՐՈՒՄԸ

ՈՐՊԵՍ ՌԱԶՄԱԿՐԹԱԿԱՆ
ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ԲԱՂԿԱՑՈՒՑԻՉ

ՄՈՒՏՔԻ ԽՈՍՔ

*Ս. Մ. ՕՀԱՆՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ Պաշտպանության նախարար*

ՀՀ ՊՆ Դրասյրամար Կանալյանի անվան ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտի կերպարավորմամբ ՀՀ պաշտպանության նախարարության Պաշտպանական ազգային համալսարանի սրեղծումը ՀՀ ռազմակրթական քարտեփոխումների կարևոր փուլային քայլերից է: Դրա հետ մեկտեղ, Հայաստանում պաշտպանական ազգային համալսարան սրեղծելու ծրագիրը Հայաստանի Հանրապետության և աշխարհի առաջարար գիտակրթական հաստատությունների միջև պաշտպանական-անվտանգային ոլորտում զարգացող համագործակցության կոնկրետ ու շոշափելի ցուցանիշ է:

Մենք մեր առջև դրել ենք ոչ սրանդարտ ու բարդ խնդիր: Կան Հայաստանի Հանրապետության համեմատությամբ շատ ավելի մեծ ռեսուրսներ ու հնարավորություններ ունեցող բազմաթիվ պետություններ, որոնք նույնիսկ չեն մտածում պաշտպանական ազգային համալսարան ունենալու մասին: Մինչդեռ մենք, ելնելով Հայաստանի ազգային անվտանգության և պաշտպանության հեռահար շահերից, համարեղ ջանքերով ոչ միայն նման հավակնոյր գաղափար ենք հղացել, այլև քայլ առ քայլ առաջ ենք ընթացել և հասել այսօրվա արդյունքին, ինչը մեզ հնարավորություն է տալիս միանգամայն գործնական կերպով քննարկելու Հայաստանի Հանրապետությունում Պաշտպանական ազգային համալսարան սրեղծելու ճանապարհային քարտեղը, որը մշակվել է ամերիկյան մոդելի տեղայնացմամբ՝ հաշվի առնելով ՀՀ ռազմավարական շահերը, առկա ռեսուրսները, ինչպես նաև ՀՀ անվտանգային մարտահրավերներն ու ազգային անվտանգության ռազմավարական գերակայությունները:

Այդ են վկայում մեր կատարած աշխատանքների հիմնական փուլերը:

2000–2002 թթ. արդիականացման ուղի բռնած Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանական գերատեսչությունը գերազանցապես ամերիկյան գործընկերային մեթոդաբանական աջակցության շնորհիվ սկսել է քայլեր ձեռնարկել իր գիտակրթական բաղադրիչի համակարգային զարգացման նպատակով: Որպես այս փուլում րեղի ունեցած գիտամեթոդական շփումների արդյունք կարող ենք նշել Հայաստանում Պաշտպանական ազգային համալսարանի սրեղծման գաղափարի հղացումը: Այդ գաղափարի համաձայն՝ համալսարանը պետք է դառնա պաշտպանական-անվտանգային ոլորտում արևմտյան առաջադիմական չափանիշներին համապատասխանող գիտակրթական հասարակություն, որին համակարգասրեղծ և շարժիչ դեր է վերապահվում պաշտպանական-անվտանգային բնագավառում պետական կառավարման գիտական ուղղորդման, պաշտպանական գիտության և կրթության ոլորտներում:

2003–2004 թթ. ՀՀ Պաշտպանության նախարար Ս. Սարգսյանի հանձնարարությամբ քաղաքական գիտությունների դոկտոր Հ. Քոբանջյանի կողմից Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների Պաշտպանական ազգային համալսարանում րեղի գիտնականների շոշափելի աջակցությամբ մշակվել, փորձաքննվել, ապա՝ 2005–2006 թթ., իրականացվել է Հայաստանի Պաշտպանական ազգային (հեղազոտական) համալսարանի սրեղծման առաջին փուլը՝ Հայաստանում Ազգային ռազմավարական հեղազոտությունների ինստիտուտի սրեղծումը:

2007 թվականից մինչ օրս Ազգային ռազմավարական հեղազոտությունների ինստիտուտը ամերիկյան գործընկերների, առաջին հերթին՝ Պաշտպանական ազգային համալսարանի, ինչպես նաև Հարվարդի համալսարանի աջակցությամբ զուգահեռաբար աշխարել է ինչպես իր կայացման ու ծավալման, այնպես էլ իր կերպափոխմամբ Պաշտպանական ազգային համալսարանի սրեղծման բազմավեկտոր ուղղություններով:

Եվ այսօր արդեն կարող ենք փաստել, որ ունենք Պաշտպանական ազգային համալսարանի կերպագրության համար ելքային հնարավորություններ ունեցող Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտ, ամերիկյան գործընկերների հետ մշակված ու փորձաքննված ծրագիր:

Որպես կառավարության անդամ և գերատեսչության ղեկավար՝ հարկ եմ համարում նաև նշել, որ 2012 թ. մարտին ընդունված Հայաստանի Հանրապետության ռազմական կրթության հայեցակարգի և դրա իրականացման միջոցառումների կառավարական ծրագրի համաշայն՝ Հայաստանի Պաշտպանական ազգային համալսարանի մեկնարկումը նախատեսվում է 2013 թվականից: Հաստատվել է ՀՀ ՊՆ Ռ. Կանաչյանի անվան ԱՌՀԻ-ի 2013 թ. գործողությունների ծրագիրը, ըստ որի՝ 2013 թ. հունվարին ԱՌՀԻ-ի վերլուծական կենտրոնը համալրվելու է գիտնական-վերլուծաբանի 8 նոր հասարիքներով, ինչպես նաև կատարվելու է վերագինում և ենթակառուցյի ընդլայնում: Ենթակառուցյի զարգացման նպատակով արդեն հաստատվել է երկրորդ մասնաշենքի նախագիծը, որի շինարարությունը պլանավորվում է սկսել 2013 թ. սկզբին:

Չեռք քերածի վերաբերյալ գոհունակությունս հայտնելով՝ պետք է նշեմ, որ սա արդեն կոնկրետ գործի անցնելու մեկնարկ է: Իհարկե, մեզ սպասում է դժվար ու փքնաջան աշխատանք, սակայն փաստ է, որ մենք արդեն իմաստավորել ենք մեր մտրակա և հեռահար նպատակներն ու խնդիրները և ըստ այդմ նախատեսել ենք դրանք իրականության վերածելու համար անհրաժեշտ նյութական ու մարդկային ռեսուրսները, ինչպես նաև այդ ռեսուրսներն օպտիմալ կերպով օգտագործելու ճանապարհներն ու քայլերի հաջորդականությունը:

Մենք ԱՄՆ-ի Հարվարդի և Պաշտպանական ազգային համալսարանների, ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարության բարձրակարգ մասնագետների հետ անցել ենք երկար համարեղ ուղի, որի ընթացքում չգրել

ենք լինելու վստահելի գործընկերներ: Համոզված եմ, որ այսուհետև էլ այդպես կլինի: Եվ այդ հարցում իր կարևոր տեղն ու դերն ունի ամերիկյան առաջատար գիտակրթական հաստատությունների աջակցությամբ Հասարակական Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանի սրեղծումն ու պաշտպանական-անվտանգային գիտության և կրթության ոլորտում հայ-ամերիկյան հետազոտարժանապատեհ համագործակցությունը: Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանի հիմնական առաքելությունն է գիտական համապատասխան միջավայրի ձևավորմամբ պաշտպանական-անվտանգային քաղաքականություն մշակող և իրականացնող նոր սերնդի ռազմավարական օղակի կադրերի պարրասպումը:

ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՄԱՄԲ՝
ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ «ԽԵԼԱՑԻ ՈՒԺԻ»
ԶԱՐԳԱՅՄԱՆ ՏԵՄԱՆԿՅՈՒՆԻՑ

*Հ. Ս. ԶՈԹԱՆՉՅԱՆ, գեներալ-մայոր, քաղաքական գիտությունների
դոկտոր (ՌԴ), ԱՄՆ-ի Պաշտպանական ազգային համալսարանի
Ազգային ռազմավարական հեղափոխությունների ինստիտուտի
հրավիրված առաջատար պրոֆեսոր, ՀԱՊԿ-ի գիտափորձաքննական
խորհրդի անդամ, ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ի պետ*

Կրթությունն այն համակարգային գործընթացն է, որի շնորհիվ որոշակի մասնագիտական գիտելիքի հենքի վրա ձևավորվում է վերլուծաբար մտածելու հիմնարար հմտություն: ՈՒստի և աշխարհի առաջատար երկրների զինված ուժերում ռազմական կրթության և անձնակազմի կառավարման ոլորտը դիտվում է որպես պաշտպանական-

անվտանգային համակարգի արդյունավետության և զինված ուժերի մարտունակության ապահովման հիմնական գործոններից մեկը:

Պաշտպանական կրթության բարեփոխումները Հայաստանի պաշտպանական-անվտանգային բնագավառի ընդհանուր բարեփոխումների կարևոր մասն են և ավելի հուսալի ու արդյունավետ են դարձնում Հայաստանի Զինված ուժերը և ազգային անվտանգության համակարգն ընդհանուր առմամբ: Վերջին տարիներին նոր բարդ ռազմատեխնիկական համակարգերի ներդրման հետևանքով զգալիորեն աճել է պաշտպանական կրթության կարևորությունը: Ներկայիս ռազմական արվեստը նոր մակարդակի պահանջներ է ներկայացնում և՛ զինվորներին, և՛ սպաներին, իսկ մասնագիտական ռազմական կրթությունը (ՄՌԿ) ժամանակակից մարտի արագ փոփոխվող պայմաններում տարբեր առաջադրանքներ կատարելու ունակ որակյալ կադրեր պատրաստելու կարևոր եղանակներից է:

ՀՀ-ում պաշտպանական կրթության ոլորտի զարգացման որակական ուղե-
նիշները ընդհանուր պաշտպանական բարեփոխումների իմաստավորման
շրջանակում գիտականորեն մշակվել են ՀՀ Պաշտպանության նախարար
Ս. Օհանյանի՝ քաղաքական գիտությունների քեկնածուի գիտական աս-
տիճանի հայցման համար բանակաշինության պրոբլեմներին նվիրված
ատենախոսությունում, որը պաշտպանվել է ՀՀ ՊՆ ԱՌ-ՀԻ-ում գործող
մասնագիտական խորհրդում¹:

Նորամուծությունների պատճառն ու էությունը ոչ միայն պայմանավորված
են «կոշտ ուժի» (բուն ռազմական) ենթահամակարգի զարգացման դինա-
միկայով, այլև պահանջում են միանգամայն նոր անվտանգային մտածո-
ղություն, որն այլևս հիմնված չի լինի բացառապես սպառնալիքի գնահատ-
ման ու «կոշտ ուժին» կողմնորոշված մոտեցման վրա: Վերջին 10 տարիներ-
ին՝ Պրահայում ՆԱՏՕ-ի 2002 թ. գազաթնաժողովից² հետո, Հայաստանը
համեմատական վերլուծության և նորամուծական որոշումների ընդունման
շնորհիվ նպատակամետ ձեռնարկումներով սահունաբար կերպափոխեց
իր պաշտպանական-անվտանգային մտածողությունը՝ «փափուկ» և
«կոշտ» անվտանգային չափումների համադրմամբ ձևավորելով «խելացի
ուժին» կողմնորոշված պաշտպանական-անվտանգային քաղաքականությ-
ան մշակման նորամուծական մոտեցում³: Այս փոփոխությունների մյուս
կարևոր չափումն է պաշտպանության նախարարությունում հնացած
ստալինյան ոճի «սպարատային» ռազմական կառավարման աստիճա-
նական փոխակերպումը ժամանակակից դեկավարման ու կառավարման
մշակույթի՝ պաշտպանական-քաղաքական կառույցների և ռազմական

¹ Տես «Մամուլի հաղորդագրություն»: ՀՀ Պաշտպանության նախարարության պաշտոնական կայքէջ, 21.12.2012 (<http://www.mil.am/1356082612>):

² Տես «Prague Summit Declaration» issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Prague, Czech Republic, 21 November 2002 (http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_19552.htm):

³ Տես «Հայաստանի պարտավորությունները ՆԱՏՕ-ի հետ Անհատական գործընկերության գործողությունների ծրագրի շրջանակներում», ուժի մեջ է ստել 2005 թ. դեկտեմբերին (http://www.mil.am/files/IPAP_arm.pdf), «Անհատական գործընկերության գործողությունների ծրագիր 2009 Հայաստան» (http://www.mil.am/files/IPAP%202009-2010-Unclassified_arm.pdf), «Անհատական գործընկերության գործողությունների ծրագիր 2011-2013 Հայաստան» (<http://www.mil.am/files/IPAP%202011-2013-ARM-Declassified-1349350859-.pdf>):

մարմինների միջև լիազորությունների վերաբաշխմամբ և ստորին օղակներից իրավունքների ու պատասխանատվության լիազորմամբ:

ԱՄՆ-ում ՄՌԿ-ն բավարարում է համակարգի մի շարք հիմքային պահանջների, ըստ որոնց՝ այն պետք է լինի համընդգրկուն, փոխհամաձայնեցված, միասնական, իրատեսական, արդյունավետ և հասկացությունների, տերմինների, նպատակների, մարտահրավերների ու հնարավորությունների տեսակետից՝ համապարփակ: Ամերիկյան համակարգին ես ծանոթ եմ ռազմական, այդ թվում՝ ցամաքային, օդային ու ծովային հարցերով կցորդի, ինչպես նաև Լեզուների պաշտպանական ինստիտուտում, Հարվարդի համալսարանի ազգային անվտանգային ծրագրում, Պաշտպանական ազգային համալսարանում, ՌԷՆԴ կորպորացիայում և Ջ. Մարշալի անվան անվտանգային հետազոտությունների կենտրոնում ակադեմիական ներգրավվածությամբ իմ հինգուկես տարվա ծառայության բերումով: ՄՌԿ համակարգում ուսուցումը առանձնանում է մտավոր, կամային և ֆիզիկական մշտական մոբիլիզացմամբ, բոլոր կատեգորիաների անձնակազմի ծառայողական գործունեության մեջ ֆիզիկական պատրաստվածության և դրա առաջնային դերի նկատմամբ շեշտված ուշադրությամբ, զինծառայության նկատմամբ հարգանքով և այլ տարրերով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՍԿԶԲՆԱՓՈՒԼԸ

Հայաստանի Ձինված ուժերի ձևավորումը համընկավ Հայաստանի արդի պատմության թերևս ամենադժվար և լարված շրջանի հետ, երբ խորհրդային տիպի ամբողջատիրական կարգերից անցում էր կատարվում ազատական ժողովրդավարության արժեքներին կողմնորոշված անկախ ազգային պետականությանը: Հայաստանում անկախ պետականության ստեղծմանը զուգընթաց կանոնավոր բանակի նախագծումը դարձավ մի մարտահրավեր, որը համընդհանուր, տարածաշրջանային և ազգային անվտանգային համակարգի հետխորհրդային փոփոխությունների ծայրաստիճան անորոշության պայմաններում պահանջում էր ճշգրիտ արձագանք: Ինձ համար պատասխանատու և պարտավորեցնող գործ էր նորաստեղծ պաշտպանության նախարարության ղեկավարության հանձնարարությամբ «Հայաստանի Հանրապետության ռազմական քաղաքականության հիմունքների»

մշակումը, որոնք լույս տեսան 1992 թ. որպես Անկախ Հայաստանի՝ դոկտրինային բովանդակությամբ և ռազմավարական տրամաշափի առաջին ազգային ռազմաքաղաքական փաստաթուղթ⁴: Տվյալ հայեցակարգային հիմքերը դարձան ազգային ռազմական կրթության քաղաքականության մշակման համար հուսալի նախահենք:

Հայաստանի համար լրացուցիչ բարդություններ էին ստեղծում Լեռնային Ղարաբաղում տեղի ունեցող ռազմական գործողությունները, ինչպես նաև Ադրբեյջանի և Թուրքիայի կողմից շրջափակումը: Անհրաժեշտության բերումով՝ բազմաթիվ հայրենասեր կամավորներ, որոնք չունեին բավարար ռազմական փորձ ու կրթություն, այդ դժվարին օրերին համալրեցին բանակի շարքերը: Նրանց մի զգալի մասը մնաց կանոնավոր բանակում՝ իր մարտական փորձը հաղորդելով երիտասարդ սերնդին: Սակայն ՋՈՒ-ի բնականոն զարգացման համար անհրաժեշտ էր նաև ապահովել նրանց մասնագիտական կրթությունը, մինչդեռ խորհրդային տարիներին Հայաստանը միակ հանրապետությունն էր, որը չունեի որևէ պաշտպանական ուսումնական հաստատություն, որի հիմքի վրա զարգացվեր պաշտպանական կրթության բնագավառը:

Հայաստանի ղեկավարությունը գիտակցում էր, թե որքան կարևոր է պաշտպանական կրթության դերը ազգային բանակաշինության գործում: Պաշտպանության նախարարությունը պաշտպանական կրթական հաստատությունների ստեղծման գործընթացն սկսեց 1994 թվականին. հունիս և սեպտեմբեր ամիսներին Յամաքային և Ռազմաօդային ուժերի համար հիմնվեցին առաջին երկու կրտսեր սպայական ուսումնարանները⁵:

⁴ Տես Հ. Ս. Քոթանջյան, Հայաստանի Հանրապետության ռազմական քաղաքականության հիմունքները (ազգային անվտանգության ռազմաքաղաքական տեսանկյունը): Ե., 1992: «Հակամարտության էքստրաքաղաքագիտություն: Հայաստանի ռազմական քաղաքականության և ազգային անվտանգության հիմունքները»: Ե., 2010, էջ 486–556: Սույն աշխատությունը մշակվել է 1991–1992 թթ. Մոսկվայում Ռուսաստանի ԱԳՆ-ի դիվանագիտական ակադեմիայի Միջազգային հարաբերությունների հետազոտությունների մեթոդաբանության կենտրոնի, Ռուսաստանի ՋՈՒ-ի Գերագույն շտաբի Ռազմական ակադեմիայի ռազմաքաղաքական գիտությունների ամբիոնի և ՌԳ Նախագահին առընթեր կառավարման ուսաստանյան ակադեմիայի հովանու ներքո դոկտորանտուրայի ընթացքում:

⁵ Տես ՀՀ Կառավարության 1994 թ. հունիսի 24-ի «Հայաստանի Հանրապետության Պաշտպանության նախարարության բազմաբնույթ ռազմական հրամանատարական ուսումնարան ստեղծելու մասին» հմ. 279 որոշումը (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=5475>),

Մինևույն ժամանակ, նախարարությունը հիմնեց նաև հատուկ ռազմական դպրոց, որի հիմնական նպատակը երիտասարդ սերնդին ապագա զինվորական ծառայությանը պատրաստելն էր:

Տվյալ շրջանում պրոբլեմներից մեկը այն էր, որ չկային տարբեր առարկաների գծով անհրաժեշտ թվով որակավորված մասնագետներ, հատկապես՝ Հայոց բանակի համար ավագ սպաների պատրաստման առումով: Այդ խոչընդոտի արագ հաղթահարմանն ուղղված ձեռնարկումներից մեկը եղավ պաշտպանական կրթության բնագավառում համագործակցության զարգացումը Հայաստանի ռազմավարական դաշնակից Ռուսաստանի հետ, որը այդ փուլում հայտարարեց իր ազատական-ժողովրդավարական կողմնորոշման մասին:

Պաշտպանական կրթության ոլորտում հայ-ռուսաստանյան համագործակցությունը հիմնված է 1997 թ. ՀՀ-ի և ՌԴ-ի միջև կնքված բարեկամության և փոխադարձ օգնության մասին պայմանագրի վրա⁶: Դրա հետ մեկտեղ, ձեռնարկվեցին նաև ՆԱՏՕ-ի անդամ պետությունների հետ հարաբերությունների հաստատմանն ուղղված առաջին քայլերը: 1994 թ. Հայաստանը միացավ ՆԱՏՕ-ի «Գործընկերություն հանուն խաղաղության» (ԳՀԽ) ծրագրին, որը նախատեսում է երկկողմ համագործակցություն առանձին պետությունների և ՆԱՏՕ-ի միջև: Ծրագիրը միտված էր դառնալու ՆԱՏՕ-ի հետ նախկին խորհրդային հանրապետությունների մերձեցման հենք: Ծրագրի յուրահատկությունն այն է, որ նա Հայաստանին հնարավորություն է տալիս ազգային անվտանգության և տարածաշրջանային կայունության ամրապնդմանն ուղղված անհատական-անվտանգային հարաբերություններ ստեղծելու ինչպես ՆԱՏՕ-ի, այնպես էլ նրա առանձին անդամների և Դաշնության գործընկեր պետությունների հետ: Հետագայում Հայաստանը միացավ ԳՀԽ «Պլանավորման և վերանայման գործընթա-

նակ՝ ՀՀ Կառավարության 1994 թ. սեպտեմբերի 20-ի «Հայաստանի Հանրապետության Պաշտպանության նախարարության Ռազմաօդային ուժերի քոչիքատեխնիկական ռազմավիագիտն ուսումնարանի կարգավիճակի մասին» հմ. 447 որոշումը (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=5525>):

⁶ Տես «Հայաստանի Հանրապետության և Ռուսաստանի Դաշնության միջև բարեկամության, համագործակցության և փոխադարձ օգնության մասին» պայմանագիրը (<http://www.parliament.am/library/erkoxm/1996-1998/73.pdf>):

ցին» (ՊՎԳ՝ *PARP*), որը համագործակցային անվտանգության ապահովման հիմնական գործիքներից է: Գ-ՀԽ ոգուն համահունչ՝ Հայաստանը ինտենսիվ երկկողմ խորհրդատվությունների արդյունքներով գործարկեց իր ռազմական համագործակցության «արևմտյան» ուղղությունը՝ որպես ՆԱՏՕ-ի անդամ իր առաջին գործընկեր պետություն ընտրելով Հունաստանը: 1996 թ. Հայաստանը և Հունաստանը կնքեցին ռազմական ոլորտում համագործակցությանն առնչվող մի շարք պայմանագրեր, ապա և խորացրին այդ համագործակցությունը՝ 1998 թ. ստորագրելով կրթության և վերապատրաստման մասին պայմանագիրը, որով հայ սպաներին հնարավորություն էր տրվում վերապատրաստվելու Հունաստանի ռազմակրթական հաստատություններում:

Որպես ՀՀ ՊՆ Միջազգային հարաբերությունների և ռազմական համագործակցության վարչության պետի՝ ինձ համար միանգամայն նոր ու նշանակալից իրադարձություն էր ՀՀ Պաշտպանության նախարարի անունից ձեռնարկել, հաշվեկշռել և մեկնարկային փուլում կառավարել ՄՌԿ ոլորտում միջազգային համագործակցությունը միաժամանակ և՛ արևմտյան, և՛ հետխորհրդային գործընկերների հետ:

Այսպիսով՝ 1990-ական թվականների վերջին Հայաստանը կարողացավ հաղթահարել բազմապիսի մարտահրավերներ և մշակել պաշտպանական կրթության համակարգի զարգացման ուղենիշներ, որոնք դարձան ՄՌԿ ոլորտում Պաշտպանական կրթության զարգացման ծրագրով (ՊԿԶԾ) նախատեսվող ռազմավարական հեռանետ բարեփոխումների նախադրու:

ՄԱՄՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՆԵՐԿԱՅԻՍ ՓՈՒԼԸ

Քսանմեկերորդ դարի սկզբին Հայաստանն արդեն ավարտել էր պաշտպանական կրթության համակարգի կերտման առաջին փուլը՝ ստեղծելով մի գործող մոդել, որը բավարարում էր Զինված ուժերի նվազագույն պահանջարկը: Մինչդեռ ակնհայտ էր, որ համակարգը շարունակում էր հիմնված լինել առավելապես հին՝ խորհրդային շրջանին բնորոշ «կոշտ» անվտանգությանը կողմնորոշված, մտածողության և որոշումների ընդունման գործընթացների վրա, ուստի և չէր համապատասխանում 21-րդ դարում պաշտ-

պանական անվտանգության ոլորտում առաջ եկած նոր մարտահրավերներին: Հայաստանի Զինված ուժերի համար կարևոր խնդիրներից մեկն այն էր, որ, անգամ ունենալով ռազմական ինստիտուտներ, Հայաստանը, այդուհանդերձ, ի վիճակի չէր ապահովելու ավագ սպայական կազմի կրթությունը և ստիպված էր ավելի ու ավելի մեծ թվով սպաների ուղարկել արտերկրի պաշտպանական ուսումնական հաստատություններ, հիմնականում՝ Ռուսաստան: Պաշտպանական կրթության համակարգի զարգացման համար մեկ այլ խոչընդոտ էր քաղաքացիական և պաշտպանական կրթության ոլորտների միջև խորացող ճեղքվածքը: Հայաստանը 1990-ական թվականների կեսերից ակտիվ կերպով ներգրավված է քաղաքացիական կրթության բարեփոխումների գործընթացում՝ նպատակ ունենալով Հայաստանում ներդրել միջնակարգ և բարձրագույն կրթության եվրոպական մոդելը: Ավելի շատ հայտնի որպես Բոլոնյան համակարգ՝ այդ մոդելը ներառում է բակալավրիատի, մագիստրատուրայի և ասպիրանտուրայի մակարդակներով իրագործվող բարձրագույն կրթություն: 2000-ական թվականների սկզբից Հայաստանի գրեթե բոլոր պետական և մասնավոր համալսարանները ուսանողներին շնորհում են բակալավրի և մագիստրոսի աստիճան: Մինչդեռ այդ բարեփոխումները հիմնականում չնշափեցին պաշտպանական կրթության համակարգը:

Պաշտպանության մախարարության ղեկավարությունը քաջատեղյակ էր պրոբլեմին և ուղիներ էր փնտրում էապես բարելավելու իրավիճակը: Այս քաղաքականության գերակա ուղղություններն էին՝ պաշտպանական կրթության ոլորտում ՆԱՏՕ-ի հետ հարաբերությունների զարգացումը, այնպիսի պաշտպանական կրթական հաստատությունների ստեղծումը, որոնց գերակա գործառնությունը լիներ ավագ սպայական կազմի պատրաստումը, ինչպես նաև ԱՄՆ-ի Պաշտպանական ազգային համալսարանի մոդելով պաշտպանական-անվտանգային միջգերատեսչական կրթության գործարկմանն ուղղված անհրաժեշտ քայլերի ձեռնարկումը: Այս գործում կարևոր փուլանիշ դարձավ 2005 թ. Հայաստան – ՆԱՏՕ «Անհատական գործընկերության գործողությունների ծրագրի» (ԱԳ-ԳԾ) ստորագրումը⁷: Մինչ այդ ՊՆ ղեկավարությունը 2002 թ. Պրահայի գագաթնաժողովից

⁷ Տես «Հայաստանի պարտավորությունները ՆԱՏՕ-ի հետ Անհատական գործընկերության գործողությունների ծրագրի շրջանակներում»:

հետո ՆԱՏՕ-ի կողմից մշակված ԱԳԳԾ-ի նկատմամբ ԱՄՆ-ի մոտեցումն ավելի լավ ըմբռնելու համար 2003 թ. ինձ գործուղեց ԱՄՆ-ի ՊԱՀ՝ մասնակցելու ՆԱՏՕ-ի Շտաբային սպաների ծրագրին: Վաշինգտոնում և Բրյուսելում կողմնորոշիչ տեղեկություններ ստանալով «առաջին ձեռքից»՝ Հայաստանի ղեկավարությունը որոշեց դիմել ՆԱՏՕ-ին՝ ԱԳԳԾ-ին մասնակցելու հայցով:

ԱԳԳԾ-ն պահանջում է մշակել և հաստատել ռազմավարական տրամաշափի այնպիսի պաշտպանական-անվտանգային փաստաթղթեր, ինչպիսիք են «Ազգային անվտանգության ռազմավարությունը» և «Ռազմական դոկտրինը»: Ազգային անվտանգության ռազմավարության միջգերատեսչական մշակման ամերիկյան մեթոդաբանության ուսումնասիրությունը և ռուսաստանյան մեթոդաբանական սկզբունքների հետ համեմատական վերլուծությունը, «Հայաստանի ազգային անվտանգության ռազմավարության մշակման ուղենիշները Հարավային Կովկասի տարածաշրջանային անվտանգության ճարտարապետության համատեքստում» մենագրական հետազոտությունը կատարվել են 2003–2004 թթ. ԱՄՆ-ի Պաշտպանական ազգային համալսարանի (ՊԱՀ) Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտում (ԱՌՀԻ) իմ ակադեմիական ստաժավորման ընթացքում⁸: ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ում ուսումնասիրված ամերիկյան մեթոդաբանությամբ Հայաստանում ազգային անվտանգության առաջին ռազմավարության նախագիծը մշակելու համար ստեղծվեց Միջգերատեսչական հանձնաժողով՝ Պաշտպանության նախարար, գործող Նախագահ Սերժ Սարգսյանի գլխավորությամբ և իմ գիտական ղեկավարությամբ: Գիտական մշակման այս կողմնորոշիչ ստեղծագործական գործընթացում 2005–2006 թթ. ՀՀ նորաստեղծ ԱՌՀԻ-ին ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ի Ռազմական քոլեջի պրոֆեսոր, դոկտոր Թերեսա Սաբոնիս-Հելֆի ցույց տված նպատակային մեթոդաբանական աջակցությունը պետք է որակել որպես անզնահատելի ներդրում հայրենական անվտանգային մտածողության մեջ նորամուծական մոտեցումների ձևավորման գործում: Այժմ «Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարությունը» ծառայում է

⁸ Տես Հ. Ս. Քոթանջյան, Հայաստանի ազգային անվտանգության ռազմավարության մշակման ուղեցույցները տարածաշրջանային անվտանգության ճարտարապետության համատեքստում: Ե., 2008:

որպես մեթոդաբանական և մտավոր հենք՝ արևմտյան «խելացի ուժին» կողմնորոշված անվտանգային մտածողության և ռազմավարական պաշտպանական կրթության համակարգում իրագործվող բարեփոխումների առաջնորդան համար:

ԱԳԳԾ-ն Հայաստանին նաև հնարավորություն տվեց պաշտպանական կրթության համակարգի բարեփոխումների մշակման գործում ներգրավելու ՆԱՏՕ-ի փորձագետներին: Ինչպես գրել է Պաշտպանական կրթության զարգացման ծրագրի ղեկավարներից մեկը՝ Ջոն Բերրին, «ՆԱՏՕ-ի Աշխատանքային խմբի ուշադրության կենտրոնում են գործընկերային ՄՌԿ երեք տարրերը՝

1. կրթության և վերապատրաստման ոլորտում ժամանակակից զինված ուժերի կարիքների համապատասխանող ուսումնական ծրագրերը,

2. դասավանդման և ուսման մեթոդները, որոնք ներդաշնակ լինեն պաշտպանական կրթության և վերապատրաստման արևմտյան հաստատություններում կիրառվող առաջավոր փորձին,

3. պրոֆեսորադասախոսական կազմի կատարելագործումն ու հաստատութենական զարգացումը և երկարատև կայուն ներգրավվածության միջոցով ուսուցանումը: Յուրաքանչյուր մասնակից գործընկեր պետության համար (Հայաստան, Ադրբեջան, Վրաստան, Դազախստան և Մոլդովա) Աշխատանքային խումբը՝ ԱՄՆ-ի և ՆԱՏՕ-ի պաշտպանական կրթության բնագավառի մեթոդիստների մասնակցությամբ, ընդունել է ՊԿԶԾ, որում ներգրավված պաշտպանական կրթության զարգացման յուրաքանչյուր ծրագիր ձգտում է արձագանքելու գործընկեր պետության պահանջարկով պայմանավորված առաջարկություններին», այդ թվում՝ Հայաստանի⁹:

ՆԱՏՕ-ի փորձագետների առաջին խումբը Երևան ժամանեց 2008 թ. գարնանը: 2009 թ. սկզբին պաշտպանական կրթության բարեփոխումների նախնական ճանապարհային քարտեզը համաձայնեցվեց ՆԱՏՕ-ի փորձագետների հետ: Ճանապարհային քարտեզը կարևորեց Բոլոնիայի

⁹ John Berry. Education Development (ED) Working Group. «PfP Consortium of Defense Academies and Security Studies Institutes Annual Report 2011». Vienna and Garmisch-Partenkirchen, May 2012, P. 11 (<http://www.scribd.com/doc/101738262/1/John-Berry>).

ստանդարտների՝ բակալավրիատի, մագիստրատուրայի և ասպիրանտուրայի ներմուծումը պաշտպանական կրթության համակարգի մեջ, սերժանտների պատրաստման դասընթացների կատարելագործումը, Հրամանատարաշտաբային ակադեմիա ստեղծելու նպատակով հրամանատարաշտաբային դասընթացների մշակումը, ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ի մոդելով ռազմավարական մակարդակի միջգերատեսչական պաշտպանական կրթական հաստատության ստեղծումը ՀՀ ԱՌՀԻ-ի կերպափոխմամբ:

2009 թվականից ՀՀ ՊՆ-ն սերտորեն համագործակցում է ՆԱՏՕ-ի ՊԿԶԾ խմբերի հետ: Վերջին երեք տարիներին ՊԿԶԾ խմբերից մեկը՝ դոկտոր Ջիմ Բարետի գլխավորական ղեկավարությամբ, պաշտպանական կրթության բարեփոխումների տարբեր կողմերին առնչվող հարցերով հաճախ խորհրդրատվական օգնություն է ցուցաբերել ՀՀ պաշտպանության նախարարությանը: Այս խումբն օժանդակել է կոտսեր սպայակազմի դասընթացի ծրագրերի մշակմանը, ինչպես նաև էական ներդրում է ունեցել 2013 թվականից նախատեսվող Ավագ սպայակազմի դասընթացի նպատակների, խնդիրների և ուսումնական ծրագրի մշակման գործում:

Կրթական համակարգերի ռազմավարական փոփոխությունների կառավարման գործում ամերիկյան փորձաքննությունը ՊԿԶԾ թիմին ապահովեց դոկտոր Ջեյմս Զիգլը ՊԱՀ-ից: Նա կարևոր ներդրում ունեցավ ՊԿԶԾ-ում՝ խորհրդատվություն տրամադրելով ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ն ՀՀ ՊՆ ՊԱ(Հ)Հ-ի կերպափոխման նախագծի վերաբերյալ, ապահովելով նաև ԱՄՆ-ի Բանակի հրամանատարության և Գլխավոր շտաբի քոլեջի փորձաքննությունը ուսումնական ծրագրերի ու պրոֆեսորադասախոսական կազմի զարգացման վերաբերյալ:

Հայաստանում ՊԿԶԾ թիմի գործունեության հիմնական ուղղություններից մեկը նրա ներգրավումն էր ռազմական կրթության բարեփոխումների հայեցակարգի մշակման գործում: 2009–2011 թթ. ՊԿԶԾ թիմի արդյունավետությունն զգալի չափով պայմանավորված է պաշտպանության նախարարության ղեկավարության հետ սերտ համագործակցությամբ և ՀՀ ՊՆ ծրագրային որոշումների ընդունմամբ՝ ի դեմս Նախարար Սեյրան Օհանյանի և Նախարարի առաջին տեղակալ Դավիթ Տոնոյանի:

2012 թ. մարտին ՀՀ Կառավարությունը հաստատեց ռազմական կրթության

բարեփոխումների հայեցակարգը, ինչպես նաև հայեցակարգում նշված կոնկրետ ծրագրերի իրականացմանն ուղղված գործողությունների պլանը¹⁰: Գործողությունների պլանով նախատեսվում են ինչպես Ռ-ազմական, այնպես էլ Ռ-ազմական ավիացիայի ինստիտուտների վերակազմակերպումը, Հրամանատարաշտաբային ակադեմիայի հիմնադրումը և 2013 թ. ՀՀ ՊՆ ԱՌ-ՀԻ-ն ՀՀ ՊՆ ՊԱ(Հ)Հ-ի կերպափոխելու մեկնարկը:

ՀՀ ՊՆ ՊԱ(Հ)Հ-Ի ՆԱԽԱԳԻԾԸ

ՀՀ ՊՆ ՊԱ(Հ)Հ-ի նախագիծը Հայաստանի պաշտպանական կրթության համակարգի բարեփոխումների գլխամասային հիմնասյուններից մեկն է և, թերևս, առավել խիզախ ձեռնարկումը: ՀՀ ՊՆ ՊԱ(Հ)Հ-ը ստեղծվելու է գործող ԱՌ-ՀԻ-ի կերպափոխմամբ: ՊԱ(Հ)Հ-ի առաքելությունն է լինելու ՊՆ-ի շուրջ ռազմավարական որոշումներ ընդունող կադրերի միջգերատեսչական ներուժի համախմբումը՝ ազգային անվտանգության համակարգի բարեփոխման նպատակով: Պաշտպանական գերատեսչության շուրջ միջգերատեսչական ներուժի շարունակական համախմբումը պետք է դառնա պաշտպանական-անվտանգային ոլորտում ՀՀ պետական կառավարման մշակույթի գերակա տարր: Համալսարանի ստեղծումը նպատակաուղղված է ԱՄՆ-ի գերագույն իշխանություններին ռազմավարական քաղաքական մշակումներով և ռազմավարական տրամաչափի կադրերով սնող կառույցի՝ ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ի հետ Հայաստան – Ռուսաստան ու ՀԱՊԿ և Հայաստան – Միացյալ Նահանգներ ու ՆԱՏՕ համագործակցային հաշվեկշռի շրջանակներում ակադեմիական կամրջի ձևավորմանը:

Համալսարանի ստեղծման միջոցով պաշտպանության նախարարությունը դառնալու է անվտանգությամբ զբաղվող բոլոր գերատեսչությունների ներգրավմամբ ռազմավարական մշակումների, ռազմավարական օղակի ղեկավար կադրերի պատրաստման, ռազմավարական որոշումներ ընդունող պաշտոնների նշանակվող շրջանավարտների մասնագիտական համագործակցության կենտրոն:

Համալսարանի՝ որպես Հայաստանում քաղաքականություն մշակող և որո-

¹⁰ Տես «Հայաստանի Հանրապետության ռազմական կրթության հայեցակարգ», ՀՀ Կառավարության 2012 թ. մարտի 7-ի նիստի հմ. 9 արձանագրային որոշման հավելված հմ. 1 (https://www.e-gov.am/u_files/file/decrees/arc_voroshum/2012/03/MAR9-18_1.pdf):

շումներ ընդունող նոր սերնդի ղեկավարների ձևավորման ռազմավարական կառույցի ստեղծման գաղափարը դեռ 2003 թ. առաջ էր քաշել Պաշտպանության նախարար, Հայաստանի Հանրապետության գործող Նախագահ Սերժ Սարգսյանը: Հարկ է նշել, որ ՀՀ ՊՆ ԱՌ-ՀԻ-ի նախագիծը մշակվել է ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ի ԱՌ-ՀԻ-ում իմ ակադեմիական ստաժավորման ընթացքում՝ 2003–2004 թթ. հետազոտական ծրագրի շրջանակներում, և պաշտպանվել նրա Ակադեմիական խորհրդում, ընդամին ՀՀ ՊՆ ղեկավարության մտահղացմամբ ԱՌ-ՀԻ-ն հետագայում պետք է կերպավորվեր ամերիկյան մոդելով ՀՀ ՊՆ ՊԱ(Հ)Հ-ի:

2005 թվականից՝ իր հիմնադրման օրից, ԱՌ-ՀԻ-ն եղել է երկու հիմնական ռազմավարական փաստաթղթերի՝ «Ազգային անվտանգության ռազմավարության» և «Ռ-ազմական դոկտրինի» մշակման գիտամեթոդաբանական կենտրոնը: ԱՌ-ՀԻ-ն միակ պետական «ուղեղային կենտրոնն» է, որն զբաղվում է տարածաշրջանային անվտանգության հարցերով ու ՀՀ ռազմաքաղաքական ղեկավարության համար ռազմավարական գնահատումներ և առաջարկություններ պարունակող գաղտնի ու ոչ գաղտնի վերլուծական զեկուցագրերի մշակմամբ: ԱՌ-ՀԻ-ն լույս է ընծայում երկու պարբերական՝ «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսը և ռազմավարական հետազոտություններ հրատարակող «Աշխատանքային տետրեր» հավելվածը՝ հաճախ ներգրավելով մտավոր ռեսուրսներ ՀՀ այլ գերատեսչություններից, ինչպես նաև մասնագետների՝ Հայաստանի բուհերից, Գիտությունների ազգային ակադեմիայից և արտասահմանյան վերլուծական կենտրոններից:

ԱՌ-ՀԻ-ն միջգերատեսչական համագործակցության արևմտյան մշակույթն արդեն ներբերել է քաղաքական նախագծերի մշակման ոլորտ՝ Ազգային անվտանգության ռազմավարության մշակման ժամանակ ուղղորդելով միջգերատեսչական հանձնաժողովի գործունեությունը:

Հայաստանի նախագծվող ՊԱ(Հ)Հ-ի՝ պետության ղեկավար կազմի վերապատրաստման բաղադրիչը մշակվել է ՀՀ Նախագահ Ս. Սարգսյանի և Պաշտպանության նախարար Ս. Օհանյանի հանձնարարությամբ և 2010 թ. գարնանը փորձաքննվել է Հարվարդի Ջ. Քենեդիի անվան Պետության գիտության դպրոցի Ազգային անվտանգության ծրագրում իմ ակադեմիական-հետազոտական ստաժավորման ընթացքում՝ ծրագրի ղեկավար, պաշտո-

նաթող զեներալ-լեյտենանտ, պրոֆեսոր Թեղ Օլսթրյոմի գիտական խորհրդատվությամբ: Տվյալ նպատակին են ծառայել նաև Թաֆտսի համալսարանի Իրավունքի և դիվանագիտության Ֆլետչերյան դպրոցում այդ ընթացքում տեղի ունեցած ընդգրկուն խորհրդատվությունն ու գիտական փորձաքննությունը: 2010 թ. ամռանը նախագիծը փորձաքննվել և լրամշակվել է ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարության Գիտության պետական կոմիտեի փորձագետների հետ սերտ համագործակցությամբ՝ որպես Հայաստանում հետազոտական համալսարանների ստեղծման ընդհանուր հայեցակարգի մի մաս¹¹: Հետագայում՝ 2011 թ. սեպտեմբեր–նոյեմբեր ամիսներին, ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ի Տեխնոլոգիաների և ազգային անվտանգության քաղաքականության կենտրոնում նրա առաջատար գիտաշխատող դոկտոր Ջեյմս Քիզլի խորհրդատվությունների շնորհիվ նախագիծը իմ գիտական ստաժավորման ընթացքում զարգացվել է՝ համապատասխանեցվելով ամերիկյան հետազոտական համալսարանի լիարժեք մոդելի:

2011 թ. նոյեմբերին նախագիծը քննարկվել է ՀՀ ՊՆ-ում հատուկ հանդիպման ժամանակ, որին մասնակցում էին ՀՀ Պաշտպանության և Կրթության ու գիտության նախարարները, ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ի վաստակավոր պրոֆեսոր Ջեյմս Քիզլը, ՀՀ-ում ԱՄՆ-ի դեսպանության բարձրաստիճան ներկայացուցիչներ, ինչպես նաև ՆԱՏՕ-ի ՊԿԶԾ միջազգային խմբի փորձագետներ¹²: Լրամշակված նախագիծը՝ ճշգրտված ճանապարհային քարտեզով հանդերձ, ներկայացվել է 2012 թ. հունիսին Երևանում կազմակերպված գիտագործական սեմինարի ժամանակ, որին մասնակցում էին ՀՀ Պաշտպանության նախարարը, ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարի տեղակալ Կ. Հարությունյանը, ՀՀ-ում ԱՄՆ-ի փոխդեսպան Բ. Դոնահյուն և ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ի առաջատար գիտաշխատող, ՀՀ ՊԱՀ-ի նախագծի գիտական խորհրդատու դոկտոր Ջեյմս Քիզլը¹³:

¹¹ Տես Հ. Ս. *Քոստանյան*, Ռազմավարորեն կողմնորոշված միջգերատեսչական միջավայրի ձևավորում. բարձրագույն պաշտպանական-անվտանգային դպրոցի մոդելը (գիտական ստաժավորում Հարվարդի համալսարանում եվրասիական անվտանգության ծրագրում, ԱՄՆ, 2010 թ. մարտի 1–մայիսի 1): «Հակամարտության էթնոքաղաքագիտություն: Հայաստանի ռազմական քաղաքականության և ազգային անվտանգության հիմունքները», էջ 724–762:

¹² Տես «Մամլո հաղորդագրություն», 24.11.2011 (<http://www.mil.am/1322144501/page/23>):

¹³ Տես *James Keagle, Adrian Martin*. Organizing for National Security: Unification or Coordination? «Defense Horizons», December 2007, N 60 (http://www.ndu.edu/CTNSP/docUploaded/DH_60.pdf):

Ծրագրով նախատեսվում է Համալսարանի և՛ գիտահետազոտական, և՛ կրթական բաղադրիչների զարգացումը՝ գիտահետազոտական ու կրթական գործունեությունների համակցման հիմքի վրա: Գիտահետազոտական բաղադրիչը ներառելու է երեք կենտրոններ, որոնք զբաղվելու են, համապատասխանաբար, միջազգային ու տարածաշրջանային անվտանգության, պաշտպանական-անվտանգային ռեսուրսների կառավարման ու կիրառանվտանգության հետազոտություններով, ինչպես նաև կիրառական ռազմավարական ուսուցմամբ: Կրթական բաղադրիչը ներառելու է երկու քոլեջ՝ միջին ու բարձր օղակների զինվորական և քաղաքացիական ծառայողների համար 10-ամսյա մագիստրոսական, ինչպես նաև միջգերատեսչական վերապատրաստման ծրագրերով: ՀՀ ապագա ՊԱ(Հ)Հ-ում կշարունակեն իրենց գործունեությունը ԱՌ-ՀԻ-ի ասպիրանտուրան և քաղաքագիտության ու միջազգային հարաբերությունների գծով դոկտորի գիտական աստիճաններ շնորհող մասնագիտական խորհուրդը:

Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանի նախատեսվող կարևոր գործառնություններից մեկը ռազմավարական ֆորումների անցկացումն է: Ֆորումները հնարավորություն են տալիս հաղթահարելու պաշտպանական-անվտանգային քաղաքականության մշակման և որոշումների նախագծերի պատրաստման գործում մինչ այժմ կիրառվող խորհրդային «բյուրոկրատական» ձևաչափի անկատարությունը: Արդեն ձեռք է բերվել ֆորումների անցկացման որոշակի փորձ: Այսպես, 2011 թ մայիսին ԱՌ-ՀԻ-ն և ՀԱՊԿ-ի քարտուղարությունը համատեղ կազմակերպեցին ՀԱՊԿ-ի հայեցակարգային-ռազմավարական փաստաթղթերի մշակմանը մվիրված միջազգային գիտաժողով, որին մասնակցեցին ՀԱՊԿ-ի անդամ պետությունների ռազմավարական հետազոտությունների կենտրոնների առաջատար մասնագետներ¹⁴: 2011 թ. և 2012 թ. նոյեմբեր ամիսներին ԱՌ-ՀԻ-ն կազմակերպեց «Տարածաշրջանային անվտանգության դինամիկական Հայաստանի Հանրապետությունում» ֆորումներ, որոնց մասնակցում էին ինչպես Հայաստանի բարձրաստիճան պաշտոնյաներ ու ՀՀ-ում հավատարմագրված դեսպաններ, այնպես էլ հեղինակավոր հայրենական ու

¹⁴ Տես «ՀԱՊԿ-ի կոլեկտիվ անվտանգության մոր ռազմավարական հայեցակարգի մշակման հեռանկարների մասին»: «Ազգ» օրաթերթ 2011 թ. մայիսի 24 (<http://www.azg.am/AM/2011052408>):

միջազգային փորձագետներ, այդ թվում՝ Հարվարդի և Օքսֆորդի, Ստամբուլի «Քաղիր Հաս» և Երուսաղեմի համալսարաններից, Ամերիկյան արտաքին քաղաքականության խորհրդից, բրիտանական «Չաթեմ Հաուզ» և Քառնեգիի հիմնադրամի Մոսկովյան կենտրոններից¹⁵:

Քաղաքականության մշակման կարևոր գործիքներից է ռազմավարական խաղը: Ըստ այդմ՝ ԱՌՀԻ-ն 2011 թ. նախաձեռնեց ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ի ռազմավարական խաղերի մեթոդաբանության ուսումնասիրում: Դրա հիման վրա ԱՌՀԻ-ն 2012 թ. մայիսին Հայաստանում առաջին անգամ կազմակերպեց ռազմավարական անվտանգային խաղ, որի արգասիքները ներկայացվեցին «Աշխատանքային տետրերում»՝ Ղարաբաղյան հակամարտությանն ու «Հայաստան–Թուրքիա» ռազմավարական երկխոսության հեռանկարներին նվիրված մշակումների ձևով:

Մեր շահագրգիռ մասնակցությամբ 2012 թ. ՀՀ Կառավարության կողմից հաստատվեց ռազմական կրթության հայեցակարգը, ինչով ավարտվեց Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտի կերպափոխմամբ Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանի ստեղծման նախապատրաստական փուլը¹⁶: 2012 թ. վերջին ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ն Պաշտպանության նախարար Ս. Օհանյանին ներկայացրեց ՀՀ ՊԱ(Հ)-ի հետազոտական բաղադրիչի զարգացման վերաբերյալ համալիր ծրագիր-գեկույցը, որում համաձայնորեն ներկայացված են կերպափոխման ուղղությամբ ձեռնարկվելիք գործնական քայլերը և դրանց ֆինանսական առումները:

Տվյալ նախագծով ՀՀ ՊԱ(Հ)-ի ստեղծումը, որի նպատակն է ռազմավարական նորամուծական փոփոխությունների միջոցով ապահովել Հայաստանի ռազմավարական օղակի նոր սերնդի ղեկավարների պատրաստումը

¹⁵ Տես ««Regional Security Dynamics in the South Caucasus» Annual International Forum». «Political Science Association of Armenia» (http://www.psa.am/?module=article&utility=show_article&type=news&id_article=92&lang=en):

¹⁶ Տես «Հայաստանի Հանրապետության ռազմական կրթության հայեցակարգը և սպայական կազմի պատրաստության փուլերի ճանապարհային քարտեզը հաստատելու մասին» ՀՀ Կառավարության նիստի արձանագրությունից քաղվածք 9–18, 2012 թ. մարտի 7 (<https://www.e-gov.am/protocols/item/135/>):

միջգերատեսչական մակարդակով, կմեկնարկի 2013 թվականին: Պաշտպանական համալսարանում կազմակերպվող միջգերատեսչական կրթությունը հնարավորություն կտա տվյալ խնդիրը լուծելու ոչ միայն պարբերաբար անցկացվող միջգերատեսչական, թեև շատ կարևոր, սակայն առանձին հավաքների միջոցով, այլև պաշտպանության նախարարության հովանու ներքո իրագործվող՝ գերատեսչությունների ռազմավարական ղեկավարության հիմնավոր՝ միասնական, ուսուցմամբ:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

20 տարվա ընթացքում՝ ՀՀ Զինված ուժերի ստեղծումից ի վեր, ՀՀ պաշտպանական կրթության համակարգը ենթարկվել է լուրջ փոփոխությունների: Այդ համակարգի բարեփոխումները, որոնք սկսվեցին 2000-ական թվականների կեսերին, նպաստեցին այն անցումային գործընթացին, որը նպատակաուղղված էր խորհրդային շրջանից ժառանգված, հիմնականում հնացած համակարգի հաղթահարմանը և ժամանակակից կրթական մեթոդաբանության ու գործիքարանի յուրացմանը: Այս համատեքստում ՆԱՏՕ-ի ԳՀԽ ՊԿԶԾ-ն դարձավ Հայաստանի ՄՌԿ համակարգի արդիականացման նորամուծական գործիք՝ ապահովելով դրա համատեղելիությունը աշխարհի առավել արդյունավետ կրթական մոդելների հետ և համապատասխանությունը փոխկապված գիտահետազոտական, կրթական ու վերապատրաստական գործընթացների առավել առաջադիմական ստանդարտներին և տեխնոլոգիաներին:

ՀՀ ՊՆ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ
(ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ) ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
(ՊԱ(Հ)Հ) ՍՏԵՂԾՄԱՆ
ՃԱՆԱՊԱՐՀԱՅԻՆ ՔԱՐՏԵԶ

ДОРОЖНАЯ КАРТА СОЗДАНИЯ
НАЦИОНАЛЬНОГО (ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО)
УНИВЕРСИТЕТА ОБОРОНЫ
(Н(И)УО) МО РА

THE ROADMAP OF THE FORMATION
OF THE NATIONAL (RESEARCH)
DEFENSE UNIVERSITY
(ND(R)U), MOD, RA

ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ (ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ) ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ՊԱ(Հ)Հ)

ՃԱՆԱՊԱՐՀԱՅԻՆ ՔԱՐՏԵԶԻ ՄԵԿՆԱՐԿԸ

ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՆԵՐ՝

ԱՄՆ-Ի ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԱՐԿԱՐԴԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ • ՀՀ ԳԱԱ

ՔԱՂԱՔԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԴՈԿՏՈՐ,
ԳԵՆԵՐԱԼ-ՄԱՅՈՐ ՀԱՅԿ ՔՈԹԱՆՁՅԱՆ
ՀՀ ՊՆ ԱՈՎԻ-Ի ՊԵՏ

1

ՊԱ(Հ)Հ-Ի ԳԵՐԱԿԱ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀՀ ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՌՈՒՄՈՎ

ԱՄՆ-ՀՀ ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ «ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ԵՐԿՆՈՍՈՒԹՅԱՆ»
ԸՆԴՀԱՏՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ (2005 թ.-ից)

ՊԱ(Հ)Հ-Ի ՍՏԵՂԾՈՒՄԸ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՒՄ Է ՈՐՊԵՏ
ԱՅՍ ԲԱՑԻ ՎԵՐԱՑՄԱՆ՝ ԱՆՎՏԱՆԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՄԵԱԿՄԱՆ ՈՒՈՐՏՈՒՄ ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱՓՈՐՁԱՔՆՆԱԿԱՆ
ԵՐԿՆՈՍՈՒԹՅԱՆ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՏՈՒԿ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑ

ԽՈՒՄՔԸ ՎԵՐԱԲԵՐՈՒՄ Է ՄԻՋԳԵՐԱՏԵՍՉԱԿԱՆ ԸՆԴԳՐԿՄԱՐ
ԱՄՆ-Ի ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԴԵՎԱԿԱՐՈՒԹՅԱՆԸ ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ
ԳՆԱՀԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՎ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՄՆԵՐՈՎ
ԵՎ ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՏՐԱՄԱՉԱՓԻ ԿԱՂԵՐՈՎ ՍՆՈՒՑՈՂ
ԿԱՌՈՒՅՑԻ ՀԵՏ ՀՀ ԳԵՐԱԿԱ ԿԱՐԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ
ԳԻՏԱՓՈՐՁԱՔՆՆԱԿԱՆ ԵՐԿՆՈՍՈՒԹՅԱՆԸ

2

ՊԱ(Հ)-ի գերազանցակարգի կարգավորումները ՀՀ Ներքին Անվտանգությունը և Առողջապահությունը

ՊԱ(Հ)-ի ԱՏԵՂԾՄԱՄԲ ՀՀ ՊՆ-Ը
ՀՀ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ԴԱՌՆՈՒՄ Է
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՄԲ ԶԲԱՂՎՈՂ ԳԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՆԵՐԳՐԱԿՄԱՄԲ ԿԱՏԱՐՎՈՂ ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՄՆԵՐԻ,
ԴԵԿԱԿԱՐ ԿԱԴՐԵՐԻ ՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ,
ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ
ՆԱԽԱՏԵՍԿԱԾ ՊԱՇՏՈՆՆԵՐԻ ՆՇԱՆԱԿՎՈՂ ՇՐՋԱՆԱԿԱՐՏՆԵՐԻ
ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ

3

ՀՀ ՊՆ ՊԱ(Հ)-ի ԱՌԱՔԵԼՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԱՄՆ-Ի ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՄՈՂՆԻ
ՏԵՂԱՅՆԱՑՄԱՆ ՄԻՋՈՑՈՎ ՊՆ-Ի ՇՈՒՐԶ ՀԱՄԱՆՄԲԵԼ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՄԻՋԳԵՐԱՏԵՍՉԱԿԱՆ ԿԱԴՐԱՅԻՆ ՆԵՐՈՒԺԸ՝
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ
ԲԱՐԵՓՈՆՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՈՎ

4

ՀՀ ՊՆ ՊԱ(Հ)Հ-ի ՆՊԱՏԱԿԸ

ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԳԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹՅԱՆ �ՈՒՐԶ
ՈՍԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ ԸՆԴՈՒՆՈՂ
ՆՈՐ ՍԵՐՆԴԻ ԿԱԴՐԵՐԻ
ՄԻՋԳԵՐԱՏԵՍՉԱԿԱՆ ՆԵՐՈՒԺԻ ՀԱՄԱՆՄԲՈՒՄԸ ԴԱՐՁՆԵԼ
ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ-ԱՆԿՏԱՆԳԱՅԻՆ ՈՐՈՐՏԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ԴԵԿԱՎԱՐՄԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ
ԳԵՐԱԿԱ ՏԱՐՐ

5

ԱՄՆ-Ի ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱՆՄԱՐՈՒՄ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՍԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-Ի ՆԱԽԱԳԾԻ ՏԻՏՂՈՍԱԹԵՐԹԸ

ԴՐՈՍՏԱՄԱՏ ԿԱՆԱՅԱՆԻ ԱՆԿԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՍԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՆԱԽԱԳԾ

ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ – ԴՐՈ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆ
2003-2004

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴՐՈՍՈՐ (ԶԻՆԿԱԾ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆԿՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ) ՀԱՅԿ ՔՈԹԱՆԶՅԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՏՈՒՄՆԵՐ՝ ԱՄՆ-Ի ԱՌՀԻ-Ի ԾՏԱԲԻ ՊԵՏ ԷՆՆ ՄՈՅՄԱՆ,
ԱՌԱՋԱՏԱՐ ԳԻՏԱԾԽԱՏՈՂ ԴՐՈՍՈՐ ՅՈՒԶԻՆ ՈՒՈՒՄԵՐ

ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ՍԵՐԺ ՍԱՐԳՅԱՆԻ ՀԱՆՉՆԱՐԱՐՈՒԹՅԱՔ
ՄՇԱԿԵԼ Է՝ ԱՄՆ-Ի ՊԱՀ-Ի ԱԶԳԱՅԻՆ ՈՍԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏՈՒՄ ԵՎ ՊԱՇՏՊԱՆԿԵԼ ՆՐԱ ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՒՄ

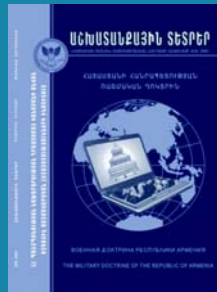
6

« ԴՆ ԱՌՀԻ-Ի ԲԱԳՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՂՈՒԹՅՈՒՆԸ
 « ԴԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐ, « ԳՐԹՈՂ ՆԱԽԱԳԱՀ
 ՄԵՐԺ ՍԱՐԳՍՅԱՆԻ ԴԵԿԱԿԱՐՈՒԹՅԱՄԲ
 2007 թ. ՀՈՒՆՎԱՐԻ 25

ԴԵՊՐ « ԴԱՇՏ »

« ԴԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ՝
 ՈՒՋՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՏՐԱՄԱՋԱՓԻ ԱՌՁԻՆ ՀԱՄԱՊԵՏԱԿԱՆ
 ՓԱՏՏԱԹՂԹԵՐԻ ՄՇԱԿՄԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱՂԱՍՈՂ
 « ԴՆ ԱՌՀԻ-Ն՝ « ԴՆ-Ի ԵՌԻՋ ՄԻԶԳԵՐԱՏԵՍՉԱԿԱՆ ՆԵՐՈՒԺԻ
 ՀԱՄԱՆՄՔՄԱՆ ԳՐԹԻՔ

ՈՒՋՄԱԿԱՐԱԿԱՆ-ԱՆՎՏԱՆԳԱՅԻՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
 «ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՏԵՐԹԵՐ» ԳԻՏԱԿԻՐՈՍՎԱԿԱՆ ՀՎԿԵՎԱԾԸ

դեպի ՀՀ ՊԱՀՀ

«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ» ՈԱՋՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՍԻ
 ՀԱՏՈՒԿ ԹՈՂԱՐԿՈՒՄՆԵՐԻՄ՝ ՆԿԻՐԿԱԾ ԱՈՍՆՁԻՆ ՈՒՈՐՏՆԵՐՈՒԹՅ
 ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ-ԱՆԿՏԱՆԱԳԱՅԻՆ ԲԱՐԵՓՈՒՆՈՒՄՆԵՐԻՆ

ՀԱՐԿԱՐԴԻ ՀԱՄԱՄԱՐԱՆԻ Զ. Յ. ՔԵՆԵՐԻԻ ԱՆԿԱՆ
 ՊԵՏՈՒԹԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԴՊՐՈՑ,
 ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ԱՆԿՏԱՆԱԳՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳԻՐ
 ՆԱԽԱԳԾԻ ՏԻՏՂՈՍԱԹԵՐԹԸ

ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ (ՀԵՏԱԶՋՏԱԿԱՆ)
 ՀԱՄԱՄԱՐԱՆԻ ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ ՆԱԽԱԳԻՇ
 ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԵԿԱԿԱՐ ԿԱԶՄԻ
 ԿԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԾՐԱԳՐԻ
 ՈՒՐԿԱԳԾԵՐ

ԴՊԿՏՈՐ, ԳԵՆԵՐԱԼ-ՄԱՅՈՐ ՀԱՅԿ ՔՈԹԱՆՋՅԱՆ
 ՀՀ ՊՆ ԱՌՀՒ-Ի ՊԵՏ
 ՔԵՄՔՐԻԶ, ԱՄՆ, 2010 Թ. ՄԱՐՏ-ՄԱՅԻՍ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՏՈՒՆԵՐ՝ ԳԵՆԵՐԱԼ-ԼԵՅՏԵՆԱՆՏ ԹԵՂ ՕԼԱԹՐՅՈՍ,
 ՔԵՆԵՐԻԻ ԱՆԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԴՊՐՈՑԻ
 ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆԿՏԱՆԱԳՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ԴԵԿԱԿԱՐ,
 ԴՊԿՏՈՐ ՍԵՐԳԵՅ ԿՈՆՈՊԼՅՈՎ, ՀԱՐԿԱՐԴԻ ՍԵԿՏՈՎՅԱՆ
 ԱՆԿՏԱՆԱԳՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳՐԻ ԴԵԿԱԿԱՐ

**ՀՀ ՊԱՀ-ի ՆԱԽԱԳԹԾ,
ՀԱՐԿԱՐԴՅԱՆ ՆԱԽԱԳԾԻ ՀԱՐՄԱՐԵՑՈՒՄ
ՀՀ ԲՈՒՈՆՅԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻՆ**

2010 թ. ՀՈՒՆԻՍ – ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

ՆԱԽԱԳԾԻ ՀԱՄԱՏԵՂ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՎ ԼՐԱՄՇԱԿՈՒՄ ՀՀ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ
ԿՈՄԻՏԵԻ ՀԵՏ

11

**ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-Ն ԱՄԵՐԻԿԱՆ ՄՈՂԵՒԻ ԼԻԱՄԱՍԵՏԱՐ
ՊԱՀ-Ի ԿԵՐՊԱՓՈԽԵԼՈՒ ԾՐԱԳԻՐ**

2011 թ. ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ

ՂՈԿՏՈՐ ՀԱՅԿ ՔՈԹԱՆՋՅԱՆԻ ԳԻՏԱՊՐՈՑՑԵՍՈՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒԴՈՒՄ ԱՄՆ-Ի ՊԱՀ,
ՊԱՀ-Ի ՆԱԽԱԳԾԻ ԼՐԱՄՇԱԿՈՒՄ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱՆԵՐԻ ԵՎ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱՆԿՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԲԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՈՒՄ:

ԽՈՐՀՐԴԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՆԱԽԱԳԾԻ ՄՇԱԿՈՒՄ ԱՄՆ-Ի ՊԱՀ-Ի
ՀԵՏԵԿՅԱԼ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐՈՒՄ ԵՎ ՔՈՒՆԶՆԵՐՈՒՄ.

1. ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆ
2. ՏԵՂԵԿԱՏԿԱԿԱՆ ՈՆԵՍՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՔՈՒՆԶ
3. ԶԻՆԿԱԾ ՈՒԹԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐԱԿԱՆ ՔՈՒՆԶ
4. ՈԱԶՄԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔՈՒՆԶ
5. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆԿՏԱՆԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՔՈՒՆԶ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՏԱՆՈՒՐ ՂՈԿՏՈՐ ԶԵՅՄ ՔԻԳԼ, ԱՌԱՋԱՏԱՐ ԱԿԱԳ ԿԵՐԼՈՒԹՅԱՆ,
ԱՄՆ-Ի ՊԱՀ-Ի ՆԱԽԱԳԱԿԻ ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԳԾՈԿ ՆԱԽԿԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՂԱԿԱԼ

12

ՀՀ ՊՆ ՊԱ(Հ)Հ-ի
ՍՏԵՂԾՄԱՆ ՆԱԽԱԳԾԻ ՓՈՒԼԱՅԻՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ
ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՆԵՐԻ ՀԵՏ
2012 Թ. ՀՈՒՆԻՍԻ 25

13

ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-Ի/ՊԱ(Հ)Հ-Ի ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՆՈՐ ՍԵՐՆԴԻ ՀԱՅ ՔԱՂԱՔԱԳԵՏՆԵՐԻ ԴՊՐՈՑԻ
ՁԵՎԱԿՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

ՔԱՂԱՔԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԲՆԱԳԱՎԱՌՈՒՄ
ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՍԻՃԱՆԱԾՆՈՐՀՄԱՆ
ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԸ
ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ՈՒՄ ՀԻՄՆԱԴՐԿԵԼ Է 2009 Թ.

14

ՀՀ ՊՆ սուզի-ի «ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՆՏԻՏՏՈՒՏՆԵՐ ՈՒ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՆԵՐ» ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՄԲ՝
 ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ ԱՌԱՋԻՆ
 ԱՍՊԻՐԱՆՏՈՒՐԱՅԻ ԵՎ «ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
 ԵՎ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ» ՈՒՈՐՏՈՒՄ
 ԴՈԿՏՐԱԿԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԻ ԵՆՈՐՀԱՄԱՆ
 ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՍՏԵՂԾՈՒՄԸ

ԵՐԵՎԱՆ, ՀՀ ՊՆ սուզի, 2009 թ. ՄԱՐՏ

ՀՀ ՊՆ սուզի-ում ԳՈՐԾՈՂ՝ ՀՀ ԲՈՎ-Ի 056
 ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՒՄ ՊԱՇՏՊԱՆՎԱԾ
 ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ (2009–2012 թթ.)

ՄԻՆՉ ՕՐՄ ՀՀ ՊՆ սուզի-ում «ՔԱՂԱՔԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ»
 ԵՎ «ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ»
 ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳԾՈՎ ՊԱՇՏՊԱՆՎԵԼ ԵՆ
 32 ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ՈՐՈՆՑԻՑ՝

- 27-ձ՝ ԹԵԿՆԱԾՈՒՄԿԱՆ
- 5-ձ՝ ԴՈԿՏՐԱԿԱՆ

ԱՅՂ ԹԿՈՒՄ՝ ՀՀ ՊՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆՈՂ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
 ԿՈՂՄԻՑ ՊԱՇՏՊԱՆՎԵԼ ԵՆ ԵՐԿՈՒ ԴՈԿՏՐԱԿԱՆ ԵՎ ԵՐԿՈՒ
 ԹԵԿՆԱԾՈՒՄԿԱՆ ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԴՊԿՏՐՈՐԱԿԱՆ ԱՏԵՆԱՆՈՍՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
 ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ՈՒՄ ԳՈՐԾՈՂ
 ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՆԻՍՏՈՒՄ

ԿԱՏԱՐԵԼՈՎ ԻՐ ՈՒՋՄԱՔՍՏՆԱԳԱԿԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆՔ
 ԻՐԱԿԱՆԱՅԿՈՂ ՊԱՇՏՊԱՆՆԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈՒՍՈՒՄՆԵՐԻ
 ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆ՝ ՆԱԽԱՐԱՐ ՍԵՅՐԱՆ ՕՀԱՆՅԱՆԸ
 ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-Ի ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴՈՒՄ ՊԱՇՏՊԱՆԵՑ
 ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԻ
 ԳԾՈՎ ԹԵԿՆԱԾՈՒԱԿԱՆ ԱՏԵՆԱՆՈՍՈՒԹՅՈՒՆ

ՊԱՇՏՊԱՆՆԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈՒՍՈՒՄՆԵՐԻ
 ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԵՐԱԲԵՐՅԱԼ
 ԻՆԸ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀՈԴԿԱԾՆԵՐԻ
 ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄ ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-Ի
 «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿ» ԵՎ
 «ԱՇԽԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՏԵՏՐԵՐ»
 ՈՒՋՄԱԳԻՏԱԿԱՆ
 ՀԱՆԴԵՍՆԵՐՈՒՄ

2009–2012 թթ.

ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-Ն՝ ՈՐՊԵՍ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՖՈՐՈՒՄԻ ՀԱՐԹԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՖՈՐՈՒՄԸ ԾԱՌԱՅՈՒՄ Է ՓՈՐՁԱԳԵՏՆԵՐԻ ԵՎ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՄՇԱԿՈՂՆԵՐԻ ՆԵՐՈՒԺԻ ՀԱՄԱՆՄԲՄԱՆ ՀԱՐԹԱԿ, ԻՆՉԻ ՆՊԱՏԱԿՆ Է ՀՀ-ՈՒՄ ԱՆԿՏԱՆԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄՇԱԿՄԱՆ ԵՎ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄ

19

ՀԱՊԿ-Ի ՀԱՅԵՑՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ/ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՓԱՏՏԱԹՂԹԵՐԻ ՄՇԱԿՄԱՆԸ ՆԿԻՐԿԱԾ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՖՈՐՈՒՄ

ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ • ՀԱՊԿ-Ի ՔԱՐՏՈՒԴԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՖՈՐՈՒՄԻ ԱՌԱՋԻՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՀԱՊԿ-Ի ԱՆԴՐԱՄ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ԿԵՆՏՐՈՆՆԵՐԻ
ՄԱՄՆԱԿՑՈՒԹՅԱՄԲ • 2011 թ. ՄԱՅԻՍ

20

ՓՈՐՁՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՖՈՐՈՒՄ՝
ՆԿԻՐԿԱՑ ՏԱՐԱՏԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԱՆԿՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԴԻՆԱՄԻԿԱՅԻՆ
2012 թ. ՆՈՅՄԵՐԵՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ-ԴՆԿԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԲԱՂԱՂՐԻՉ,
ԲԱՆԱՍՏՈՄ՝ ԱՂԱԳՈՐԾՆԱՍՏԱՐԱՐ ԿԱՐԵՆ ՄԻՐՋՈՅԱՆ

21

ՓՈՐՁՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՖՈՐՈՒՄ՝
ՆԿԻՐԿԱՑ ՏԱՐԱՏԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԱՆԿՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԴԻՆԱՄԻԿԱՅԻՆ
2012 թ. ՆՈՅՄԵՐԵՐ

ԳԻՏԱՓՈՐՁԱՔՆՆԱԿԱՆ ԲԱՂԱՂՐԻՉ,
ԲԱՆԱՍՏՈՄ՝ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳԾՈԿ
ՆՈՐՀՐԴԻ ԱԿԱԳ ԳԻՏԱՇՆԱՏՈՂ ՈՒՅՆ ՄԵՐԻ

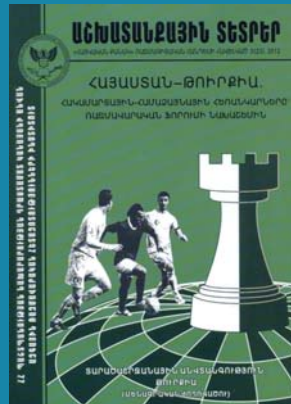
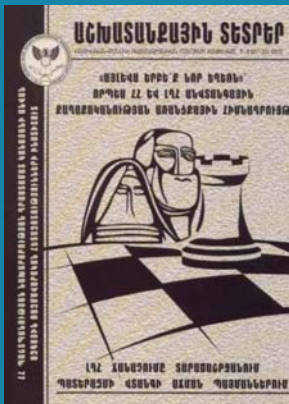
22

ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-Ի ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ՖՈՐՄԱՄԻ ԿԱԶՄԸ՝ ԱՐԵՎԱՏՅԱՆ ԳՈՐԾԸՆԿԵՐՆԵՐԻ ՆԵՐԳՐԱԿԱՄԱԲ

2012 թ. ՆՈՅՆԵՐԵՐ

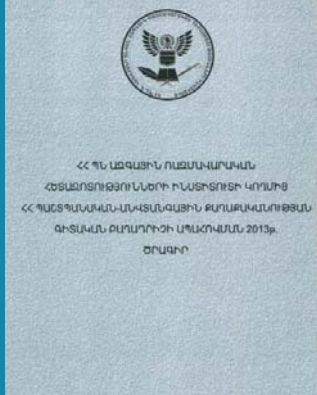
ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ • ՀՀ ԱԳՆ • ԼՂՀ ԱԳՆ • ՀՀ ԳԱԱ • ԵՊՀ •
 ՀԱՐԿԱՐԴԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ • ՕՔՍՖՈՐԴԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ •
 ԵՐՈՒՄԱՐԵՄԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ • ՄՏԱՄԲՈՒԻ «ՔԱԴՐԻ ՀԱՍ»
 ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ • ԲՐԻՏԱՆԻԱՅԻ ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ
 ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԹԱԳԱԿՈՐԱԿԱՆ ԻՆՏԵՏԻՏՈՒՏ՝
 «ԶԱԹԵՄ ՀԱՌԻԶ» • «ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹՅԱՆ
 ՔԱՈՆԵԳԻԻ ՀԻՄՆԱՂՐԱՄԻ» ՄՈՍԿՎԱՅԻ ՄԱՍՆԱՃՅՈՒՂ •
 ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՈԱԶՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐԻ ԱՄՆ-Ի ՊԱՀ-Ի ՄԵԹՈՂԱՔԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԻՐՈՂՄԱՆ ԳԻՏԱԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՐԳԱՍԻՔԸ

« ՀԱ (Հ) Հ-ի ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԲԱՊԱՂՈՒԾԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ
« ՀԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՎԱԾ
ՀԱՄԱԼԻ ԾՐԱԳԻՐ - ԶԵԿՈՒՅՑԸ

2012 թ.

25

« ՀԱ(Հ)Հ-ի ՎԵՐԱՊԱՏՐՈՒՄՆԵՄԱՆ ԴԱՄԵՆԹԱՏՆԵՐԻ
ԳՈՐԾԻՔԱՐԱՆԻ ՄԵԿՆԱՐԿ

- ԴԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ-ԱՆԿՏԱՆԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԲԱՐԵՓՈՆՈՒՄՆԵՐԻՆ ՆԿԻՐՎԱԾ ԵՐԿՀԱՏՈՐՅԱ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԶԵՂՆԱՐԿ
- ՀԱՅ-ՌՈՒՄ-ԱՆԳԼԵՐԵՆ ԴԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ-ԱՆԿՏԱՆԳԱՅԻՆ ԵՌԱԼԵԶՈՒ ԲԱՌԱՐԱՆ՝ ՊԵՆՏԱԳՈՆԻ, «ՆԱՏՕ-ՌՈՒՄԱՍՏԱՆ» ԵՎ ԱՅԼ ԲԱՌԱՐԱՆՆԵՐԻ ՀԵՆՔԻ ՎՐԱ

26

**ՆԱԽԱՏԵՍՎՈՂ ՎԵՐԱՊԱՏՐՈՍՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐԻ
ՀԱՄԱՐ ԵՐԿՀԱՏՈՐՅԱ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ԶԵՌՆԱՐԿԸ
ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ-ԱՆՎՏԱՆԳԱՅԻՆ ԲԱՐԵՓՈՒՍՄՆԵՐԻ
ՈՒՂԵՆԻՇՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ**

27

ԴԵՊՐ ՀՀ ՊՆ ՊԱ(Գ)Հ

**ՄԻՋԳԵՐԱՏԵՍՉԱԿԱՆ ՎԵՐԱՊԱՏՐՈՍՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐՈՒՄ ՆԵՐԳՐԱԿԿԵԼԻՔ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՈՒՐԱԿԱԳԻԾԸ**

- ՊՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՑ՝ 26 ՄԱՍՆԱԳԵՏ (7 ԳԻՏ. ԴՈԿՏՈՐ),
ԱՅՂ ԹՎՈՒՄ՝ ՀՀ ՊՆ ԱՈՎԻ-ԻՑ՝ 6 ԴՈԿՏՈՐ, 6 ԹԵԿՆԱԾՈՒ,
6 ՀԱՅՏՈՐԳ ԵՎ ԴՈԿՏՈՐԱՆՏ
- ԳԵՐԱՏԵՍՉՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻՑ՝ 6 ՄԱՍՆԱԳԵՏ
(3 ԳԻՏ. ԹԵԿՆԱԾՈՒ)
- ԵՊՀ-ԻՑ՝ 1 ՄԱՍՆԱԳԵՏ (ԳԻՏ. ԹԵԿՆԱԾՈՒ)
- ՀՀ ԳԱԱ-ԻՑ՝ 1 ՄԱՍՆԱԳԵՏ (ԳԻՏ. ԴՈԿՏՈՐ))
- ՀՀ «ԴՕՍԱԱՖ» ԿԽ-ԻՑ՝ 1 ՄԱՍՆԱԳԵՏ

28

« **օՆ ՊԱ(Հ)-Ի ԻՐ ԽԱՄԵՆԱՇՆՔԻ ԿԱՌԱՅՈՒՄ.**
ՄԵԿԵՆՈՐԿԻ՝ 2013 թ. ԳՐԻՒՆ»

29

НАЦИОНАЛЬНЫЙ (ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ)
УНИВЕРСИТЕТ ОБОРОНЫ (Н(И)УО) РА

ЗАДЕЙСТВОВАНИЕ ДОРОЖНОЙ КАРТЫ

ПАРТНЕРЫ — НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ОБОРОНЫ США
ГАРВАРДСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РА
НАН РА

ДОКТОР ПОЛИТИЧЕСКИХ НАУК,
ГЕНЕРАЛ-МАЙОР ГАЙК КОТАНДЖЯН
НАЧАЛЬНИК ИНСИ МО РА

1

ПРИОРИТЕТНАЯ ВАЖНОСТЬ Н(И)УО
В АСПЕКТЕ ВНЕШНЕЙ БЕЗОПАСНОСТИ РА

В УСЛОВИЯХ ПРИОСТАНОВЛЕНИЯ
«СТРАТЕГИЧЕСКОГО ДИАЛОГА» США С РА (С 2005 Г.)
СОЗДАНИЕ Н(И)УО ПРЕДЛАГАЕТСЯ В КАЧЕСТВЕ СРЕДСТВА
ОСОБОГО ЗНАЧЕНИЯ ВОСПОЛНЕНИЯ ЭТОГО ПРОБЕЛА –
ФОРМИРОВАНИЯ СТРАТЕГИЧЕСКОГО НАУЧНО-ЭКСПЕРТНОГО
ДИАЛОГА В СФЕРЕ РАЗРАБОТКИ БЕЗОПАСНОСТНОЙ ПОЛИТИКИ
РЕЧЬ ИДЕТ О СОЗДАНИИ ПРЕДСТАВЛЯЮЩЕГО ОСОБУЮ ВАЖНОСТЬ
НАУЧНО-ЭКСПЕРТНОГО ДИАЛОГА РА
СО СТРУКТУРОЙ, ПОДПИТЫВАЮЩЕЙ ВЫСШЕЕ РУКОВОДСТВО США –
В МЕЖВЕДОМСТВЕННОМ ОХВАТЕ – СТРАТЕГИЧЕСКИМИ ОЦЕНКАМИ,
ПОЛИТИЧЕСКИМИ РАЗРАБОТКАМИ И КАДРАМИ
СТРАТЕГИЧЕСКОГО КАЛИБРА

2

**ПРИОРИТЕТНАЯ ВАЖНОСТЬ Н(И)УО
В АСПЕКТЕ ВНУТРЕННЕЙ БЕЗОПАСНОСТИ РА**

**МО РА С СОЗДАНИЕМ Н(И)УО
СТАНОВИТСЯ ДЛЯ ВЛАСТЕЙ РА
ЦЕНТРОМ СТРАТЕГИЧЕСКИХ РАЗРАБОТОК
С ВОВЛЕЧЕНИЕМ ЗАНИМАЮЩИХСЯ БЕЗОПАСНОСТЬЮ
ВЕДОМСТВ, ПОДГОТОВКИ РУКОВОДЯЩИХ КАДРОВ,
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА ВЫПУСКНИКОВ,
ВЫДВИГАЕМЫХ НА ДОЛЖНОСТИ, ПРЕДНАЗНАЧЕННЫЕ
ДЛЯ ПРИНЯТИЯ СТРАТЕГИЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ**

3

МИССИЯ Н(И)УО МО РА

**ПОСРЕДСТВОМ АДАПТИРОВАНИЯ МОДЕЛИ
НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ОБОРОНЫ США
К ОСОБЕННОСТЯМ ОБОРОННО-БЕЗОПАСНОСТНОЙ СФЕРЫ РА
КОНСОЛИДИРОВАТЬ МЕЖВЕДОМСТВЕННЫЙ КАДРОВЫЙ
ПОТЕНЦИАЛ ВЛАСТНЫХ ИНСТИТУТОВ АРМЕНИИ
В ЦЕЛЯХ РЕФОРМИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ
НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ**

4

ЦЕЛЬ Н(И)УО МО РА

КОНСОЛИДАЦИЮ
ВОКРУГ ОБОРОННОГО ВЕДОМСТВА
МЕЖВЕДОМСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА КАДРОВ
НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ,
ПРИНИМАЮЩИХ СТРАТЕГИЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ,
ПРЕВРАТИТЬ В
ДОМИНИРУЮЩИЙ ЭЛЕМЕНТ КУЛЬТУРЫ
ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ
ОБОРОННО-БЕЗОПАСНОСТНОЙ СФЕРОЙ РА

5

НАЦИОНАЛЬНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ ОБОРОНЫ США
ИНСТИТУТ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТИТУЛЬНЫЙ ЛИСТ ПРОЕКТА ИНСИ МО РА

ПРОЕКТ ИНСТИТУТА НАЦИОНАЛЬНЫХ
СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ
ИМЕНИ ДРАСТАМАТА КАНАЯНА
ИНСИ МО РА – ИНСТИТУТА ДРО 2003–2004

ДОКТОР ПОЛИТИЧЕСКИХ НАУК (ВООРУЖЕННЫЕ КОНФЛИКТЫ И ПОЛИТОЛОГИЯ
НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ) ГАЙК КОТАНДЖЯН

НАУЧНЫЕ КОНСУЛЬТАНТЫ – НАЧАЛЬНИК ШТАБА ИНСИ США ЭНН МОЙЗАН,
ВЕДУЩИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК ИНСИ США ДОКТОР ЮДЖИН РУММЕР

ПО ПОРУЧЕНИЮ МИНИСТРА ОБОРОНЫ РА СЕРЖА САРГСЯНА
РАЗРАБОТАН В ИНСТИТУТЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЧЕСКИХ
ИССЛЕДОВАНИЙ НУО США И ЗАЩИЩЕН
НА ЕГО АКАДЕМИЧЕСКОМ СОВЕТЕ

6

ЦЕРЕМОНИЯ ОТКРЫТИЯ ИНСИ МО РА ПОД РУКОВОДСТВОМ
МИНИСТРА ОБОРОНЫ РА, ДЕЙСТВУЮЩЕГО ПРЕЗИДЕНТА РА
СЕРЖА САРГСЯНА

25 ЯНВАРЯ 2007 Г.

7

ПРОДВИГАЯСЬ К Н(И)УО
МИНИСТЕРСТВО ОБОРОНЫ РА – НАУЧНЫЙ КООРДИНАТОР РАЗРАБОТКИ
ПЕРВЫХ ОБЩЕГОСУДАРСТВЕННЫХ ДОКУМЕНТОВ
СТРАТЕГИЧЕСКОГО КАЛИБРА

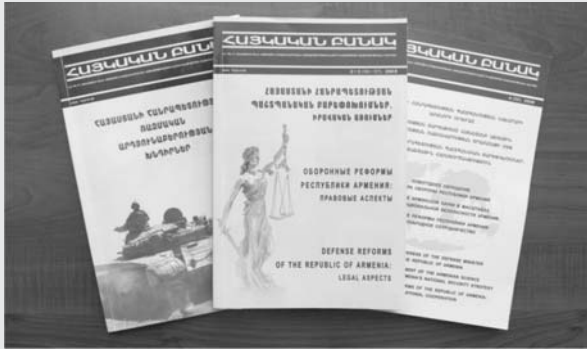
ИНСИ МО РА – ИНСТРУМЕНТ КОНСОЛИДАЦИИ
МЕЖВЕДОМСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА ВОКРУГ МО РА

НАУЧНО-ПРИКЛАДНОЕ ПРИЛОЖЕНИЕ «РАБОЧИЕ ТЕТРАДИ»
СТРАТЕГИЧЕСКИХ– БЕЗОПАСНОСТНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

8

ПРОДВИГАЯСЬ К Н(И)УО

СПЕЦИАЛЬНЫЕ ВЫПУСКИ ВОЕННО-НАУЧНОГО
ЖУРНАЛА «АЙКАКАН БАНАК»,
ПОСВЯЩЕННЫЕ ОБОРОННО-БЕЗОПАСНОСТНЫМ РЕФОРМАМ РА
В ОТДЕЛЬНЫХ СФЕРАХ

9

ШКОЛА ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ
ИМ. ДЖ. Ф. КЕННЕДИ ГАРВАРДСКОГО УНИВЕРСИТЕТА,
ПРОГРАММА ЕВРАЗИЙСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

ТИТУЛЬНЫЙ ЛИСТ ПРОЕКТА

ПРОЕКТ ОСНОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО
(ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО) УНИВЕРСИТЕТА ОБОРОНЫ РА

КОНТУРЫ ПРОГРАММЫ ПЕРЕПОДГОТОВКИ
РУКОВОДЯЩЕГО СОСТАВА ГОСУДАРСТВА

ДОКТОР, ГЕНЕРАЛ-МАЙОР ГАЙК КОТАНДЖЯН
НАЧАЛЬНИК ИНСИ МО РА
КЕМБРИДЖ, США, МАРТ – МАЙ 2010 Г.

НАУЧНЫЕ КОНСУЛЬТАНТЫ – ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТ, ПРОФЕССОР ТЭД ОЛЬСТРЕМ,
РУКОВОДИТЕЛЬ ПРОГРАММЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ШКОЛЫ
ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ИМ. КЕННЕДИ,
ДОКТОР СЕРГЕЙ КОНОПЛЕВ, ДИРЕКТОР ПРОГРАММЫ БЕЗОПАСНОСТИ
ЧЕРНОМОРСКОГО РЕГИОНА ГАРВАРДСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

10

ПРОЕКТ Н(И)УО МО РА:
АДАПТАЦИЯ ГАРВАРДСКОГО ПРОЕКТА
К БОЛОНСКОМУ ПРОЦЕССУ РА

ИЮНЬ – СЕНТЯБРЬ 2010 Г.

СОВМЕСТНАЯ АПРОБАЦИЯ И ДОРАБОТКА ПРОЕКТА
С ГОСУДАРСТВЕННЫМ КОМИТЕТОМ НАУКИ
МИНИСТЕРСТВА ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РА

11

ПРОГРАММА ТРАНСФОРМИРОВАНИЯ ИНСИ МО РА
В ПОЛНОМАСШТАБНЫЙ Н(И)УО
АМЕРИКАНСКОЙ МОДЕЛИ

СЕНТЯБРЬ – НОЯБРЬ 2011 Г.

НАУЧНО-ПРОФЕССОРСКАЯ КОМАНДИРОВКА В НУО США
ДОКТОРА ГАЙКА КОТАНДЖЯНА:

ДОРАБОТКА ПРОЕКТА Н(И)УО В ЦЕНТРЕ ТЕХНОЛОГИЙ
И ПОЛИТИКИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ.

КОНСАЛТИНГ И РАЗРАБОТКА ПРОЕКТА В СЛЕДУЮЩИХ ЦЕНТРАХ
И КОЛЛЕДЖАХ НУО США:

1. ЦЕНТР ПРИКЛАДНОГО СТРАТЕГИЧЕСКОГО ОБУЧЕНИЯ
2. КОЛЛЕДЖ УПРАВЛЕНИЯ ИНФОРМАЦИОННЫМИ РЕСУРСАМИ
3. ИНДУСТРИАЛЬНЫЙ КОЛЛЕДЖ ВООРУЖЕННЫХ СИЛ
4. ВОЕННЫЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОЛЛЕДЖ
5. КОЛЛЕДЖ МЕЖДУНАРОДНЫХ БЕЗОПАСНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ

НАУЧНЫЙ КОНСУЛЬТАНТ – ДОКТОР ДЖЕЙМС КИГЛ,
ВЕДУЩИЙ СТАРШИЙ АНАЛИТИК, БЫВШИЙ ПЕРВЫЙ ЗАМЕСТИТЕЛЬ
ПРЕЗИДЕНТА НУО США ПО НАУКЕ

12

**ЭТАПНАЯ АПРОБАЦИЯ ПРОЕКТА СОЗДАНИЯ
Н(И)УО МО РА С АМЕРИКАНСКИМИ ПАРТНЕРАМИ**

25 ИЮНЯ 2012 Г.

13

**УЧАСТИЕ ИНСИ/Н(И)УО МО РА
В ФОРМИРОВАНИИ ШКОЛЫ
АРМЯНСКИХ ПОЛИТОЛОГОВ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ**

**СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫЙ СОВЕТ ПО ПРИСВОЕНИЮ
УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ В ОБЛАСТИ ПОЛИТОЛОГИИ
ОСНОВАН В ИНСИ МО РА В 2009 Г.**

14

СОЗДАНИЕ В ИНСИ МО РА
ПЕРВОЙ В ОБОРОННОЙ СИСТЕМЕ АРМЕНИИ
АСПИРАНТУРЫ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ПОЛИТИЧЕСКИЕ ИНСТИТУТЫ
И ПРОЦЕССЫ» И ПЕРВОГО СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОГО СОВЕТА
ПО ПРИСВОЕНИЮ ДОКТОРСКИХ СТЕПЕНЕЙ В ОБЛАСТИ
«ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ И МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ»

ЕРЕВАН, ИНСИ МО РА, МАРТ 2009 Г.

15

**ДИССЕРТАЦИИ, ЗАЩИЩЕННЫЕ В ДЕЙСТВУЮЩЕМ
В ИНСИ МО РА СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОМ СОВЕТЕ
056 ВАК РА (2009—2012 ГГ.)**

ПО НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ В ИНСИ МО РА ПО СПЕЦИАЛЬНОСТЯМ
«ПОЛИТОЛОГИЯ» И «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ»
ЗАЩИЩЕНЫ 32 ДИССЕРТАЦИИ, ИЗ КОТОРЫХ

- 27 – КАНДИДАТСКИХ
- 5 – ДОКТОРСКИХ

*В Т.Ч. СПЕЦИАЛИСТАМИ, ПРЕДСТАВЛЯЮЩИМИ СИСТЕМУ МО РА,
ЗАЩИЩЕНЫ ДВЕ ДОКТОРСКИЕ И ДВЕ КАНДИДАТСКИЕ
ДИССЕРТАЦИИ*

16

ЗАЩИТА ДОКТОРСКОЙ ДИССЕРТАЦИИ
НА ЗАСЕДАНИИ ДЕЙСТВУЮЩЕГО В ИНСИ МО РА
СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОГО СОВЕТА

17

ПРОВОДЯ ИССЛЕДОВАНИЕ ОСУЩЕСТВЛЯЕМЫХ ПОД ЕГО
ВОЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИМ РУКОВОДСТВОМ ОБОРОННЫХ РЕФОРМ,
МИНИСТР СЕЙРАН ОГЯНЯН
НА СПЕЦИАЛИЗИРОВАННОМ СОВЕТЕ ИНСИ МО РА
ЗАЩИТИЛ КАНДИДАТСКУЮ ДИССЕРТАЦИЮ
ПО ПЕРСПЕКТИВАМ РАЗВИТИЯ СИСТЕМЫ ОБОРОНЫ РА

ПУБЛИКАЦИЯ
9 НАУЧНЫХ СТАТЕЙ
В ОБЛАСТИ ПОЛИТИКИ
ОБОРОННЫХ РЕФОРМ
В ВОЕННО-НАУЧНЫХ ЖУРНАЛАХ
«АЙКАКАН БАНАК»
И «РАБОЧИЕ ТЕТРАДИ»
ИНСИ МО РА
2009–2012 ГГ.

18

ИНСИ МО РА КАК ПЛАТФОРМА ПОЛИТИЧЕСКОГО СТРАТЕГИЧЕСКОГО ФОРУМА

ПОЛИТИЧЕСКИЙ СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ФОРУМ СЛУЖИТ
ПЛАТФОРМОЙ КОНСОЛИДАЦИИ ПОТЕНЦИАЛА
РАЗРАБОТЧИКОВ ПОЛИТИКИ И ЭКСПЕРТОВ —
В ЦЕЛЯХ РАЗВИТИЯ В РА КУЛЬТУРЫ РАЗРАБОТКИ
БЕЗОПАСНОСТНОЙ ПОЛИТИКИ И ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ

19

МЕЖДУНАРОДНЫЙ СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ФОРУМ, ПОСВЯЩЕННЫЙ РАЗРАБОТКЕ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ДОКУМЕНТОВ ОДКБ ИНСИ МО РА • СЕКРЕТАРИАТ ОДКБ

ПЕРВАЯ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ АПРОБАЦИЯ ФОРУМА С УЧАСТИЕМ
СТРАТЕГИЧЕСКИХ ЦЕНТРОВ ГОСУДАРСТВ-ЧЛЕНОВ ОДКБ

МАЙ 2011 Г.

20

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЙ ПОЛИТИЧЕСКИЙ СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ФОРУМ,
ПОСВЯЩЕННЫЙ ДИНАМИКЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
НОЯБРЬ 2012 Г.

ПОЛИТИКО-ДИПЛОМАТИЧЕСКИЙ КОМПОНЕНТ
ВЫСТУПАЕТ – МИНИСТР ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ НКР КАРЕН МИРЗОЯН

21

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЙ ПОЛИТИЧЕСКИЙ СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ФОРУМ,
ПОСВЯЩЕННЫЙ ДИНАМИКЕ РЕГИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ
НОЯБРЬ 2012 Г.

НАУЧНО-ЭКСПЕРТНЫЙ КОМПОНЕНТ
ВЫСТУПАЕТ – СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК
АМЕРИКАНСКОГО СОВЕТА ПО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ Э. УЕЙН МЕРРИ

22

СОСТАВ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ФОРУМА
ИНСИ МО РА
С ВОВЛЕЧЕНИЕМ ЗАПАДНЫХ ПАРТНЕРОВ

НОВАБРЬ 2012 Г.

ИНСИ МО РА • МИД РА • МИД НКР • НАН РА • ЕГУ •
ГАРВАРДСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ • ОКСФОРДСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ •
ИЕРУСАЛИМСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ • СТАМБУЛЬСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ «КАДИР ХАС» • БРИТАНСКИЙ КОРОЛЕВСКИЙ
ИНСТИТУТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ «ЧАТАМ ХАУС»
• МОСКОВСКИЙ ФИЛИАЛ «КАРНЕГИ-ФОНД ЗА
МЕЖДУНАРОДНЫЙ МИР» • ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЙ
СОВЕТ АМЕРИКИ

23

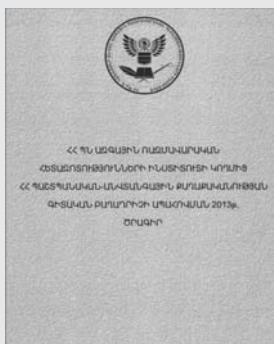
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ ПРОДУКТ
ПРИМЕНЕНИЯ МЕТОДОЛОГИИ
СТРАТЕГИЧЕСКИХ ИГР НУО США

24

КОМПЛЕКСНАЯ ПРОГРАММА –
РАПОРТ МИНИСТРУ ОБОРОНЫ РА
ОТНОСИТЕЛЬНО ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ
СОСТАВЛЯЮЩЕЙ Н(И)УО РА

2012 Г.

25

ЗАДЕЙСТВОВАНИЕ ИНСТРУМЕНТАРИЯ
КУРСОВ ПЕРЕПОДГОТОВКИ Н(И)УО РА

- ДВУХТОМНОЕ УЧЕБНОЕ ПОСОБИЕ,
ПОСВЯЩЕННОЕ РЕФОРМАМ
ОБОРОННО-БЕЗОПАСНОСТНОЙ СИСТЕМЫ
- АРМЯНО-РУССКО-АНГЛИЙСКИЙ ТРЕХЪЯЗЫЧНЫЙ
ОБОРОННО-БЕЗОПАСНОСТНЫЙ СЛОВАРЬ
НА ОСНОВЕ СЛОВАРЕЙ ПЕНТАГОНА,
«НАТО—РОССИЯ» И ДР.

26

ДВУХТОМНОЕ УЧЕБНОЕ ПОСОБИЕ ПО ОРИЕНТИРАМ
ОБОРОННО-БЕЗОПАСНОСТНЫХ РЕФОРМ
ДЛЯ ЗАПЛАНИРОВАННЫХ КУРСОВ ПЕРЕПОДГОТОВКИ

27

ПРОДВИГАЯСЬ К Н(И)УО
ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ КОНТУРЫ
ПРОФЕССОРСКО-ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОГО СОСТАВА,
ВОВЛЕКАЕМОГО В КУРСЫ
ПО МЕЖВЕДОМСТВЕННОЙ ПЕРЕПОДГОТОВКЕ

- ИЗ СИСТЕМЫ МО—26 СПЕЦИАЛИСТОВ (7 НАУЧНЫХ ДОКТОРОВ),
В ТОМ ЧИСЛЕ: ИЗ ИНСИ МО РА—6 ДОКТОРОВ, 6 КАНДИДАТОВ,
6 СОИСКАТЕЛЕЙ И ДОКТОРАНТОВ
- ИЗ ВЕДОМСТВ—6 СПЕЦИАЛИСТОВ (3 КАНДИДАТА НАУК)
- ИЗ ЕГУ—1 СПЕЦИАЛИСТ (КАНДИДАТ НАУК)
- ИЗ НАН РА—1 СПЕЦИАЛИСТ (ДОКТОР НАУК)
- ИЗ ЦС «ДОСААФ» РА—1 СПЕЦИАЛИСТ

28

СТРОИТЕЛЬСТВО НОВОГО КОРПУСА Н(И)УО МО РА
ЗАПУСК—ВЕСНА 2013 Г.

29

ARMENIAN NATIONAL DEFENSE (RESEARCH)
UNIVERSITY (ND(R)U)

ROAD MAP LAUNCH

PARTNERS:

US NATIONAL DEFENSE UNIVERSITY

HARVARD UNIVERSITY

MINISTRY OF SCIENCE AND EDUCATION, RA • NAS, RA

DOCTOR OF POLITICAL SCIENCE
MAJOR GENERAL HAYK KOTANJIAN
HEAD OF INSS, MOD, RA

1

SIGNIFICANCE OF ND(R)U

IN TERMS OF ARMENIA S EXTERNAL SECURITY

AS "THE STRATEGIC DIALOGUE" HAS BEEN SUSPENDED SINCE 2005 BETWEEN THE US AND ARMENIA, THE ESTABLISHMENT OF THE ND(R)U IS A SPECIAL-PURPOSE TOOL OF SHAPING STRATEGIC ACADEMIC-EXPERT DIALOGUE IN SECURITY POLICYMAKING TO FILL THIS GAP

IT REFERS TO THE ACADEMIC-EXPERT DIALOGUE OF PRIOR IMPORTANCE FOR ARMENIA WITH THE STRUCTURE THAT SUPPLIES THE US SENIOR LEADERSHIP WITH STRATEGIC ASSESSMENTS, POLICY DRAFTING AND PERSONNEL OF STRATEGIC CALIBER THROUGH INTERAGENCY INVOLVEMENT

2

SIGNIFICANCE OF ND(R)U

IN TERMS OF ARMENIA S INTERNAL SECURITY

THROUGH THE ESTABLISHMENT OF THE ND(R)U
FOR ARMENIA S AUTHORITIES
THE ARMENIAN MOD BECOMES A CENTER FOR STRATEGIC
ELABORATIONS WITH THE INVOLVEMENT
OF ALL SECURITY AGENCIES, CERTIFICATE COURSES
FOR LEADERSHIP, PROFESSIONAL COOPERATION
OF THE ALUMNI NOMINATED FOR THE POSITIONS
OF STRATEGIC DECISION-MAKERS

3

MISSION OF ND(R)U

CONSOLIDATION OF THE INTERAGENCY PERSONNEL
POTENTIAL OF ARMENIA S GOVERNMENT
INSTITUTIONS AROUND THE MOD THROUGH LOCALIZING
THE US NDU MODEL
TO REFORM THE NATIONAL SECURITY SYSTEM

4

GOAL OF ND(R)U

CONSOLIDATION OF INTERAGENCY POTENTIAL
OF THE NEXT GENERATION STRATEGIC DECISION-
MAKERS AROUND THE MOD AS A KEY ELEMENT
OF PUBLIC ADMINISTRATION CULTURE
OF ARMENIA S DEFENSE-SECURITY REALM

5

INSTITUTE FOR NATIONAL STRATEGIC STUDIES
US NATIONAL DEFENSE UNIVERSITY

TITLE OF THE ARMENIAN INSS PROJECT

DRASTAMAT KANAYAN INSTITUTE
FOR NATIONAL STRATEGIC STUDIES PROJECT
INSS, MOD, RA – DRO INSTITUTE
2003 – 2004

HAYK KOTANJIAN, DOCTOR OF POLITICAL SCIENCE (MILITARY CONFLICTS
AND NATIONAL SECURITY POLICY)

ACADEMIC ADVISORS: ANNE MOISAN, CHIEF OF STAFF, INSS, NDU, US
EUGENE RUMER, DOCTOR, SENIOR RESEARCH FELLOW

THE INSS PROJECT WAS DEVELOPED AT THE INSTITUTE
FOR NATIONAL STRATEGIC STUDIES, NDU,
US AND DEFENDED AT ITS ACADEMIC BOARD AS ASSIGNED
BY THE ARMENIAN DEFENSE MINISTER SERZH SARGSYAN

6

THE OPENING CEREMONY OF THE INSS, MOD, RA
HEADED BY THE ARMENIAN DEFENSE MINISTER,
INCUMBENT PRESIDENT SERZH SARGSYAN

JANUARY 25, 2007

7

TOWARDS THE ARMENIAN ND(R)U
ARMENIAN DEFENSE MINISTRY AS AN ACADEMIC COORDINATOR
OF DEVELOPING THE FIRST NATIONAL DOCUMENTS OF STRATEGIC CALIBER
ARMENIAN INSS AS A TOOL FOR CONSOLIDATING
INTERAGENCY POTENTIAL AROUND THE ARMENIAN MOD

THE ACADEMIC-APPLIED APPENDIX “WORKING NOTEBOOKS”
OF STRATEGIC-SECURITY STUDIES

8

TOWARDS THE ARMENIAN ND(R)U

“HAIKAKAN BANAK” (ARMENIAN ARMY)
DEFENSE-ACADEMIC JOURNAL’S
SPECIAL ISSUES DEDICATED TO ARMENIA’S
DEFENSE-SECURITY REFORMS IN SEPARATE AREAS

9

EURASIA SECURITY PROGRAM,
J. F. KENNEDY SCHOOL OF GOVERNMENT, HARVARD UNIVERSITY

PROJECT TITLE

ARMENIAN NATIONAL DEFENSE (RESEARCH) UNIVERSITY
ESTABLISHMENT PROJECT

OUTLINES OF THE CERTIFICATE COURSE
FOR THE LEADERSHIP

MAJOR GENERAL, DR. HAYK KOTANJIAN
HEAD, INSS, MOD, RA
CAMBRIDGE, US, MARCH–MAY, 2010

ACADEMIC ADVISORS: LIEUTENANT GENERAL, PROFESSOR TAD OELSTRÖM,
DIRECTOR, NATIONAL SECURITY PROGRAM, J. F. KENNEDY SCHOOL
OF GOVERNMENT; DOCTOR SERGEI KONOPLYOV, DIRECTOR OF HARVARD
BLACK SEA SECURITY PROGRAM

10

ARMENIAN ND(R)U PROJECT.
ADAPTATION OF THE HARVARD PROJECT
TO THE ARMENIAN BOLOGNA PROCESS

JUNE – SEPTEMBER, 2010

JOINT REVIEW AND FURTHER DEVELOPMENT
OF THE PROJECT WITH THE STATE COMMITTEE
OF SCIENCE OF THE ARMENIAN MINISTRY
OF EDUCATION AND SCIENCE

11

TRANSFORMATION PROJECT OF THE ARMENIAN INSS
INTO A FULLY-FLEDGED ND(R)U OF US MODEL

SEPTEMBER – NOVEMBER, 2011

DR. HAYK KOTANJIAN AS A DISTINGUISHED VISITING FACULTY MEMBER
AT THE US NDU. FURTHER DEVELOPMENT OF THE ND(R)U PROJECT
AT THE CENTER FOR TECHNOLOGY AND NATIONAL SECURITY POLICY.

CONSULTATION AND PROJECT DEVELOPMENT
AT THE FOLLOWING NDU CENTERS AND COLLEGES:

1. CENTER FOR APPLIED STRATEGIC LEARNING
2. INFORMATION RESOURCES MANAGEMENT COLLEGE
3. INDUSTRIAL COLLEGE OF THE ARMED FORCES
4. NATIONAL WAR COLLEGE
5. COLLEGE OF INTERNATIONAL SECURITY AFFAIRS

ACADEMIC ADVISOR: DR. JAMES KEAGLE, DISTINGUISHED SENIOR RESEARCH FELLOW,
FORMER PROVOST FOR ACADEMIC AFFAIRS, NDU, US

12

STEPWISE REVIEW OF THE ARMENIAN ND(R)U
ESTABLISHMENT PROJECT WITH THE US PARTNERS

25 JUNE, 2012

13

ARMENIAN INSS / ND(R)U INVOLVEMENT
IN CRAFTING A SCHOOL FOR ARMENIAN
NEXT GENERATION OF POLITICAL SCIENTISTS

THE ACADEMIC BOARD ON CONFERMENT
OF DOCTORAL DEGREES
IN POLITICAL SCIENCE WAS FOUNDED IN 2009
AT THE ARMENIAN INSS

14

ESTABLISHMENT OF THE FIRST IN ARMENIA'S DEFENSE SYSTEM GRADUATE SCHOOL IN "POLITICAL INSTITUTES AND PROCESSES" AND THE ACADEMIC BOARD ON CONFERMENT OF DOCTORAL DEGREES IN "POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS" AT THE INSS

MARCH, 2009, INSS, MOD, RA, YEREVAN

15

THESES DEFENDED AT THE 056 ACADEMIC BOARD OF ARMENIA'S HIGHER QUALIFICATION COMMISSION FUNCTIONING AT THE ARMENIAN INSS (2009 – 2012)

32 THESES HAVE BEEN DEFENDED IN POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS AT THE ARMENIAN INSS UP TO DATE OUT OF WHICH:

- 27 PhD
- 5 DOCTORAL

INCLUDING TWO DOCTORAL AND TWO PhD THESES DEFENDED BY THE EXPERTS REPRESENTING THE ARMENIAN MOD

16

DEFENSE OF A DOCTORAL THESIS AT THE SESSION
OF THE ACADEMIC BOARD OF THE ARMENIAN INSS

17

CONDUCTING STUDY OF DEFENSE REFORMS BEING IMPLEMENTED
UNDER HIS DEFENSE-POLITICAL LEADERSHIP
THE ARMENIAN DEFENSE MINISTER SEYRAN OHANYAN
DEFENDED A PhD THESIS IN DEVELOPMENT PERSPECTIVES
OF THE DEFENSE SYSTEM AT THE ACADEMIC BOARD OF THE INSS

PUBLICATION
OF 9 ACADEMIC ARTICLES
ON DEFENSE REFORMS POLICY
IN THE "HAIKAKAN BANAK"
(ARMENIAN ARMY)
AND "WORKING NOTEBOOKS"
DEFENSE-ACADEMIC JOURNALS
OF THE INSS

2009 – 2012

18

ARMENIAN INSS AS A PLATFORM FOR POLITICAL STRATEGIC FORUM

THE POLITICAL STRATEGIC FORUM SERVES
AS A PLATFORM FOR CONSOLIDATING
THE POTENTIAL OF EXPERTS AND POLICYMAKERS
TO DEVELOP THE CULTURE OF SECURITY POLICY
AND DECISION-MAKING IN ARMENIA.

19

INTERNATIONAL STRATEGIC FORUM ON THE CSTO CONCEPTUAL/STRATEGIC DOCUMENTS' DEVELOPMENT

INSS, MOD, RA • CSTO SECRETARIAT

THE FIRST PRACTICAL REVIEW OF THE FORUM
WITH THE PARTICIPATION OF STRATEGIC CENTERS
OF THE CSTO MEMBER STATES • *MAY, 2011*

20

PILOT POLITICAL STRATEGIC FORUM
ON REGIONAL SECURITY DYNAMICS
NOVEMBER, 2012

POLITICAL-DIPLOMATIC COMPONENT
SPEAKER –KAREN MIRZOYAN, NKR MINISTER OF FOREIGN AFFAIRS

21

PILOT POLITICAL STRATEGIC FORUM
ON REGIONAL SECURITY DYNAMICS
NOVEMBER, 2012

ACADEMIC-EXPERT COMPONENT
SPEAKER –E. WAYNE MERRY,
SENIOR FELLOW AT AMERICAN FOREIGN POLICY COUNCIL

22

INSS STRATEGIC FORUM TEAM INCLUDING THE WESTERN COLLEAGUES

NOVEMBER, 2012

INSS, MOD, RA • MFA, RA • MFA, NKR • NAS, RA • YSU •
HARVARD UNIVERSITY • OXFORD UNIVERSITY • HEBREW
UNIVERSITY OF JERUSALEM • KADIR HAS UNIVERSITY, ISTANBUL
• ROYAL INSTITUTE FOR INTERNATIONAL AFFAIRS –
CHATHAM HOUSE, BRITAIN • CARNEGIE MOSCOW CENTER –
SUBDIVISION OF CARNEGIE ENDOWMENT FOR INTERNATIONAL
PEACE • AMERICAN FOREIGN POLICY COUNCIL

23

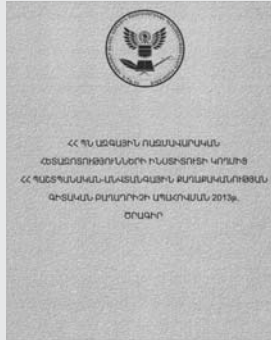
ACADEMIC-APPLIED PRODUCT OF PRACTICING THE US NDU METHODOLOGY OF STRATEGIC GAMING

24

COMPREHENSIVE PROGRAM-REPORT
ON THE ARMENIAN ND(R)U RESEARCH COMPONENT
PRESENTED TO THE ARMENIAN DEFENSE MINISTER

2012

25

LAUNCH OF THE TOOLKIT
FOR THE ARMENIAN ND(R)U CERTIFICATE COURSES

- TWO-VOLUME TEXTBOOK
ON DEFENSE-SECURITY SYSTEM REFORMS
- ARMENIAN-RUSSIAN-ENGLISH DEFENSE-SECURITY
TRILINGUAL DICTIONARY BASED ON THE PENTAGON,
“NATO-RUSSIA” AND OTHER DICTIONARIES

26

TWO-VOLUME TEXTBOOK
FOR THE ENVISAGED CERTIFICATE COURSES
ON THE DEFENSE-SECURITY REFORMS GUIDELINES

27

TOWARDS THE ARMENIAN ND(R)U

INITIAL OUTLINE OF THE FACULTY TO BE INVOLVED
IN THE INTERAGENCY CERTIFICATE COURSES

- 26 EXPERTS (7 DOCTORS) FROM THE MOD INCLUDING 6 DOCTORS, 6 PhDs, 6 PhD AND DOCTORAL CANDIDATES FROM THE ARMENIAN INSS
- 6 EXPERTS (3 PhDs) FROM THE DEPARTMENTS
- 1 EXPERT (PhD) FROM THE YSU
- 1 EXPERT (DOCTOR) FROM THE NAS, ARMENIA
- 1 EXPERT FROM THE CENTRAL COUNCIL OF THE DOSAAF
(*Volunteer Society for Cooperation with the Army, Aviation, and Fleet*)

28

CONSTRUCTION OF THE NEW BUILDING
OF THE ARMENIAN ND(R)U.
THE LAUNCH IN SPRING, 2013

29

ԱՊԱԳԱՅԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՆԱԽԱԶԵՌՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ
ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿՈՒՄ

*Դոկտոր Ջեյմս Քեյֆլ, ԱՄՆ-ի ԱՌՀԻ-ի Տեխնոլոգիաների
և ազգային անվտանգության քաղաքականության կենտրոնի
առաջատար վերլուծաբան, ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ի՝ գիտության գծով
նախկին պրոռեկտոր*

Յանկացած երկիր ռազմավարական մակարդակի մտածողության զարգացման գործում հանդիպում է լուրջ մարտահրավերների: Մի քանի տարի շարունակ հաջողության հասնելուն խանգարում են հաստատութենական դիմադրությունը փոփոխություններին, հնամենի համակարգերի ազդեցությունը, ծրագրի իմաստավորման, զարգացման և իրականացման համար անհրաժեշտ ֆինանսական ռեսուրսների և հարկ եղած մարդկանց հայթայթումը:

Արդեն մի քանի տարի է, ինչ Հայաստանը ձեռնամուխ է եղել անվտանգային-պաշտպանական կրթության լուրջ բարեփոխումների, և ես ողջունում եմ նրա ջանքերը՝ ստեղծելու ռազմավարական մակարդակի Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարան: Դա պահանջում է փուլանիշային քայլեր ազգային անվտանգության քաղաքականության գծով փաստաթղթերի մշակման և ռազմավարական մտածողությամբ օժտված բարձրակարգ կադրերի պատրաստման գործընթացները հաստատութենականացնելու գործում: Ես բախտ եմ ունեցել մասնակցելու այդ գործընթացին և առաջարկում եմ շարունակել իմ աջակցությունը դրան:

Սկզբունքորեն այդ նախագիծն արտացոլում է Հայաստանի դեկլարության՝ Նախագահի, Պաշտպանության նախարարի և Նախարարի առաջին տեղակալի, ինչպես նաև դոկտոր գեներալ-մայոր Հայկ Քոթանջյանի տեսլականը: Նրանց ջանքերի շնորհիվ Հայաստանում տեղի է

ունենում կերպափոխման նշանակալից գործընթաց: Տվյալ ջանքերի գործադրումը ներառում է ԱՄՆ-ի Պաշտպանական ազգային համալսարանի մոդելով ամբողջացված ուսուցմամբ հետազոտական համալսարանի զարգացում և համապատասխանեցում Բոլոնիայի գործընթացին:

2011 թ. աշնանը ինձ իրավունք վերապահվեց օժանդակելու ամերիկյան մոդելի լիարժեք ըմբռնմանն ուղղված՝ դոկտոր Քոթանջյանի՝ որպես հրավիրված հետազոտողի գործունեությանը: Իր գործուղման ընթացքում նա ձգտում էր ոչ միայն հասկանալու մեր գործելակերպը, այլև, առաջին հերթին, ուսումնասիրելու, թե ինչպես ենք մենք փորձում ստեղծել և աճեցնել մասնագիտական միջավայր, որպեսզի Հայաստանում ևս զարգացվեն պաշտպանական-անվտանգային քաղաքականության ուղենիշները և մթնոլորտն ու միջավայրը ռազմավարապես մտածողների հաջորդ սերնդի աճեցման համար:

Այս նախաձեռնության էությունը հետազոտության և ուսուցման միավորումն է, ինչը այնքան էլ հեշտ խնդիր չէ ակադեմիական բյուրոկրատիայի պայմաններում, երբ նման գործառույթները հաճախ տարանջատված են լինում: Մյուս շեշտված հանգամանքն է կիրառական ուսուցումը, այն է՝ մոդելավորման և վարժանքների օգտագործումը քսանմեկերորդ դարի սովորողին գործնական փորձառությամբ օժտելու համար: Եվ վերջապես, համալսարանի պրոֆեսորադասախոսական կազմը կարող է դառնալ հիմնարար ռազմավարական անվտանգային փաստաթղթերի հեղինակ՝ ապահովելով դրանց կարևորությունը պետության ղեկավարության համար և լրացուցիչ նյութ լսարանային ուսուցման ծրագրերում:

Ոչ մի նման ծրագիր չի կարող հաջողությամբ իրագործվել առանց մարդկային ռեսուրսների զուգահեռ զարգացման՝ ոչ միայն ապահովելով ուսանողների ու դասախոսական կազմի ձևավորման մեխանիզմները, այլև ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ում մի շարք գիտահետազոտական գործուղումներով, որոնք հնարավորություն կտան պահպանելու և մեծացնելու դասախոսական կազմի փորձառությունը (դա հաստատվեց 2012 թ. վերջերին ձեռք բերված փոխադարձ համաձայնությամբ), ինչպես նաև այլ գիտակրթական կազմակերպությունների հետ փոխանակման ծրագրի, հետազոտողների ու

գիտնական դասախոսների հրավիրման (հնարավոր է՝ ստեղծագործական արձակուրդների ձևով) հաստատությունացված ծրագրերի միջոցով:

Հայաստանի Հանրապետությունը պարտավորություններ է ստանձնել նաև ՆԱՏՕ–ԱՄՆ միացյալ ծրագրի շրջանակներում, որը հայտնի է որպես Պաշտպանական կրթության զարգացման ծրագիր: Այդ ծրագիրը ղեկավարում է ՆԱՏՕ-ի միջազգային խումբը: Արդյունքը եղավ այն կրթական գաղափարի զարգացումը, ըստ որի առաջին անգամ ուղեգիծ վերցվեց դեպի հայկական Ձինված ուժերում սերժանտական կազմի առաջավարական դերը, նոր ուսումնական ծրագրի մշակումը և սերտացող գործընկերությունը Քանգասի Ազգային Գվարդիայի հետ (Ֆորտ Լիվենվորտ): Այս բազմամյա ծրագրերի շնորհիվ արդեն ձևավորվել է հստակ ուսումնական ծրագիր, և դրանք նաև խոստումնալից են պրոֆեսիոնալ ռազմակրթական ոլորտի ՆԱՏՕ-ի, ԱՄՆ-ի և հայ գործիչների միջև զարգացած գործընկերության համար հիմքերի ստեղծման առումով:

Նոր հայկական Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանն ունի ամեն անհրաժեշտը՝ և՛ տեխնիկական ու ղեկավարություն, և՛ Հայաստանի Հանրապետության կողմից ֆինանսավորում, և՛ վերջապես, աշխարհասփյուռ բարեկամներ, որոնք շահագրգռված են նրա հաջողություններում: Նման մեծամասշտաբ փոփոխությունները լինում են ցավոտ, քանի որ ներդրվում են ուսուցման նոր ձևեր և նոր ղեկավարներ են սկսում զբաղեցնել ազդեցիկ դիրքեր Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ղեկավար կազմում: Այնուամենայնիվ, այս նախաձեռնությամբ առաջարկվում է մի ճշմարիտ ուղենիշային մոդել, որն այլ պետություններ ևս կարող են կրկնօրինակել՝ իրենց ազգային անվտանգության կրթական համակարգերը կերպափոխելու նպատակով օրինակներ փնտրելիս: Բարձրաստիճան ղեկավարների կողմից ցուցաբերվող մեծագույն խորաթափանցության և անմիջական ուշադրության շարունակման պարագայում Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանը կդառնա այդ փոփոխությունների շարժիչ ուժը:

SHAPING THE FUTURE: ARMENIA'S INITIATIVE IN STRATEGIC-LEVEL THINKING

*Dr. JAMES KEAGLE, Distinguished Research Fellow at the Center
of Technologies and National Security Policy, US, INSS,
former NDU Provost*

The challenges for any country to improve its strategic-level thinking are profound. Institutional resistance to change, the influence of legacy systems, and identifying the necessary financial resources and the right people to conceptualize, develop, and implement a program over a several years impose barriers to success.

Armenia has engaged in serious national security military education reform for several years—and I applaud its efforts to build a strategic-level National Defense (Research) University ((ND(R)U)). It offers landmark steps in a process to institutionalize a process for creation of national security policy documents and a cadre of elite caliber strategic thinkers. I have been fortunate to be a part of that process and continue to offer my support to it.

Principally, this project reflects the vision of the leadership of Armenia, from the President and Minister and First Deputy Minister of Defense to the current Dr. and MG Hayk Kotanjian. Through the dint of their efforts a remarkable transformation is underway in Armenia. That effort includes the development of a full-fledged teaching and research university model after the US National Defense University and consistent with Bologna process.

During the Fall of 2011 I had the privilege of overseeing Dr. Kotanjian's effort to understand more fully the US model as he served as a distinguished research fellow. Throughout his stay he sought not just to understand our business practices but also to observe first how we attempt to create and foster a professional environment for the development of strategic guidelines for the Republic of Armenia's defense and security policies and the atmosphere and environment to grow the next generation of strategic thinkers.

Integral to this initiative is the integration of research and teaching—no easy task in academic bureaucracies that often compartmentalize such

functions. Another point of emphasis is applied learning—the use of simulations and exercises to offer practical experiences for the 21st Century learner. Finally, the university faculty will serve as authors of key strategic security documents, ensuring their relevance to the national leadership and providing additional materials for classroom study.

No plan such as this can succeed without a parallel commitment to human resources development—not only a process that ensures an assignment structure for students and faculty, but also a series of fellowships to the US, NDU to maintain and grow faculty expertise (this was confirmed through bilateral agreement in late 2012), an exchange program with other academic and educational organizations, and institutionalized programs for visiting fellows and guest scholars/speakers (perhaps through sabbatical exchanges).

The Republic of Armenia has also committed to a joint NATO–US program known as the Defense Education Enhancement Program (DEEP). The NATO International Staff manages the program. The result has been the development of an education concept that for the first time charts a course for NCO leadership roles within the Armenian Armed Forces, the development of new curricula, and a growing partnership with the Kansas National Guard Ft. Leavenworth. These multi-year programs have already positively shaped curricula and promise to provide the basis for a mature partnership between and among NATO, the US, and Armenian professional military educators.

The new Armenian National Defense (and Research) University has it all—vision, leadership, and financial commitment from the Republic of Armenia, and friends around the world committed to its success. Change of this magnitude will not be without growing pains, as new learning styles are introduced and the new leaders begin to populate positions of influence within the Republic of Armenia's national security establishment. However, this initiative offers a true landmark model that other nations can emulate as they look for examples to transform their national security education systems. With continued senior leadership providing dedicated insights and hands-on attention, the National Defense (Research) University will be that engine of change.

**ՈԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԽԱՂԵՐԸ
ՈՐՊԵՍ ԿԻՐԱՌԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԻՔ**

Մ. Ս. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ի գիտնական-վերլուծաբան, Դ. Մ. ՄԱՆԱՍՅԱՆ, պարմական գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ի գիտնական-վերլուծաբան

**Կիրառական ուսուցման
առանձնահատկությունները**

Ընդհանուր դասական մանկավարժության մեջ ընդունված է համարել, որ ուսուցումը կրթության երկու ենթահամակարգերից մեկն է*, որը գիտելիքների մատուցման և յուրացման գործընթաց է¹:

Արևմտյան և մասնավորապես ամերիկյան առաջատար գիտակրթական կենտրոններում հատկապես կարևորվում է կիրառական ուսուցումը: Ընդամին կրթությունը մարդուն «բազային մասնագիտական գիտելիքների հարողորմն է, վերլուծական մտածողության ձևավորումը նրա հիշողության մեջ տարբեր բնագավառներից փաստերի ամրագրմամբ և այդ փաստերի միջև առնչությունների որոշակի համակարգի ձևավորմամբ, այսինքն՝ նրա նախապատրաստումը անհայտ իրավիճակներում գործելուն»²: Մինչդեռ կիրառական ուսուցումը «նպատակաուղղված է վարքի ալգորիթմների ձևավորմանը՝ նրա հիշողության մեջ «եթե-ապա» տրամաբանական սխեմաների ամրագրմամբ և գործողությունների կատարման ավտոմատացմամբ, այսինքն՝ անհատի նախապատրաստումն է հայտնի իրավիճակներում գործելուն»³:

* Կրթության մյուս ենթահամակարգը դաստիարակությունն է, որը նպատակաուղղված է հասարակության մեջ գերիշխող արժեքային համակարգի յուրացմանը:

¹ Տես Յ. Ք. *Хакимов*. Этнопедагогика как наука: предмет, функции, основные категории. «Вестник Удмуртского университета». Серия: «Психология и педагогика», 2007, N 9 (http://vestnik.udsu.ru/2007/2007-09/vsu_07_09_04.pdf):

² Մ. Ս. *Օհսլյան*, Ռազմական կրթության համակարգի զարգացումը՝ որպես ՀՀ պաշտպանական համակարգի արդյունավետության մեծացման գործոն: «Հայկական բանակ», 2012, հմ. 3:

³ Նույն տեղում:

Ըստ այդմ՝ կիրառական ուսուցումը նպատակ ունի ապահովել գիտելիքի գործնական կիրառելիությունը ռեալ կյանքում ծագող տիպային խնդիրների լուծման համար: Ուսուցման այս ձևի հիմքում դրված է այն առանցքային գաղափարը, որ գիտելիքի ձեռքբերումն առանց դրա գործածության չի կարող նպաստել հմտությունների ձևավորմանը⁴: Նման մոտեցումը պահանջում է անցում կատարել ավանդական ուսումնական ծրագրերից՝ մեծ տեղ հատկացնելով ձեռք բերված տեսական գիտելիքների հիման վրա ունկնդիրների՝ դրանք կիրառելու հմտությունների զարգացմանը տարատեսակ խնդիրների լուծման և ծրագրերի իրականացման առումով:

Կիրառական ուսուցման կարևոր հատկանիշն է ունկնդրի քննադատական մտածելակերպի (*critical thinking*) զարգացումը: Նման մտածելակերպը օգնում է բազմակողմանիորեն հասկանալ ուսումնասիրվող խնդիրը, դրա լուծման բարդությունները, խնդրի լուծման գործում նոր գաղափարների, միջոցների, գործընթացների ներբերման հնարավորությունները⁵:

Կիրառական ուսուցման առանցքային մաս է հետազոտական (*research*) բաղադրիչը, երբ սովորելու և որևէ ոլորտում գիտելիքները խորացնելու նպատակով ունկնդիրը կատարում է հետազոտական աշխատանք, որի միջոցով զարգանում են ինքնուրույնաբար գիտելիք ստանալու նրա հմտությունները⁶: Կիրառական ուսուցման ժամանակ կարևորվում են տարբեր խնդիրների լուծման ընթացքը (*problem solving*), ունկնդրի կողմից կատարվող քայլերը և դրանց հաջողականությունը⁷, այսինքն՝ ոչ միայն *ինչ* անել, այլև *ինչպես* անել:

Կիրառական ուսուցման ընթացքում կարևորվում է նաև հաղորդակցությունը (*communication*), որի ընթացքում ունկնդիրը գիտելիք է ձեռք բերում

⁴ Stu Roy Schwartzman, Kelly Bouas Henry. From Celebration to Critical Investigation: Charting the Course of Scholarship in Applied Learning. «Journal of Applied Learning in Higher Education», Fall 2009, Vol. 1 (<http://www.missouriwestern.edu/appliedlearning/journalvol1/Schwartzman%20&%20Henry,%20From%20Celebration%20to%20Critical%20Investigation.pdf>):

⁵ Stu Richard Paul, Linda Elder. The Miniature Guide to Critical Thinking: Concepts and Tools. Foundation for Critical Thinking, 2006:

⁶ Տես նույն տեղում:

⁷ Stu «Capstone: Applied Learning Standards» (<http://www.ri.net/Skills/capstone/standards.html>):

նաև այլ ունկնդիրների հետ հաղորդակցվելու միջոցով, ինչպես նաև ձեռք է բերում թիմային աշխատանքի հմտություն:

Կիրառական ուսուցման կարևոր մեթոդներից է ունկնդիրների մեջ ռեֆլեքսիայի ունակության զարգացումը (*reflection*), երբ նրանք վերլուծում են իրենց արդեն կատարած աշխատանքը և մշակում ապագայում նման իրավիճակներում ճիշտ գործելու վարպետություն⁸:

Այս տիպի ուսուցումը արդյունավետ կերպով կիրառվում է ինչպես ընդհանուր կրթական համակարգերում, այնպես էլ ռազմավարական մակարդակում աշխատող և պետական կառավարման գործընթացներում ներգրավված միջին և բարձր օղակի պաշտոնյաների որակավորման բարձրացման և վերապատրաստման դասընթացներում: Պաշտպանական-անվտանգային համակարգում կիրառական ուսուցման ներբերման հիմնական նպատակը փոփոխվող անվտանգային միջավայրում արագորեն կողմնորոշվելու ունակության ձևավորումն է, հիմնավոր որոշում ընդունելու կարողությունների բարելավումը:

Ռազմավարական կիրառական ուսուցման միջոցով հնարավոր է դառնում այնպիսի մասնագետների պատրաստումը, որոնք օժտված լինեն փոփոխությունների ռազմավարությունն ըմբռնելու և ճգնաժամային իրավիճակներն ընկալելու զարգացած հայեցակարգային հմտությամբ: Իր հերթին, իրավիճակային ըմբռնումը ոչ միայն պետության վրա ներգործող արտաքին մարտահրավերները, այլև ներպետական գործընթացները խորությամբ հասկանալն է, որոնց ճիշտ ուղղորդման դեպքում միայն հնարավոր է հասնել դրական փոփոխությունների: Այս առումով ռազմավարական կիրառական ուսուցումը ունկնդիրներին հնարավորություն է տալիս բազմապիսի աղբյուրներից ստացվող ինչպես որակական, այնպես էլ քանակական տվյալների համադրմամբ տեսնելու պատկերները, միտումները կամ կապերը և ստացված գիտելիքի հիման վրա ձևավորելու ռազմավարական գնահատումներ և կանխատեսումներ անելու ունակությունները: Ունկնդիրներից պահանջվում է նաև մեծ քանակությամբ բազմաբնույթ

⁸ Steu Evelyn Brooks, Crystal R. Harris, Patti H. Clayton. Deepening Applied Learning: An Enhanced Case Study Approach Using Critical Reflection. «Journal of Applied Learning in Higher Education», Fall 2010, Vol. 2 (http://www.missouriwestern.edu/appliedlearning/journalvol2/jalhe_vol_2_brooks_harris_clayton.pdf):

տեղեկությունից որսալ և միավորել պատկերները, կանխատեսել, թե ինչպես պետությունը պետք է արձագանքի այդ նոր պատկերներին, հասկանալ դրա համակարգային համընդգրկուն ներգործությունը⁹:

Կիրառական ուսուցման կարևոր մեթոդներից է ռազմավարական խաղերի* կիրառումը:

Ռազմավարական խաղերը՝ որպես կիրառական ուսուցման գործիք

Անցյալ դարի 70-ական թվականներից ԱՄՆ-ի առաջատար գիտահետազոտական կենտրոնները (հատկապես՝ ՌԷՆԴ- կորպորացիան) պետական կառավարման արդյունավետության մեծացման նպատակով սկսել են ինտենսիվորեն կիրառել ռազմավարական խաղերը որպես կիրառական ուսուցման կարևոր գործիք՝ գործառնությունների շրջանակում ստացված գիտելիքը կոնկրետ հիմնախնդիրների լուծման համար օգտագործելու առումով:

Ներկայումս պետական պաշտոնյաների ներգրավմամբ ռազմավարական խաղերի անցկացման միջազգային առաջատար կենտրոններից մեկն է ԱՄՆ-ի Պաշտպանական ազգային համալսարանի Կիրառական ռազմավարական ուսուցման կենտրոնը (ԿՌՈՒԿ՝ *Center for Applied Strategic Learning*), որտեղ շարունակում է զարգանալ ռազմավարական խաղերի մեթոդաբանությունը և ընդլայնվել ռազմավարական որոշումների ընդունման գործընթացին ուղղված ուսումնասիրությունների կրթական ու հետազոտական հենքը:

Ռազմավարական խաղերը կազմակերպվում են հիմնականում երկու՝ ուսուցողական և հետազոտական նպատակներով:

Որպես ուսուցման գործիք՝ խաղերն առավելապես կազմակերպվում են դասընթացների ժամանակ և ուղղված են ձևավորելու գիտելիքների հարստացման ու ամրապնդման և հմտությունների ձեռքբերման համար գործնական միջավայր:

⁹ Տես Ջ. Սյուկսև, Կառավարման և ղեկավարման դերը բարդ տուրբուլենտ կազմակերպական միջավայրներում: «Հայկական բանակ», 2012, հմ. 1–2:

* Անգլալեզու մասնագիտական գրականության մեջ սովորաբար օգտագործվում են war games, strategic games, crisis simulations, simulation exercises տերմինները:

Որպես հետազոտական գործիք՝ ռազմավարական խաղերն անցկացվում են շահագրգիռ գերատեսչությունների առաջատար մասնագետների ներգրավմամբ և նպատակ ունեն կոնկրետ իրավիճակի վերլուծությամբ կամ կոնկրետ պրոբլեմի քննարկմամբ պատրաստել համապատասխան մշակումներ այդ ուղղությամբ ռազմավարական որոշումներ ընդունելու համար¹⁰:

Երկու դեպքում էլ մշակվում է խաղի սցենար, որի միջոցով մոդելավորվում է իրավիճակը և նախանշվում են դրա զարգացման հնարավոր տարբերակները¹¹:

Ուսուցողական խաղերում սցենարը բավականին հանգամանալից և հստակորեն է ներկայացնում խնդրի պայմանների վրա ազդող էական գործոնները, հնարավորինս կոշտ է սահմանվում դերերի գործառութային շրջանակը՝ ըստ խաղի նպատակների: Ուսուցողական խաղերում, ի տարբերություն հետազոտական խաղերից, առավել կարևորվում է ոչ թե խաղի վերջնական արդյունքը, այլ ընթացքը, որի ժամանակ ունկնդիրները ուսումնասիրում են տիպային խնդիրների լուծման օպտիմալ եղանակները, ձեռք են բերում իրենց գիտելիքների կիրառման հմտություն ինչպես անհատական, այնպես էլ թիմային մակարդակով: Ընդամիս սցենարը հնարավորություն է տալիս միևնույն խնդիրը դիտարկելու քաղաքական, ռազմական, տնտեսական, սոցիալական, տեղեկատվական և այլ տեսանկյուններից կամ դրանց համակցությամբ:

Հետազոտական խաղերի սցենարները նախատեսում են դերակատարումների ազատության ավելի մեծ աստիճան, քանի որ հաշվի է առնվում մասնակիցների բարձր մակարդակի մասնագիտական պատրաստակամությունը¹²:

¹⁰ Տես *Margaret M. McCown*. Strategic Gaming for the National Security Community. «Joint Force Quarterly» («JFQ»), 4th Quater 2005, Issue 39 (<http://www.ndu.edu/press/lib/pdf/jfq-39/JFQ-39.pdf>):

¹¹ Տես *Peter deLeon*. Scenario Designs: An Overview. «Simulation & gaming», March 1975, Vol. 6, N 1:

¹² Տես «Designing Exercises for Teaching and Analysis». By the Center for Applied Strategic Learning. «JFQ», 4th quarter 2009, Issue 55 (<http://www.ndu.edu/press/lib/images/jfq-55/31.pdf>):

Խաղերի սկզբում խնդրո առարկայի վերաբերյալ տեղեկությունը կարող է ներկայացվել փաստաթղթերի փաթեթի տեսքով, լուրերի հաղորդման, տեսանյութերի կամ ճեպագրույցների ձևով: Դրանց արձագանքելու համար մասնակիցներին տրվում է սահմանափակ ժամանակ, որպեսզի նրանք մտավոր լարված գրոհներով կարողանան հնարավորինս արդյունավետ որոշումներ ընդունելու հմտություններ ձեռք բերել: Նման մոտեցման նպատակը իրականին մոտ պայմաններում մասնակիցների պատրաստումն է տարաբնույթ ռազմավարական լուծումների:

Ռազմավարական խաղի ընթացքում մասնակիցների միջև ստեղծվում է սիներգիկ փոխներգործություն, փորձի և գաղափարների փոխանակում և համադրում, ինչը նպաստում է նոր մտքերի և եզրահանգումների ձևավորմանը:

Խաղի ընթացքում առաջ եկած ցանկացած նոր դրվագ կարող է հետագայում ուսումնասիրվել տարբեր դիտանկյուններից¹³: Այս առումով, քաղաքականություն մշակողները, վերլուծելով խաղի ընթացքը և ընդունված որոշումները, կարող են հավելյալ հետազոտություն կատարել՝ մասնագետների հետ փորձելով կանխատեսել ընդունվելիք որոշումների ազդեցությամբ պայմանավորված հետագա զարգացումները¹⁴:

Մասնագիտական գրականության վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս եզրակացնելու, որ ուսուցողական ռազմավարական խաղերի միջոցով գիտելիքի և դրա կիրառման վարպետության ձեռքբերումը տեղի է ունենում երեք հիմնական փուլերով: Առաջին փուլում մասնակիցը պորթլենի վերաբերյալ ստանում է համապարփակ կողմնորոշիչ տեղեկույթ, որը պարունակվում է սցենարում, և այդ տեղեկույթի հիման վրա սկսում է հաղորդակցվել մյուս մասնակիցների հետ, այսինքն՝ կատարվում է գիտելիքների ու փորձի փոխանակում, որը հանգեցնում է գիտելիքների համախմբման կամ համապատասխան բազայի ստեղծման: Երկրորդ՝ «հետխաղային» փուլում, մասնագետները վերլուծում են ստացված համախմբման մշակելով նոր գիտելիք: Երրորդ փուլը տեղի է ունենում մասնագիտական

¹³ Տես *Arjen Boin, Celesta Kofman-Bos, and Werner Overdijk*. Crisis simulations: Exploring Tomorrow's Vulnerabilities and Threats. «Simulation & gaming», September 2004, Vol. 35, N 3:

¹⁴ Տես *Edward Borodzicz, Kees van Haperen*. Individual and group learning in crisis simulations. «Journal of contingencies and crisis management», September 2002, Vol. 10, N 3:

փորձաքննությամբ գիտելիքի վերածված տեղեկույթը խաղի մասնակից-ներին փոխանցելու միջոցով:

ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ի ԿՌՈՒԿ-ը սերտորեն համագործակցում է ինչպես ՊԱՀ-ի քոլեջների, այնպես էլ տարբեր պետական գերատեսչությունների (առաջին հերթին՝ ԱՄՆ-ի պաշտպանության նախարարության, արտգործնախարարության, Կոնգրեսի և հետախուզական ընկերակցության անդամ կազմակերպությունների) հետ: Դրանց պատվերով ԿՌՈՒԿ-ը մշակում և կազմակերպում է ռազմավարական խաղեր, որոնց նպատակն է շահառուներին տրամադրել համապատասխան փորձագիտական մշակումներ՝ ռազմավարական գնահատումների, խնդիրների լուծման վերաբերյալ առաջարկությունների և որոշումների նախագծերի ձևով:

ԿՌՈՒԿ-ը, պատվիրատուի հետ համագործակցելով, ճշգրտում է խաղի նպատակները և խնդիրները, որից հետո որոշվում են մասնակիցների շրջանը և խաղի անցկացման մեթոդաբանությունը: Այնուհետև Կենտրոնի անձնակազմը մշակում է խաղի սցենարը: Խաղի ավարտից հետո ԿՌՈՒԿ-ի փորձագետները վերլուծում են խաղի ընթացքում ստացված տեղեկույթը, ինչից հետո մշակվում է «հետձեռնարկումային զեկուցում» (*after action report*), որը ներկայացվում է շահառուներին խաղի անցկացումից մտավորապես մեկ ամիս անց:

Այսպիսով՝ ռազմավարական խաղերը հնարավորություն են տալիս ինչպես ամրապնդելու կիրառական ուսուցման ընթացքում ձեռք բերված գիտելիքները, այնպես էլ մասնագիտորեն փորձաքննելու անվտանգային ոլորտում որոշումների նախագծերը և դրանով իսկ բարձրացնելու պետության անվտանգության ապահովմանն ուղղված քաղաքականության շրջանակում ընդունվող ռազմավարական որոշումների արդյունավետության մակարդակը:

Ռ-ազմավարական խաղերի ներբերումը ՀՀ պաշտպանական-անվտանգային համակարգ՝ որպես կադրերի վերապատրաստման միջոց և արդյունավետ պետական կառավարման գործիք

Ռ-ազմավարական խաղերի կիրառմամբ քաղաքականության մշակման և որոշումների նախագծերի պատրաստման մշակույթը ՀՀ պետական կառավարման համակարգ ներմուծելու նպատակով՝ 2011 թվականից ՀՀ ՊՆ

ԱՌ-ՀԻ-ն ուսումնասիրում է ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ում մշակված՝ ռազմավարական խաղերի մեթոդաբանությունը: Կատարված հետազոտությունների հիման վրա 2012 թ. մայիսին ԱՌ-ՀԻ-ն ՀՀ-ում առաջին անգամ կազմակերպեց ռազմավարական անվտանգային խաղ, որի արգասիքները ՀՀ ռազմա-քաղաքական ղեկավարությանը ներկայացվեցին ԼՂ անվտանգության և Հայաստան – Թուրքիա հարաբերությունների զարգացման հեռանկարների վերաբերյալ մշակումների ձևով:

ԱՄՆ-ի Պաշտպանական ազգային համալսարանի մոդելի տեղայնացմամբ ՀՀ ՊՆ ԱՌ-ՀԻ-ն ՊԱ(Հ)Հ-ի կերպափոխելու ծրագիրը նախատեսում է համալսարանում ստեղծել Կիրառական ռազմավարական ուսուցման կենտրոն, որի առաքելությունն է՝ նպաստել ազգային անվտանգության դեմ ուղղված սպառնալիքները չեզոքացնելու պետության գիտակիրառական ներուժի զարգացմանը:

ՊԱՀ-ի կազմում ստեղծվելիք կենտրոնը, որպես համալսարանական գիտակրթական մարմին, պետք է զբաղվի ռազմավարական խաղերի մեթոդաբանության կատարելագործմամբ՝ դրանք օգտագործելով ինչպես գիտակրթական, այնպես էլ քաղաքականության մշակման և պլանավորման նպատակով:

Կրթական բաղադրիչի առումով կենտրոնը կազմակերպելու է ուսուցողական ռազմավարական խաղեր՝ 2013 թ. նոյեմբերին ԱՌ-ՀԻ-ում մեկնարկող միջգերատեսչական վերապատրաստական դասընթացների և 2016 թ. ՊԱՀ-ում ստեղծվելիք ռազմավարական անվտանգային հետազոտությունների գծով մագիստրոսական ծրագրի մասնակիցների համար:

Հետազոտական բաղադրիչի առումով կենտրոնը փորձագիտական մտավոր ներուժի համադրմամբ կազմակերպելու է ռազմավարական խաղեր՝ պետության անվտանգային քաղաքականության մշակման համար ռազմավարական ուղենիշների ստեղծման նպատակով:

ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ (ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ)
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ԿԱԶՄՈՒՄ ԿԻՔԵՌՈՒՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ
ԿԵՆՏՐՈՆԻ ԶԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ,
ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐՆ ՈՒ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹՆԵՐԸ

Հ. Զ. ՄՈՒՄԱՅԵԼՅԱՆ, *տեխնիկական գիտությունների թեկնածու,*
«Մինուպսիս Արմենիա» ՓԲԸ տնօրեն, Բ. Պ. ՊՈՂՈՍՅԱՆ, *պատմական*
գիտությունների թեկնածու, ԱՌՀԻ-ի պետի տեղակալ-վերլուծական
կենտրոնի պետ, Դ. Մ. ՄԱՆԱՍՅԱՆ, պատմական գիտությունների
թեկնածու, վերլուծական կենտրոնի գիտնական-վերլուծաբան

21-րդ դարում, երբ տեղի են ունենում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ինտենսիվ զարգացում և պետության տնտեսական, ռազմական, քաղաքական ոլորտներում էլեկտրոնային կառավարման համակարգերի ներդրում, կիրառական գիտության ապահովումը ձեռք է բերում առանցքային նշանակություն ինչպես ազգային, այնպես էլ միջազգային մակարդակներում¹:

Կիրառական գիտությունը² այն միջոցների, ռազմավարությունների, անվտանգության սկզբունքների, անվտանգության երաշխիքների, ռիսկերի կառավարման նկատմամբ մոտեցումների, գործողությունների, մասնագիտական պատրաստման, առաջավոր փորձի և տեխնոլոգիաների համալիրն է, որոնք կարող են օգտագործվել տեղեկությանի միջավայրի զարգացման և պաշտպանության նպատակով³:

¹ Stu M. C. Libicki. Cyberdeterrence and Cyberwar (http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2009/RAND_MG877.pdf); R. J. Deibert, R. Rohozinski. Risking Security: Policies and Paradoxes of Cyberspace Security. «International Political Sociology», March 2010, Vol. 4, Issue 1:

² Կիրառական գիտության ապահովման խնդրին ազգային անվտանգության տեսանկյունից առաջնահերթ կարևորություն է տալիս ԱՄՆ-ը, որը դեռ 2010 թ. իր պաշտպանության համակարգում ստեղծեց կիրառական գիտությունները: 2011 թ. հուլիսին պաշտպանության նախարարությունը հրապարակեց կիրառական գիտության ապահովման ռազմավարությունը: 2013 թ. ֆինանսական տարում միայն ԱՄՆ-ի ռազմաօդային ուժերը կիրառական գիտության խնդիրների լուծման համար հատկացնելու են 4,6 միլիարդ դոլար (տես «DOD Announces First U.S. Cyber Command and First U.S. CYBERCOM Commander», 21 May 2010, N 419-10 (<http://www.defense.gov/releases/release.aspx?releaseid=13551>); «Department of Defense Strategy for Operating in Cyberspace», July 2011 (<http://www.defense.gov/news/d20110714cyber.pdf>); B. Valeriano, R. Maness. The Fog of Cyberwar: Why the Threat Doesn't Live Up to the Hype, 21 November 2012 (<http://www.foreignaffairs.com/articles/138443/brandon-valeriano-and-ryan-maness/the-fog-of-cyberwar>):

³ Stu «Definition of cybersecurity» (<http://www.itu.int/en/ITU-T/studygroups/com17/Pages/cybersecurity.aspx>):

Կիբեռանվտանգության հարցերը այսօր հատկապես արդիական են այն պատճառով, որ տեղի է ունենում վիրտուալ և ֆիզիկական աշխարհների փոխներթափանցում. վիրտուալ աշխարհում ծավալվող գործունեությունը կարող է լուրջ ազդեցություն գործել ֆիզիկական աշխարհի վրա՝ ինչպես նպաստելով, այնպես էլ էապես խաթարելով պետության բնականոն գործունեությունը⁴:

Ներկայումս ՀՀ-ն արագ տեմպերով անցնում է էլեկտրոնային կառավարման համակարգի, ուստի ազգային անվտանգության տեսանկյունից ՀՀ-ի համար առաջնահերթ խնդիրներ են դառնում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների, կապի և հեռահաղորդակցության միջոցների զարգացումը, տեղեկության ենթակառուցվածքի, այդ թվում՝ կապի և տեղեկատվական համակարգերի, տարբեր ոլորտներում և մակարդակներում կառավարման ավտոմատացված համակարգերի, տեղեկույթի պաշտպանության և այլ համակարգերի անվտանգության ապահովումը: Դա մեծապես պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ՀՀ-ում ներդրվող էլեկտրոնային կառավարման համակարգը և դրանում մեծ թվով գերատեսչությունների ներառումը առավել բարձրացնում են ՀՀ կիբեռհամակարգի խոցելիության աստիճանը, քանի որ այդ համակարգի բնականոն գործունեության խաթարումը կհանգեցնի պետական ղեկավարման ու կառավարման համակարգի և նրա առանձին տարրերի կենսագործունեության ձախողման:

Հայաստանում կիբեռանվտանգության համակարգի զարգացման, մասնավորապես՝ տեղեկության անվտանգության միջավայրի ձևավորման նկատմամբ նոր համակարգային մոտեցումների մշակման կարևորությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ Ադրբեջանը, որն զգալի ֆինանսական ռեսուրսներ է հատկացնում իր կիբեռանվտանգության ոլորտի զարգացմանը և ընդլայնում է այդ ուղղությամբ միջազգային համագործակցությունը, ՀՀ-ի դեմ վարում է ոչ միայն քարոզչական, այլև կիբեռպատերազմ:

Վերոնշյալ խնդիրների լուծման համար խիստ հրատապ է դառնում ՀՀ-ում կիբեռանվտանգության քաղաքականության մշակմամբ և ոլորտի ղեկավարմամբ զբաղվող որակյալ կադրերի պատրաստումը, ինչին միտված է ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ի կերպափոխմամբ ստեղծվելիք ՀՀ Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանում 2016 թ. Ռեսուրսների կառավարման և տեղեկատվական անվտանգության քոլեջի ստեղծումը, որտեղ

⁴ Տես Վ. Գ. *Զարդույան*, Կիբեռանվտանգությունը որպես ազգային անվտանգության կարևոր բաղադրիչ: «Հայկական բանակ», 2012, հմ. 4:

իրականացվելու է մագիստրոսական կրթություն: Քոլեջի մագիստրոսական ծրագիրը կազմվելու է այնպես, որ դրա շրջանավարտները կարողանան զբաղեցնել ՀՀ գերատեսչություններում կիրեռանվտանգության ապահովման պատասխանատուների պաշտոններ:

Նախքան քոլեջի գործառույժը կիրեռանվտանգության հիմունքները մեկշաբաթյա ծրագրով ընդգրկվելու են ՀՀ գերատեսչությունների միջին և բարձր օղակի պաշտոնյաների համար ԱՌ-ՀԻ-ում 2013 թ. նոյեմբերին մեկնարկող պաշտպանական անվտանգային լրացուցիչ կրթության դասընթացում:

Մինչ համալսարանի գործարկումը՝ 2012 թ. դեկտեմբերից, ՀՀ ՊՆ ԱՌ-ՀԻ-ի վերլուծական կենտրոնի կազմում ձևավորվում է Ռեսուրսների կառավարման և կիրեռանվտանգության խումբ, որի գործունեության նպատակն է կիրեռանվտանգության ռազմավարության մշակման համար ուղենիշների որոշումը, ոլորտում գործող ղեկավար փաստաթղթերի (2009 թ. ՀՀ տեղեկատվական անվտանգության և 2010 թ. Էլեկտրոնային հասարակության ձևավորման հայեցակարգեր) հեռանկարային դրույթների հաշվառմամբ, ինչպես նաև արտասահմանյան գործընկերների հետ տվյալ բնագավառում ՀՀ ակադեմիական համագործակցության ընդլայնումը: Խմբի մասնագետները, որպես դասավանդողներ, կներգրավվեն վերը նշված դասընթացներում:

ՀՀ կիրեռանվտանգության համակարգի գիտակրթական հիմքերի զարգացման նպատակով 2014–2015 թթ. նախատեսվում է Ռեսուրսների կառավարման և կիրեռանվտանգության խմբի հիմքի վրա ձևավորել Կիրեռանվտանգության ազգային կենտրոն: Կենտրոնի հիմնական նպատակներից է կիրեռանվտանգության պետական քաղաքականության ռազմավարական ուղենիշների մշակումը: Դա ենթադրում է կիրեռանվտանգության ոլորտում տեղի ունեցող համաշխարհային, տարածաշրջանային և ներպետական զարգացումների վերլուծության հիման վրա դրանց հետագա ընթացքի կանխատեսում, առկա և միջնաժամկետ հեռանկարում հավանական կիրեռապառնալիքների վերհանում ու գնահատում, ՀՀ ազգային շահերից բխող՝ ոլորտի զարգացման որակական պարամետրների գիտականորեն հիմնավորված որոշում և ըստ այդմ՝ տվյալ ոլորտյամբ պետական համակարգի նպատակային գործունեության ուրվագծում և ծրագրում: Ռազմավարության կարևոր նպատակներից մեկը պետք է լինի ոչ միայն Ադրբեջանի կողմից սանձազերծված կիրեռապատերազմի հետևանքների ազդեցության մվազեցումը, այլև նախաձեռնողական հարձակողական կիրեռօպերացիաների ընդհանուր սկզբունքների սահմանումը:

Այս առումով հատկապես կարևորվում է Ադրբեջանի կողմից իրականացվող կիբեռնանցագործությունների՝ որպես ՀՀ ազգային անվտանգության դեմ ուղղված սպառնալիքների չեզոքացման և հետմղման ուղղությամբ համապետական մասշտաբով համակարգված գործունեության ծավալումը:

Ընդամին հարկ է հաշվի առնել, որ Ադրբեջանի կողմից վարվող կիբեռնատերազմը ներառում է ինչպես զուտ տեխնիկական (օրինակ՝ ՀՀ պետական ղեկավարման ու կառավարման համակարգի, ինչպես նաև հայկական կայքերի քայքայում), այնպես էլ տեղեկատվական-քարոզչական (հայկական կայքեր մուտք գործելով՝ ապատեղեկույթի տարածում և այլն) բաղադրիչներ:

Կենտրոնի հիմնական նպատակներից են նաև կիբեռանվտանգության պետական քաղաքականության գիտափորձաքննական վերանայումը և ճշգրտման վերաբերյալ առաջարկությունների մշակումը, կիբեռանվտանգության ոլորտում ռազմավարական փաստաթղթերի մշակման համադասումը:

Միևնույն ժամանակ, կենտրոնի գործունեությունը հիմքեր կստեղծի Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանում Ռ-եսուրսների կառավարման և տեղեկատվական անվտանգության քոլեջի կազմավորման համար՝ մասնակցելով նրա գիտակրթական ծրագրերին: Հաշվի առնելով կիբեռանվտանգության ոլորտում պետական և մասնավոր հատվածներում առկա աշխատանքի վարձատրության էական տարբերությունը՝ Ռ-եսուրսների կառավարման և կիբեռանվտանգության խմբի, իսկ հետագայում՝ կենտրոնի համալրումը կարող է իրականացվել բուհերի համապատասխան ֆակուլտետների մագիստրոսների՝ պարտադիր ժամկետային զինվորական ծառայությունը պայմանագրային կարգով կիբեռանվտանգության կենտրոնում անցկացնելու ձևով:

Այսպիսով՝ Կիբեռանվտանգության ազգային կենտրոնն իր գործունեության մեջ օրգանապես համադրելու է հետազոտական ու կրթական բաղադրիչները՝ կատարելով գիտակիրառական մշակումներ և վերապատրաստմամբ միջգերատեսչական կտրվածքով ձևավորելով հեռանկարային ղեկավար կադրեր:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ
ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏԱԿՐԹԱԿԱՆ
ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԻ
ՕՐԵՆՍԴԻՐԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՁ

Գ. Կ. ԲԱԼԱՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ Պաշտպանության նախարարի առաջին տեղակալի աշխատակազմի
գլխավոր մասնագետ, ԲՀԾ 3-րդ դասի խորհրդական,
Վ. Պ. ԱՎԵՏԻՍՅԱՆ, փոխգնդապետ, ՀՀ ՊՆ ԱՌ-ՀԻ-ի
«Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսի գլխավոր
խմբագրի տեղակալ-իրավաբան

«Բարձրագույն և հետբուհական կրթության մասին» ՀՀ օրենքի 13-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն ուսումնական հաստատությունն ստեղծվում է օրենսդրությամբ սահմանված կարգով: Այնինչ Հայաստանի Հանրապետության Պաշտպանության նախարարության համակարգում գործող գիտական

և կրթական կազմակերպությունները գործառնա են, որոնք չունեն գործող օրենսդրությամբ սահմանված որևէ իրավական վիճակ, օրենսդրորեն կարգավորված չէ դրանց ստեղծման, գործունեության, վերակազմակերպման և գործունեության դադարեցման կարգը:

Այդ կազմակերպությունները գուրկ են իրավասուբյեկտությունից, մասնավորապես՝ չեն կարող լինել քաղաքացիաիրավական և հարկային հարաբերությունների սուբյեկտ, օրինակ, հանդես գալ որպես գործատու կամ հարկային գործակալ:

Նշված պատճառներով հնարավոր չէ այդ հաստատություններում իրավաչափ կերպով և արդիական չափանիշներին համապատասխան կազմակերպել գիտական և կրթական գործունեություն: Օրինակ՝ կրթական գործունեություն իրականացնող հաստատությունների ավարտական փաստա-

թղթերը քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների սուբյեկտների համար իրավական հետևանքներ չեն առաջացնում*։ Դրանք չեն կարող իրավաչափ կերպով համագործակցել ՀՀ և արտերկրի կրթական և գիտական հաստատությունների հետ, ապահովել ՀՀ միջազգային պարտավորությունների կատարումը, ինտեգրվել ՀՀ կրթական և գիտական համակարգերին, ներգրավել բարձրակարգ մասնագետների։ Այդ հաստատությունները ՀՀ Ջինված ուժերի՝ օրենքով սահմանված միանձնյա ենթակայության կառավարման համակարգ ունեցող ստորաբաժանումներ են, ուստի դրանցում հնարավոր չէ ապահովել կրթական ու գիտական հաստատությունների՝ ՀՀ օրենսդրությամբ և միջազգային պարտավորություններով երաշխավորված ինքնավարությունը և ակադեմիական ազատությունները։ Վերոշարադրյալից պարզ է դառնում, որ թեև այդ հաստատությունները կոչված են իրականացնելու բարձրագույն կրթական ծրագրեր, այնուամենայնիվ, դրանց ստեղծման և գործունեության կարգը չի համապատասխանում ոչ միայն օրենքին, այլև Սահմանադրությանը, քանի որ Սահմանադրության 39-րդ հոդվածում իմպերատիվ կերպով նշվում է բուհերի ինքնավարության սկզբունքները օրենքով որոշելու պետական իշխանության պարտականությունը¹։

ՀՀ-ում կազմակերպությունների քաղաքացիաիրավական, հարկային և այլ հարաբերությունները ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածի բարձրագույն իրավաբանական ուժով սահմանված՝ պետության իրավակա-նության վերաբերյալ նորմի իմպերատիվ պահանջի համաձայն իրակա-նացվում են իրավական պետությանը բնորոշ կերպով։ Բոլոր կազմակերպությունները, այդ թվում՝ պետական, պետք է ստեղծվեն ու գործեն Սահմանադրությամբ և օրենքներով սահմանված կարգով։ Մինչդեռ

* Նշված հանգամանքը ուղղակիորեն հակասում է «Կրթության մասին» ՀՀ օրենքի 44-րդ հոդվածի 2-րդ կետին, ըստ որի՝ ռազմատուսումնական հաստատությունների շրջանավարտներին տրվում է զինվորական և դրան համապատասխանող քաղաքացիական կրթության ավարտական փաստաթուղթ (տես «Կրթության մասին» ՀՀ 1999 թ. ապրիլի 14-ի հմ. ՀՕ-297 օրենքը, հոդ. 44, կետ 2 (<http://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=68299>))։

¹ Տես «ՀՀ Սահմանադրություն (փոփոխություններով)», հոդ. 39 (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=75780>), ինչպես նաև «ՀՀ Սահմանադրության մեկնաբանություններ»։ Ե., 2010, հոդ. 39, էջ 464–474 (<http://www.concourt.am/armenian/library/cclibrary/2010/sahmanadrakan2010.pdf>)։

նշված հաստատությունները կամ դրանցում դասավանդվող առանձին ծրագրերը երբևէ չեն լիցենզավորվել կամ հավատարմագրվել, ինչը օրենսդրական պահանջ է: Փաստորեն դրանք վարում են ոչ իրավաչափ գործունեություն՝ խախտելով, մասնավորապես, կրթական և հարկային օրենսդրության պահանջները:

ՀՀ կրթության ոլորտում իրականացվող քաղաքականության էությունը, բնույթը, սկզբունքները, նպատակները, խնդիրները, երաշխիքներն ու չափանիշները սահմանվում են ՀՀ Սահմանադրությամբ և ավելի մանրամասն կերպով ամրագրվում են ՀՀ միջազգային պարտավորություններով, օրենքներով (հիմնականում՝ «Կրթության մասին» և «Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին», «Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքներով) և դրանց համապատասխանությամբ ընդունված այլ իրավական ակտերով: Այդ քաղաքականության առանցքը միջազգային, մասնավորապես՝ եվրոպական, կրթական համակարգին ինտեգրված այնպիսի ներպետական միասնական կրթական համակարգի ձևավորումն ու զարգացումն է, որը պետք է գործի միատեսակ չափանիշների, իրավահավասարության, ինքնավարության ու ակադեմիական ազատությունների սկզբունքներով:

Պաշտպանության բնագավառում իրականացվող կրթական քաղաքականությունը պետք է լինի ՀՀ կրթական քաղաքականության բաղադրիչը: Մինչդեռ 2011 թ. ընդունված «Հայաստանի Հանրապետության կրթության զարգացման 2011–2015 թվականների պետական ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ օրենքում որևէ հիշատակում չկա պաշտպանական կրթության մասին²:

Այս պատճառով գործող օրենսդրությունը հաշվի չի առնում կրթության ոլորտում զինվորական ծառայության հետ կապված առանձնահատկությունները, որոնք բնորոշ են ՀՀ ՊՆ համակարգում գործող գիտական և կրթական հաստատություններին: Հիմնական առանձնահատկությունը տվյալ կազմակերպությունների գործառնման համար անհրաժեշտ երկակիության ապահովումն է, ինչը թելադրված է դրանցում զինվորական

² Տես «Հայաստանի Հանրապետության կրթության զարգացման 2011–2015 թվականների պետական ծրագիրը հաստատելու մասին» ՀՀ 2011 թ. հունիսի 23-ի հմ. ՀՕ-246-Ն օրենքը (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=69872>):

ծառայության և գիտակրթական գործունեության համադրված իրականացման օբյեկտիվ անհրաժեշտությամբ: Նշված կազմակերպություններում պետք է սահմանված կարգով իրականացվի գինվորական ծառայություն և, մինևույն ժամանակ, ձևավորվեն բուհական ինքնավարության ու ակադեմիական ազատությունների բավարար իրավական ու ֆինանսատնտեսական հնարավորություններ ապահովող մեխանիզմներ ու երաշխիքներ: Հակառակ պարագայում դրանց գործունեությունը կհակասի ՀՀ միջազգային պարտավորություններով և օրենքներով սահմանված՝ ՀՀ Կառավարության և ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի գիտակրթական քաղաքականության հիմնադրույթներին:

ՈՒՍտի վերը նշված առանձնահատկությունների հաշվառմամբ ոլորտի օրենսդրական կարգավորման միջոցով Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարության համակարգում գործող գիտական և կրթական կազմակերպությունների իրավական կարգավիճակի ամրագրումը պետք է ապահովի դրանց՝ նպատակային նախանշանակմամբ և ՀՀ օրենսդրության պահանջներին ու միջազգային պարտավորություններին համապատասխան գործառույթ, ինչն իր հերթին այդ հաստատությունների գործունեության մասով կապահովի կրթության ոլորտում իրականացվող՝ ՀՀ Կառավարության քաղաքականության նպատակների իրագործումը և դրանցից բխող խնդիրների լուծումը:

Վերը նշվածի և գործող օրենսդրության հաշվառմամբ կարելի է ասել, որ պաշտպանական ոլորտի գիտակրթական կազմակերպությունների իրավական վիճակի կարգավորման պրոբլեմը հնարավոր է լուծել երկու տարբերակով, եթե դրանք վերածվեն՝

- գորամասի առկա կարգավիճակով պետական հիմնարկի,
- առկա գորամասի կարգավիճակից զրկելով՝ պետական մարմնից զատված, բայց գինվորական հաստիքներ ունեցող իրավաբանական անձի:

1. Զորամասի կարգավիճակով պետական հիմնարկ

Առաջինը առկա օրենսդրական հնարավորությունները անհրաժեշտ ծավալով և բովանդակությամբ ընդլայնելու միջոցով պրոբլեմի լուծման համար բավարար ռեսուրսի ձևավորման ճանապարհն է: Այս տարբերակի ընտրության հիմնավորումն այն է, որ պաշտպանական ոլորտի գիտակրթական

հաստատություններում պետք է իրականացվի զինվորական ծառայություն, ինչը հնարավոր է բացառապես պետական մարմին հանդիսացող Ջինված ուժերի օրգանական մաս կազմող զորամասերում, մինչդեռ նման կարգավիճակ չի կարող ունենալ պետական մարմնից զատված իրավաբանական անձը:

Այս առումով ուշագրավ է, օրինակ, Ռուսաստանի Դաշնության փորձը: Ռուսաստանի Դաշնության օրենսդրությունը ոչ միայն ռազմաուսումնական, այլև բոլոր մյուս զորամասերին տվել է իրավաբանական անձի կարգավիճակ³: Սակայն Ռուսաստանը այդ քայլով բախվել է մի անլուծելի պրոբլեմի: Իր գույքով (այդպիսի գույք կարող է լինել սպառազինությունը, զենքը, զինամթերքը, ինչպես նաև սահմանափակ շրջանառության այլ սպրանքներ) պարտավորություններ կրելու՝ իրավաբանական անձին բնորոշող հատկանիշի իրացման պարագայում, օրինակ՝ անվճարունակության դեպքում, զորամասը փաստորեն պետք է լուծարվի, ինչը որոշակի դեպքերում անընդունելի է: Իր հերթին՝ պետության աջակցությամբ զորամասի սնանկացման կանխումը և/կամ սնանկացման հետևանքով լուծարման սահմանափակումների կիրառումը անհավասար մրցակցային պայմաններ են ստեղծում, ինչը նույնպես իրավաչափ չէ: Բացի այդ, պատերազմի ժամանակ հաճախ կարող է կարիք առաջանալ խիստ սահմանափակ ժամանակահատվածում զորամասերը միավորելու կամ բաժանելու, ինչն անհնար է վերակազմակերպման բարդ ու ժամանակատար գործընթացի պարագայում: Մինչդեռ իրավաբանական անձի կարգավիճակը միայն գիտական և կրթական գործունեություն իրականացնող զորամասերին տալու դեպքում հնարավոր կլիներ էապես մվազեցնել տվյալ պրոբլեմը, քանի որ գործունեության և գույքի առանձնահատկությունների հաշվառմամբ այդ զորամասերը գրեթե ենթակա չեն վերը նշված բացասական հետևանքներին: Հարկ է նշել նաև, որ ՌԴ-ում զինված ուժերի զորամասերը՝ որպես քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների սուբյեկտներ

³ Стu Федеральнuй Закон РФ от 8 мая 2010 г. № 83-ФЗ «О внесении изменений в отдельные законодательные акты РФ в связи с совершенствованием правового положения государственных (муниципальных) учреждений» (<http://base.garant.ru/12175589/>); Федеральнuй Закон РФ от 18 июля 2011 г. № 239-ФЗ «О внесении изменений в отдельные законодательные акты РФ в связи с совершенствованием правового положения автономных учреждений» (<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=116980>):

հիմքնորոյնությամբ համեմատելի չեն իրավաբանական անձանց հետ: Ավելին, դրանց ինքնորոյնությունը, ըստ էության, նույնիսկ զիջում է (շահույթը տնօրինելու մասով) սույն հոդվածում առաջարկվող պետական հիմնարկի ինքնորոյնությանը⁴: Ըստ էության, Ռուսաստանի Դաշնության դիտարկվող մոտեցումը միտված է պետական հիմնարկներին իրավաբանական անձի կարգավիճակ տալու միջոցով դրանց և հիմնադրի գույքային պարտավորությունների զատումը ապահովելուն և, միևնույն ժամանակ, դրանց նկատմամբ հիմնադրի ամբողջական վերահսկողությունը պահպանելուն:

Գործող օրենսդրության համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետության պետական գիտակրթական հաստատություններն ունեն իրավաբանական անձի կարգավիճակ: Այդ կարգավիճակով պայմանավորված՝ հարաբերությունները ընդհանուր առմամբ կարգավորվում են ՀՀ Սահմանադրությամբ, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով, «Կրթության մասին», «Բարձրագույն և հետրուհական մասնագիտական կրթության մասին», «Գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության մասին» ՀՀ օրենքներով, իսկ դրանց իրավական կարգավիճակի, այդ թվում՝ կազմակերպման և գործառնման մասը՝ առավելապես «Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» և «Հիմնադրամների մասին» ՀՀ օրենքներով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ «Հիմնարկ է համարվում կառավարչական, սոցիալ-մշակութային, կրթական կամ ոչ առևտրային բնույթի այլ գործունեություն իրականացնելու համար իրավաբանական անձի ստեղծած կազմակերպությունը»: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ «Հիմնարկն իրավաբանական անձ չէ և գործում է իրավաբանական անձի հաստատած կանոնադրության հիման վրա»: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի նշված նորմերից բխում է, որ օրենսգրքի իմաստով «ոչ առևտրային բնույթի այլ գործունեություն» է նաև գիտական գործունեությունը⁵: Միևնույն ժամանակ,

⁴ Այս առանձնահատկության մասին ավելի հանգամանորեն տես *Д. Ю. Новинский. Основные особенности государственных (муниципальных) казенных учреждений. «Налоговый учет для бухгалтера», апрель 2011. «Делопресс»* (<http://www.delo-press.ru/articles.php?n=8167>):

⁵ Տես «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրք», հոդ. 62 (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=76808>):

քննարկվող հարցի վերաբերյալ սույն հոդվածով նախատեսվում է, որ «Պետական ու այլ հիմնարկների առանձին տեսակների իրավական վիճակների առանձնահատկությունները սահմանվում են օրենքով և այլ իրավական ակտերով»⁶: Հասկանալի է, որ 2005 թ. սահմանադրական փոփոխությունների հետևանքով ՀՀ Սահմանադրության 83.5-րդ հոդվածի հրամայական պահանջների թելադրանքով՝ նշված հիմնարկների իրավական վիճակը այսուհետև կարող է կարգավորվել բացառապես ՀՀ օրենքներով:

Մեր կարծիքով՝ օրենսդրական կարգավորման դաշտի առաջարկվող ընդլայնումը հնարավոր է ըստ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի 5-րդ կետի այն պահանջի, որի համաձայն՝ առանձին տեսակների պետական հիմնարկների իրավական կարգավիճակի առանձնահատկությունները սահմանվում են օրենքով: Օրենսդիրը հիմնարկի պարագայում միայն մեկ սահմանափակում է դրել, այն է՝ հիմնարկի իրավաբանական անձ չլինելու և դրանից միանշանակ կերպով բխող համապատասխան բնույթի իրավունքների ու պարտականությունների սահմանափակումը, որը պայմանավորված է որպես սեփականություն առանձնացված գույք չունենալու և իր պարտավորությունների համար այդ գույքով պատասխանատու լինելու օրենսդրական պահանջներով: Մնացած մասով պետական հիմնարկը կարող է ունենալ իրավաբանական անձի բոլոր իրավունքները և կրել համապատասխան պարտավորություններ, այդ թվում՝ իր անունից ձեռք բերել ու իրականացնել գույքային և անձնական ոչ գույքային իրավունքներ, կրել պարտականություններ, դատարանում հանդես գալ որպես հայցվոր և պատասխանող, ունենալ ինքնուրույն հաշվեկշիռ, զբաղվել օրենքով սահմանված տեսակների ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, իր կանոնադրական նպատակների իրականացման համար ինքնուրույնաբար տնօրինել ձեռնարկատիրական գործունեության հետևանքով ստացված շահույթը և այլն: Ընդսմին ձեռնարկատիրական գործունեության միջոցով հիմնարկի ստացած շահույթը հնարավոր է հաշվառել և օգտագործել առանձին: Դա հնարավոր է անել, օրինակ, յուրաքանչյուր տարի վերադասին եկամուտների ու ծախսերի արտաբյուջետային նախահաշիվ ներկայացնելով՝ զանձապետարանում բացված արտաբյուջետային հաշվեհամարի օգտագործմամբ:

⁶ Նույն տեղում:

Պետական հիմնարկի կազմակերպչիրավական ձև ունեցող՝ Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության նախարարության համակարգում գործող կրթական և գիտական հաստատությունների իրավական կարգավիճակը, դրանց ստեղծման, գործունեության, վերակազմակերպման և գործունեության դադարեցման կարգը օրենքի մակարդակով նորմատիվ իրավական կարգավորման ենթարկելը պայմանավորված են հետևյալ հանգամանքներով:

Այդ հաստատությունները իրավաբանական անձի դերով հանդես եկող պետական մարմնի՝ կրթական և ոչ առևտրային բնույթի այլ գործունեության իրականացմանը կոչված կազմակերպություններ են, ուստի նաև՝ այդ պետական մարմնի ամբողջական համակարգի բաղադրիչներ: Այս հիմքով դրանք ևս պետական մարմիններ են, իսկ դրանցում ծառայողները՝ պետական պաշտոնատար անձինք: ՀՀ Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ «...Պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով»:

Այդ կազմակերպությունների գործառույժը ապահովվում է նաև դրանցում համապատասխան պաշտոններ զբաղեցնող և աշխատանք կատարող ֆիզիկական անձանց իրավունքների և պարտականությունների իրականացմամբ, իսկ ֆիզիկական անձանց իրավունքների ու պարտականությունների հետ կապված հարաբերությունները Սահմանադրության 83.5-րդ հոդվածի և «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 4-րդ կետի իմպերատիվ պահանջների համաձայն՝ բացառապես սահմանվում են օրենքով⁷:

Պաշտպանության նախարարության համակարգում գործող գիտական և կրթական կազմակերպությունները պետական հիմնարկի կազմակերպական-իրավական ձևով ստեղծելու նպատակահարմարությունը, մասնավորապես, պայմանավորված է հետևյալ հանգամանքներով.

⁷ Տես «ՀՀ Սահմանադրություն (փոփոխություններով)», հոդ. 5, 83.5 (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=75780>), *նուև*՝ «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ 2002 թ, ապրիլի 3-ի հմ. ՀՕ-320 օրենքը, հոդ. 9, կետ 4 (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=64495>):

ա) ՀՀ պաշտպանության նախարարության ենթակայությամբ՝ հիմնարկի իրավական վիճակով գործող գիտական և կրթական հաստատությունների օպտիմալ տնտեսավարման անհրաժեշտություն.

ՀՀ Սահմանադրության 89-րդ հոդվածի 6-րդ կետից բխում է, որ ՀՀ պաշտպանության նախարարության հիմնական գործառույթը ՀՀ Կառավարության լիազորությունների շրջանակում իր մասով պաշտպանության իրականացման ապահովումն է, որի նպատակով պաշտպանության նախարարությունը ՀՀ անվտանգության, պաշտպանության և տարածքային ամբողջականության, նրա սահմանների անձեռնմխելիության գործառույթներ իրականացնող պետական մարմինների գործունեության համադրմամբ պետք է մշակի համապատասխան փաստաթղթեր, հետամուտ լինի դրանց պահանջների կատարմանը, կառավարի իր ենթակայությամբ գործող համակարգը, ապահովի նյութական միջոցների արդյունավետ և օպտիմալ ու նպատակային ծախսումը, համագործակցի հայաստանյան ու օտարերկրյա գերատեսչությունների ու կազմակերպությունների հետ և այլն⁸:

Այս ամենն անհնար է առանց համապատասխան մասնագիտական գիտելիքներ և հմտություններ ունեցող կադրային ու գիտական ներուժի գործադրման: Այդ ներուժի ձևավորումն ու զարգացումն ապահովող գիտակրթական գործունեությունը պաշտպանության նախարարության՝ վերը նշված հիմնական գործառույթի կարևոր ենթագործառույթ է: Դրա հետ մեկտեղ, այդ ենթագործառույթը որոշակիորեն առանձնացված է ու յուրահատուկ, ուստի պետք է իրականացվի որոշակի առանձնացված կերպով՝ պետական մարմին պաշտպանության նախարարության համակարգում գործող և, միևնույն ժամանակ, նրա օրգանական բաղադրիչը համարվող կազմակերպության միջոցով: Բացի այդ, դիտարկվող/նշված այդ ենթագործառույթն իր առանձնահատկությունների բերումով հիմնական գործառույթի համեմատությամբ շատ ավելի սերտ և ինտենսիվ կերպով է առնչվում քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների ոլորտին: Ըստ էության, դրա ապահովումը հնարավոր չէ պատկերացնել առանց այդ հարաբերությունների մեջ ակտիվ և լիարժեք կերպով ներգրավման: ՀՀ գործող օրենսդրության ընձեռած հնարավորությունների սահմաններում

⁸ Տես «ՀՀ Սահմանադրություն (փոփոխություններով)», հոդ. 89, կետ 6 (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=75780>):

որպես պաշտպանության նախարարության համակարգի օրգանական բաղադրիչ, և, մինևույն ժամանակ, որոշակի առանձնացված կերպով գործելու համար դիտարկվող ենթագործառույթը կարող է իրականացվել պետական հիմնարկի իրավական վիճակ ունեցող կազմակերպության միջոցով: Այդ կերպ հնարավոր կդառնա նաև քաղաքացիական շրջանառության մեջ վերջինիս լիարժեք ներգրավումը: Ասվածը հիմնավորվում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 62-րդ հոդվածի դրույթներով,

բ) ՀՀ պաշտպանության նախարարության համակարգում հիմնարկի իրավական վիճակով գործող գիտական և կրթական հաստատությունների գիտակրթական գործունեությունը.

«Ձիմվորական ծառայություն անցնելու մասին» ՀՀ օրենքից բխում է, որ ռազմական կրթական գործունեություն իրականացնող հաստատությունների բարձրագույն մասնագիտական և հետբուհական կրթական ծրագրերով սովորողները՝ կուրսանտները, ունկնդիրները, աղյուսկտները և այլն, զինծառայողներ են: Ձինծառայողներ կարող են լինել նաև այդ հաստատությունների պրոֆեսորադասախոսական անձնակազմի այն ներկայացուցիչները, որոնք դասավանդում են համապատասխան մասնագիտական առարկաներ կամ զբաղվում են ռազմագիտական հետազոտություններով: Բացի այդ, նշված հաստատությունների զինծառայողներից բաղկացած անձնակազմը զինվորական ծառայության ոլորտի հարաբերությունները կարգավորող ՀՀ օրենսդրության համաձայն պետք է գործի միանձնյա զինվորական ենթակայության համակարգում, հակառակ պարագայում հնարավոր չի լինի ապահովել նրանց՝ որպես զինծառայողների պարտականությունների կատարումը և իրավունքների երաշխավորումը, ինչպես նաև զինվորական կարգապահությունը և ենթակարգությունը: ՈՒստի այդ հաստատությունների ղեկավարման ու կառավարման մարմինները պետք է գործեն զինծառայողների միջոցով: Իսկ զինվորական ծառայությունը պետական ծառայության հատուկ տեսակ է, որն իրականացվում է պետական մարմիններում:

2. **Ձիմվորական հաստիքներ ունեցող իրավաբանական անձ**

Նախկինում ՀՀ գիտակրթական հաստատություններն ունեին պետական հիմնարկի կարգավիճակ: Ճիշտ է, նրանց հնարավորությունները վերը ներկայացված օրենսդրական զարգացումներով երաշխավորվող ծավալներից

շատ ավելի փոքր էին, սակայն եղած փորձի համեմատական վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս եզրակացնելու, որ, այնուամենայնիվ, պետական հիմնարկի իրավական վիճակով գիտակրթական կազմակերպության ստեղծման ու գործառնման հնարավորություններն զգալի չափով սահմանափակ կլինեն նույնիսկ առաջարկվող տարբերակի պարագայում: Այդ պատճառով տարիներ առաջ ոլորտային քաղաքականության նպատակների ու խնդիրների իրագործման ավելի օպտիմալ տարբերակների որոնումը հանգեցրեց իրավաբանական անձի կարգավիճակով ոչ առևտրային կազմակերպությունների ստեղծման գաղափարին:

«Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքը, որը սահմանում է նաև պետական գիտակրթական կազմակերպությունների իրավական վիճակը, դրանց ստեղծման, գործունեության վերակազմակերպման և լուծարման կարգը, ժամանակին զգալի առաջադիմական քայլ է եղել ոլորտի հարաբերությունների կարգավորման և պետության գիտակրթական քաղաքականության նպատակների ու խնդիրների կատարման, գիտակրթական կազմակերպությունների կայացման ու զարգացման գործում⁹: Մասնավորապես՝ այդ օրենքի ընդունմամբ մնան կազմակերպությունների ֆինանսական միջոցները այլևս չէին համարվում զանձապետական համակարգի միջոցներ, նրանք հնարավորություն ստացան բանկերում հաշիվներ բացելու և ձեռք բերելու սեփականություն, որն առանձնացված էր հիմնադրի (կառավարության) սեփականությունից:

Սակայն «Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքի կարգավորման դաշտը և ճկունությունը բավարար չեն արագորեն զարգացող և նորանոր պահանջներ առաջադրող գիտակրթական ոլորտի ներկայիս պահանջմունքները բավարարելու համար: Օրենքը նախատեսված է կարգավորելու պետության ստեղծած գրեթե բոլոր՝ շատ լայն սպեկտրի ոչ առևտրային կազմակերպությունների գործունեությունը, ինչը հնարավորություն չի տալիս հաշվի առնելու ոլորտային առանձնահատկությունները: Ուստի այդ օրենքով հնարավոր չէ բավարար արդյունավետությամբ կարգավորել գիտակրթական գործունեությունն ինչպես առհասարակ, այնպես էլ պաշտպանական ոլորտում:

⁹ Տես «Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ 2001 թ. հոկտեմբերի 23-ի հմ. ՀՕ-248 օրենքը (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=67582>):

Ասվածից ակնհայտ է դառնում, որ անհրաժեշտ է ընդունել պաշտպանական ոլորտի գիտակրթական հաստատությունների կազմակերպախրավական վիճակը և այլ գույքային հարաբերությունները կանոնակարգող նոր օրենք:

Եթե պաշտպանական ոլորտի գիտակրթական հաստատություններին վերապահվի իրավաբանական անձի կարգավիճակ, ապա պետական հիմնարկի համեմատությամբ էապես կհեշտանա դրանց գործառույժը ինչպես բուն կրթական, այնպես էլ քաղաքացիախրավական և հարկային հարաբերությունների ոլորտներում, նկատելի չափով դյուրին կդառնան դրանց ներպետական ու միջազգային համագործակցությունն ու ինտեգրումը, հնարավոր կլինի անհրաժեշտ չափով պահպանել դրանց ինքնավարությունն ու ակադեմիական ազատությունները:

Որոշակի ինքնուրույն գույքային իրավունքներով իրավաբանական անձի կարգավիճակը պաշտպանական ոլորտի գիտակրթական հաստատություններին հնարավորություն կտա լինելու ավելի ճկուն, մասնավորապես՝ օրենքով և իրենց կանոնադրությամբ սահմանված իրավասությունների շրջանակներում գիտական գործունեությամբ զբաղվելու նաև դրամաշնորհների միջոցով: Այս դեպքում հնարավոր կդառնա նաև դրանց լիարժեք (չափավոր ակադեմիական ազատություններով) ինտեգրումը «Եվրոպական բարձրագույն կրթության տարածքին» (ԵԲԿՏ), գիտակրթական հաստատությունների որոշակի ինքնավարության և ակադեմիական ազատությունների հաստատումը, դրանցում բարձրագույն կրթության եռաստիճան համակարգի ճկուն ու անցնցում ներդրումը և կիրարկումը:

Միևնույն ժամանակ, դրանց՝ որպես իրավաբանական անձանց սեփականության իրավահարաբերությունները պետք է որոշակիորեն սահմանափակվեն, ինչը պայմանավորված է սպառազինության և այլ ռազմական գույքի՝ բացառապես պետական սեփականություն լինելու սկզբունքով:

Հարկ է նշել, որ այս տարբերակն ընտրելու պարագայում անհրաժեշտ կլինի լուծել մի շարք պրոբլեմներ:

Առաջինը գորամասի կարգավիճակ չունեցող այդ հաստատություններում զինվորական ծառայության և զինվորական ենթակարգության ապահովումն է, ինչը, մեր կարծիքով, հնարավոր է դրանցում զինվորական ծառա-

յության հաստիքների սահմանմամբ: Այդ դեպքում պետք կլինի զգալի չափով վերանայել զինվորական ծառայություն անցնելու կարգին վերաբերող օրենսդրությունը: Մինևույն ժամանակ, հարկ է նշել, որ այս հարցը լրացուցիչ ուսումնասիրության կարիք ունի, և միայն համակարգված հետազոտությունների հիման վրա հնարավոր կլինի հանգել վերջնական եզրակացության:

Երկրորդը նշված հաստատությունների գործառությունը իրավաբանական անձի կազմակերպական-իրավական ձևով կազմակերպելու պարագայում զինվորական ծառայության բաղադրիչով պայմանավորված միանձնյա ենթակարգության համակարգ ներառող պետական կառավարման և օրենսդրությամբ նախատեսված ինքնավարության ու ակադեմիական ազատությունների միջև առաջացող հակասությունն է, որի պատճառը գործող օրենսդրությամբ իրավաբանական անձի կարգավիճակ ունեցող բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների համար սահմանված ընտրովի հիմունքներով կոլեգիալ կառավարումն է: Այս պրոբլեմը թերևս հնարավոր կլինի լուծել պաշտպանական ոլորտի գիտակրթական հաստատությունների վերաբերյալ միանգամայն նոր օրենսդրական կարգավորումների սահմանմամբ և գործող օրենսդրության մեջ համապատասխան փոփոխությունների ու լրացումների կատարմամբ:

Երրորդը ՀՀ միջազգային պարտավորությունների ապահովումն է իրավաբանական անձի կարգավիճակ ունեցող գիտակրթական հաստատության սնանկացման և, որպես դրա հետևանք՝ լուծարման պարագայում:

«Հավաքական անվտանգության մասին պայմանագրի կազմակերպության անդամ պետությունների համար զինվորական կադրերի պատրաստման մասին» 2005 թվականի հունիսի 23-ի համաձայնագրով, մասնավորապես, Կողմերը պարտավորվում են միմյանց համար արտոնյալ կամ անհատույց հիմունքներով պատրաստել զինվորական կադրեր՝ իրենց միջոցների հաշվին հոգալով ուսուցման և կեցության ծախսերը¹⁰: Նշված հաստատությունների գործառումն իրավաբանական անձի կազ-

¹⁰ Տե՛ս «Соглашение «О подготовке военных кадров для государств-членов Организации Договора о коллективной безопасности»». Москва , 23 июня 2005 г. (http://www.law.russia.ru/texts/legal_428/doc428a328x473.htm):

մակերպական-իրավական ձևով կազմակերպելու դեպքում դրանց սնանկացումը չի բացառվում, ինչը կխոչընդոտի հիշյալ միջազգային պայմանագրով նախատեսված՝ ՀՀ միջազգային պարտավորությունների իրականացմանը: Ուստի անհրաժեշտ է նոր օրենքի նախագծում սահմանել մեխանիզմներ, որոնք հստակ տարանջատման կենթարկեն սեփականության և այլ գույքային իրավահարաբերություններն ու հսկողության ընթացակարգերը:

Քննարկվող հարցի վերաբերյալ որպես նախադեպ կամ կարգավորման փորձ կարելի է նշել ՀՀ Կառավարության 2006 թվականի նոյեմբերի 9-ի ««Հայաստանի Հանրապետության Ոստիկանության ակադեմիա» պետական հիմնարկը վերակազմակերպելու և «Հայաստանի Հանրապետության Ոստիկանության կրթահամալիր» պետական ոչ առևտրային կազմակերպության կանոնադրությունը հաստատելու մասին» հմ. 1791-Ն որոշումը¹¹: Մինևույն ժամանակ, հարկ ենք համարում նշել, որ այս որոշումը սույն հոդվածում դիտարկվող պրոբլեմները լուծելու այնքան էլ հաջող տարբերակ չէ, քանի որ դրանով փորձ է արվում արդյունքի հասնել «Պետական ոչ առևտրային կազմակերպությունների մասին» ՀՀ օրենքի մի շարք հայեցակարգային պահանջները խախտող և/կամ անտեսող, ընդ որում՝ ավելի նվազ իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտի ընդունմամբ:

Պաշտպանական ոլորտի գիտակրթական հաստատությունները պետական հիմնարկի կամ իրավաբանական անձի կարգավիճակով ձևավորելու պարագայում դրանց օրենսդրական կարգավորման առանձնահատկություններով պայմանավորված վերոհիշյալ բացերը լրացնելու, ինչպես նաև դրանց զարգացման նախադրյալներ ու հնարավորություններ ստեղծելու յուրօրինակ համապիտանի գործիք ու հարթակ կարող են դառնալ այդ հաստատությունների զարգացման համար ստեղծվող նպատակային կուտակային կապիտալի կառավարման հատուկ գիտակրթական հիմնադրամ-

¹¹ Տես ՀՀ Կառավարության 2006 թ. նոյեմբերի 9-ի ««Հայաստանի Հանրապետության Ոստիկանության ակադեմիա» պետական հիմնարկը վերակազմակերպելու և «Հայաստանի Հանրապետության Ոստիկանության կրթահամալիր» պետական ոչ առևտրային կազմակերպության կանոնադրությունը հաստատելու մասին» հմ. 1791-Ն որոշումը (<http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=76983>):

ները, որոնք կարող են լինել ինչպես պետական, այնպես էլ պետության մասնակցությամբ: Անշուշտ, ավելի ճկուն կլինեն պետական մասնակցությամբ հիմնադրամները: Այդ հիմնադրամները, որոնք արևմտյան մի շարք երկրներում և Ռուսաստանի Դաշնությունում կիրառվում են վերոհիշյալ նպատակներով, ըստ էության, զգալի չափով ապահովում են գիտակրթական հաստատությունների բնականոն գործունեությունը¹²:

Նման հիմնադրամները գործում են որպես գիտակրթական հաստատությունների երկարաժամկետ նորամուծական զարգացման ֆինանսավորման արդյունավետ մեխանիզմներ: Դրանք կուտակում են երկարաժամկետ նպատակային կապիտալ, որից ստացված եկամուտները տրամադրվում են կրթական ծրագրերի, գիտական հետազոտությունների, նյութատեխնիկական բազայի զարգացման և այլ խնդիրների լուծման համար:

Այդ հիմնադրամների գործունեությունն իրականացվում է հետևյալ սխեմայով: Բարեգործները միջոցներ են հատկացնում գիտակրթական հաստատության զարգացման համար և այդ կերպ ձևավորում են նպատակային կապիտալ, որը ներդրվում է ֆոնդային շուկայում, անշարժ գույքի մեջ կամ որպես դրամական ավանդ դեպոզիտների վրա: Գիտակրթական հաստատության ֆինանսավորումը կատարվում է ներդրված նպատակային կապիտալից ստացվող եկամուտների հաշվին, իսկ նպատակային կապիտալն ինքը մնում է անձեռնմխելի: Միևնույն ժամանակ, հիմնադրամները կարող են նաև դրամաշնորհներ ստանալ ու նպատակային կերպով ծախսել գիտակրթական հաստատության զարգացման և կանոնադրական խնդիրների լուծման համար:

Մասնավորապես՝ պետական հիմնարկի կարգավիճակով գիտակրթական հաստատությունների ստեղծման պարագայում առաջարկվող հիմնադրամները կլուծեն դրանք քաղաքացիաիրավական սուբյեկտայնության բացերով պայմանավորված սահմանափակումները, ինչպիսին է, օրինակ, դրամաշնորհներ ստանալու անհնարիությունը: Իսկ իրավաբանական անձի կարգավիճակով գիտակրթական հաստատությունների ստեղծման պարագայում այդ հիմնադրամները կդառնան լրացուցիչ էական ներբերում ապահո-

¹² Այդ մասին ավելի հանգամանորեն տես, օրինակ, «Документы Фонда развития МГИМО» (<http://fund.mgimo.ru/docs.phtml>):

վող մեխանիզմներ: Նման հիմնադրամների ստեղծման նպատակով անհրաժեշտ է լրացուցիչ ուսումնասիրության ենթարկել գործող օրենսդրությունը և հարկ եղած դեպքում կատարել համապատասխան փոփոխություններ ու լրացումներ:

Այսպիսով՝ ներկայացվող վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս ուրվագծելու ՀՀ ՊՆ համակարգի գիտակրթական հաստատությունների կարգավիճակի ձևավորման երկու տարբեր հեռանկարներ: Դրանց ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ ներկայումս որևէ օրենսդրական կարգավորում չունեցող այս հարցը հնարավոր է լուծել բացառապես նոր օրենքի ընդունմամբ՝ անկախ այդ հաստատությունների իրավական վիճակի ձևակերպման առանձնահատկություններից: Ընդամին այս հարցի լուծումը կենսական նշանակություն ունի պաշտպանական կրթության և գիտության զարգացումն ապահովելու համար:

Մեր կարծիքով՝ նշված նպատակների և խնդիրների կատարման համար անհրաժեշտ է, ընտրելով վերը նշված տարբերակներից մեկը, ընդունել «Պաշտպանական գիտակրթական հաստատությունների մասին» ՀՀ օրենք և համապատասխան փոփոխություններ կատարել ոլորտին առնչվող, այդ թվում՝ «Կրթության մասին» և «Բարձրագույն և հետբուհական մասնագիտական կրթության մասին», ՀՀ օրենքներում:

Օրենքի ընդունմամբ կապահովվեն Հայաստանի Հանրապետության Մահմանադրությամբ և օրենքներով ՀՀ Կառավարության լիազորությունների շրջանակում ՀՀ պաշտպանության նախարարությանը վերապահված՝ ՀՀ անվտանգության, պաշտպանության և տարածքային ամբողջականության, նրա սահմանների անձեռնմխելիության պահպանման գործառույթներ իրականացնող պետական մարմինների գիտական և կրթական գործունեության ոլորտներում լիազորությունների լիարժեք ու արդյունավետ իրականացումը և մասնակցությունը քաղաքացիական իրավահարաբերություններին: Այս հարցում էական նշանակություն կարող է ունենալ պաշտպանական-գիտակրթական հաստատությունների զարգացման համար նպատակային կուտակային կապիտալի կառավարման հատուկ գիտակրթական հիմնադրամների ստեղծումն ու գործառումը:

Մասնավորապես՝ այդ օրենքի ընդունումը հնարավորություն կտա տվյալ

հաստատությունների գործառույժը պետական պաշտպանական հիմնարկի կամ իրավաբանական անձի կարգավիճակով կազմակերպելու միջոցով օպտիմալ հարաբերակցությամբ համադրելու զինվորական ծառայության բաղադրիչով պայմանավորված միանձնյա ենթակարգության համակարգ ներառող պետական կառավարումը և օրենսդրությամբ նախատեսված ինքնավարությունն ու ակադեմիական ազատությունները, ինչպես նաև տվյալ ոլորտում ՀՀ միջազգային պարտավորությունների արդյունավետ կատարումը:

ՀՀ ՊՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ
ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ԿՈՂՄԻՑ
ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ-ԱՆՎՏԱՆԳԱՅԻՆ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԲԱՂԱԳՐԻՉԻ
ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ 2013 Թ.

ԾՐԱԳԻՐ*

*Հ. Ս. ԶՈԹԱՆՁՅԱՆ, գեներալ-մայոր, քաղաքական գիտությունների
դոկտոր (ՌԳ), ԱՄՆ-ի Պաշտպանական ազգային համալսարանի
Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտի
հրավիրված առաջատար պրոֆեսոր, ՀԱՊԿ-ի գիտափորձաքննական
խորհրդի անդամ, ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ի պետ, Բ. Պ. ՊՈՂՈՍՅԱՆ, պարմական
գիտությունների թեկնածու, ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ի պետի տեղակալ-
վերլուծական կենտրոնի պետ, Մ. Ա. ՓԱՐՎԱՆՅԱՆ, կապիտան,
ԱՌՀԻ-ի ֆինանսական մասի պետ, ԱՌՀԻ-ի հայցորդ*

1. ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Հայաստանի Հանրապետությունը իր պաշտպանական անվտանգության ապահովումը իրագործում է երկու եղանակով՝ պաշտպանական համակարգի զարգացմամբ և միջազգային համագործակցությամբ: Պաշտպանական համակարգի զարգացման հիմնական գործիքը 2005 թ. մեկնարկած պաշտպանական բարեփոխումներն են՝ նպատակաուղղված ինչպես ժամանակակից ու հեռանկարային սպառնալիքների հետմղմանը մշտապես պատրաստ համակարգի ստեղծմանը, այնպես էլ սվյալ ոլորտում միջազգային պարտավորությունների կատարման կարողության ապահովմանը: Միջազգային համագործակցությամբ անվտանգության ապահովումը ենթադրում է հավասարակշռված արտաքին քաղաքականության և համագործակցության զարգացում այն բոլոր պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների հետ, որոնց շահերը չեն հակասում ՀՀ ազգային շահերին: Տվյալ եղանակները սերտորեն փոխկապված են:

Պաշտպանական բարեփոխումները ներառում են ԶՈՒ-ի կենսագործունեության բոլոր ոլորտները, ուստի և այս կամ այն չափով առնչվում են ՀՀ բոլոր գերատեսչությունների ամենօրյա գործունեության հետ, իսկ դա նշանակում է,

* Հրապարակվում է կրճատումներով:

որ բոլոր գերատեսչությունների գործունեությունը պետք է լինի համակարգված և խստագույն փոխհամաձայնեցված: Հետևաբար անհրաժեշտություն է դառնում իրենց գործունեությամբ պաշտպանական անվտանգությանն առնչվող բոլոր գերատեսչությունների ղեկավար կազմում ռազմավարական որոշումներ պատրաստողների, ընդունողների ու կատարողների տեսակետների, մոտեցումների և ընդհանրապես ռազմավարական մտածողության միօրինակության ապահովումը: Դրա լավագույն միջոցն է այդ ռազմավարական օղակի կադրերի միասնական ուսուցման կազմակերպումը:

Միջազգային պարտավորությունների հաջող կատարման գրավականը արևմտյան և ռուսաստանյան պաշտպանական համակարգերի հետ հայրենական համակարգի բարձր մակարդակի գործակցելիության ապահովումն է, ինչը ևս ենթադրում է համապատասխան գիտելիքներով և այդ գիտելիքները պրակտիկայում կիրառելու կարողությամբ օժտված ղեկավար կադրերի պատրաստում:

Վերը շարադրվածից ակնհայտորեն երևում է, թե ՀՀ պաշտպանական անվտանգության ապահովման համար որքան մեծ նշանակություն ունի Հայաստանում միջազգային առաջավոր չափանիշներին համապատասխանող բարձրագույն պաշտպանական-անվտանգային կրթության կազմակերպումը:

Այդ խնդրի լուծմանն է նպատակաուղղված ՀՀ պաշտպանության նախարարության կազմում Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանի (ՊԱ(Հ)Հ) ստեղծումը: Այդ համալսարանը հնարավորություն կտա ապահովելու.

- *ներքին անվտանգության բնագավառում`* պաշտպանության նախարարության շուրջ համախմբելու պաշտպանական անվտանգության խնդիրներին առնչվող բոլոր գերատեսչությունների մասնագիտական ներուժը, ստեղծելու պաշտպանական անվտանգության ոլորտում ռազմավարական որոշումներ մշակողների, ընդունողների և կատարողների համասեռ մտավոր-գործունեական միջավայր,
- Հայաստանի Հանրապետության հետ ԱՄՆ-ի ռազմավարական երկխոսության դադարեցման (2005 թվականից) պայմաններում մասամբ լրացնելու այդ բացը` ԱՄՆ-ի իշխանություններին ռազմավարական քաղաքական մշակումներով և ռազմավարական տրամաշափի կադրերով սնող կառույցի` ԱՄՆ-ի Պաշտպանական ազգային համալսարանի հետ ՀՀ գործընկերության ակադե-

միական կամրջի ձևավորմամբ: Տվյալ մասնագիտական համագործակցությունը, որը տեղի է ունենում Հայաստան–Ռուսաստան ու ՀԱՊԿ և Հայաստան–ԱՄՆ ու ՆԱՏՕ համագործակցային հաշվեկշռի շրջանակներում, կնպաստի ՀՀ պաշտպանական համակարգի դինամիկ արդիականացմանը և այդ գործընթացը ղեկավարող նոր սերնդի կադրերի պատրաստմանը:

Ըստ այդմ՝ 2003 թ. ՀՀ Պաշտպանության նախարար, ՀՀ գործող Նախագահ Ս. Սարգսյանի հանձնարարությամբ ԱՄՆ-ի Պաշտպանական ազգային համալսարանում ուսումնասիրվել է ՊԱՀ-ի ամերիկյան մոդելը՝ ՀՀ-ում տեղայնացմամբ ՊՆ կազմում մասնատիպ կազմակերպություն ստեղծելու համար: Համալսարանի ստեղծմամբ պաշտպանության նախարարությունը կդառնա անվտանգության հարցերով զբաղվող բոլոր գերատեսչությունների ներգրավմամբ ռազմավարական մշակումների, ռազմավարական օղակի ղեկավար կադրերի պատրաստման, ռազմավարական որոշումների ընդունող պաշտոնների նշանակվող շրջանավարտների մասնագիտական համագործակցության հանգուցակետ:

Որպես այդ բարդ գործընթացի մեկնարկային փուլ՝ 2005 թ. ստեղծվեց ՀՀ ՊՆ Ազգային ռազմավարական հետազոտությունների ինստիտուտը (ԱՌՀԻ), որը, լինելով քաղաքագիտական-անվտանգային ուղեղային առաջին ու ներկայումս միակ պետական կենտրոնը, դարձավ «Հայաստանի Հանրապետության ազգային անվտանգության ռազմավարության» և «Հայաստանի Հանրապետության ռազմական դոկտրինի» միջգերատեսչական մշակման մեթոդաբանության կերտողն ու գիտական համադաստղը: 2007 թվականից ԱՌՀԻ-ն կատարում է տարածաշրջանային և ֆունկցիոնալ հետազոտություններ՝ Հայաստանի ռազմաքաղաքական ղեկավարությանը տրամադրելով արտաքին մարտահրավերների ու սպառնալիքների գնահատումներ և դրանց չեզոքացմանը վերաբերող առաջարկություններ: ԱՌՀԻ-ն հրատարակում է երկու գիտական պարբերական՝ «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսը և դրա հավելված «Աշխատանքային տետրերը», որոնցում զետեղվում են ինստիտուտի վերլուծաբանների, Պաշտպանության նախարարության և Զինված ուժերի Գլխավոր շտաբի, այլ գերատեսչությունների, գիտական հաստատությունների, ինչպես նաև արտասահմանյան առաջատար մասնագետների մշակումները:

Վերջին տարիներին ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ն, համագործակցելով Հարվարդի համալսարանի և ԱՄՆ-ի Պաշտպանական ազգային համալսարանի հետ, մշակել է ԱՌՀԻ-ի կերպավորվածամբ Պաշտպանական ազգային համալսարանի՝ ՀՀ ՊՆ

առաջավոր գիտակրթական հաստատության ստեղծման նախագիծ՝ ճանապարհային քարտեզով հանդերձ:

Կերպավորված ճանապարհին կատարված կարևոր փուլանիշային քայլերից է 2009 թվականին ԱՌՀԻ-ում հետբուհական կրթության օղակի՝ ասպիրանտուրայի գործարկումը, ինչպես նաև քաղաքագիտության և միջազգային հարաբերությունների ասպարեզում թեկնածուական և դոկտորական գիտական աստիճաններ շնորհող՝ Հայաստանում միակ մասնագիտական խորհրդի ձևավորումը: Տվյալ մասնագիտական խորհրդի շնորհիվ ՀՀ պաշտպանության նախարարությունը դարձել է անվտանգային քաղաքագիտության զարգացման համար անհրաժեշտ միջավայր ձևավորող, մասնավորապես՝ քաղաքական դաշտում որոշումներ մշակող գիտական որակավորմամբ քաղաքագետների պատրաստման հաստատություն:

ՀՀ Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանի նախատեսվող մյուս կարևոր գործառույթներից մեկը ռազմավարական ֆորումների անցկացումն է: Ֆորումները այն հարթակն են, որոնց միջոցով միավորվում է քաղաքականություն մշակողների մասնագիտական ներուժը: Դրանք նաև հնարավորություն են տալիս հաղթահարելու պաշտպանական-անվտանգային քաղաքականության մշակման և որոշումների նախագծման պատրաստման գործում մինչ այժմ պահպանված խորհրդային «ապարատային» ձևաչափի անկատարությունը: Արդեն ձեռք է բերվել ֆորումների անցկացման փորձ: Այսպես. 2011 թ. մայիսին ԱՌՀԻ-ի և ՀԱՊԿ-ի քարտուղարության կողմից կազմակերպվեց ՀԱՊԿ-ի հայեցակարգային-ռազմավարական փաստաթղթերի մշակմանը նվիրված միջազգային ռազմավարական գիտաժողով, որին մասնակցեցին ՀԱՊԿ-ի անդամ պետությունների ռազմավարական հետազոտությունների կենտրոնների առաջատար մասնագետներ: 2011 և 2012 թթ. նոյեմբերին ԱՌՀԻ-ն կազմակերպեց ֆորումներ, որոնք ունեին երկու՝ քաղաքական-դիվանագիտական և փորձագիտական բաղադրիչներ, քանի որ դրանց միաժամանակ մասնակցում էին Հայաստանի բարձրաստիճան պաշտոնյաներ ու հավատարմագրված դեսպաններ և հայրենական ու միջազգային հեղինակավոր փորձագետներ, այդ թվում՝ Հարվարդի, Բրաունի, Օքսֆորդի, Ստամբուլի «Քաղիր Հաս» և Երուսաղեմի համալսարաններից, ամերիկյան Արտաքին քաղաքականության խորհրդից և «Չաթեն հաուզից», Քառնեգիի հիմնադրամի Մոսկովյան կենտրոնից:

Քաղաքականության մշակման կարևոր գործիքներից է ռազմավարական խաղը: 2011 թ. ԱՌՀԻ-ն նախաձեռնեց ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ի ռազմավարական խաղերի

մեթոդաբանության ուսումնասիրություն, որի հիման վրա 2012 թ. մայիսին Հայաստանում առաջին անգամ կազմակերպեց ռազմավարական անվտանգային խաղ: Պաշտպանական համալսարանի կազմում նախատեսվում է ստեղծել ռազմավարական խաղերի կենտրոն, ինչը ենթադրում է այդ ոլորտում ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ի հետ համագործակցության սերտացում, այդ թվում՝ այնտեղ հայաստանյան մասնագետների վերապատրաստում և այնտեղից դասախոսությունների համար մասնագետների հրավիրում:

2013 թ. նոյեմբերին կմեկնարկեն միջգերատեսչական պաշտպանական-անվտանգային վերապատրաստման դասընթացները՝ նախատեսված անվտանգային խնդիրներին առնչվող գերատեսչությունների միջին և բարձր օդակի պաշտոնյաների համար: Տվյալ դասընթացների համար ԱՌՀԻ-ի կողմից պատրաստվում է փորձագիտական-ուսումնական երկհատորյա ձեռնարկ՝ նվիրված Հայաստանի պաշտպանական-անվտանգային համակարգի բարեփոխումներին՝ բոլոր ոլորտների ընդգրկմամբ: Ձեռնարկը ներառում է 2008–2012 թթ. «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսի մասնագիտացված համարների թեմատիկ հոդվածների ընտրանին: Ավարտին է մոտենում նաև ռազմավարական ուսուցման մյուս գիտաուսումնական ձեռնարկի կազմման աշխատանքը՝ պաշտպանական-անվտանգային տերմինների եռալեզու (հայերեն-ռուսերեն-անգլերեն) բացատրական բառարանը, որն էական նշանակություն կունենա ինչպես Հայաստանի Զինված ուժերի զարգացման, այնպես էլ ռուսական և արևմտյան համակարգերի հետ մեր պաշտպանական-անվտանգային համակարգի գործակցելիության մակարդակի բարձրացման համար: Բառարանը Պենտագոնի բացատրական, «ՆԱՏՕ–Ռուսաստան» մասնագիտական տերմինների բառարանի և «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսում համարից համար 17 տարի տպագրվող եռալեզու բառարանի համակարգման արգասիքն է: Որպես 2012 թ. ձեռնարկված փորձի շարունակում և զարգացում՝ 2013 թ. նախատեսվում է բառացանկի էական ընդլայնմամբ՝ 12000 հասկացություն ու դրանց տերմիններ պարունակող պաշտպանական-անվտանգային հայերեն-ռուսերեն-անգլերեն երկրորդ բառարանի կազմում:

Պաշտպանական ազգային (հետագոտական) համալսարանի ծրագիրը մշակվել, փորձաքննվել և լրամշակվել է Հարվարդի Ջ. Քենեդիի անվան Պետությունագիտության դպրոցում, Թաֆտսի համալսարանի Դիվանագիտության և իրավունքի Ֆլետչերյան դպրոցում, ԱՄՆ-ի ՊԱՀ-ում, ՀՀ ԿԳՆ Գիտության պետական կոմիտեի ներգրավմամբ:

2. ԾՐԱԳՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԸ

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՔԸ	ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ
<p>«Պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենք /27.11.2008 թ. ՀՕ-198-Ն/, հոդված 4-ի 8-րդ կետի 1,2,6,10 ենթակետեր</p>	<p>Հայաստանի Հանրապետության պաշտպանության կազմակերպումը խաղաղ ժամանակ ներառում է՝ ռազմական քաղաքականության հիմնական ուղղությունների մշակում, ռազմական սպառնալիքի կանխատեսում ու գնահատում, միջազգային համագործակցություն, ռազմական գիտության զարգացում և ռազմական ուսուցում</p>
<p>«ՀՀ ռազմական դոկտրինը հաստատելու մասին» ՀՀ Նախագահի հրամանագիր /25.12.2007թ. ՆՀ-308-Ն/ կետ 6, կետ 9-ի 2,4 ենթակետեր</p>	<p>Հայաստանի Հանրապետության ռազմական անվտանգության ապահովումը պետության կարևորագույն գործառնություններից է և ներառում է՝ սպառնալիքների ու վտանգների ժամանակին բացահայտում ու գնահատում, դրանց հատմանցման կանխատեսում, կանխում, կասեցում ու չեզոքացում: Հայաստանի Հանրապետությունն իր ռազմական անվտանգության ապահովման նպատակով կիրառում է պետության ռազմական անվտանգության համակարգը՝ պետության ամբողջ քաղաքական, տնտեսական և ռազմական ներուժի համադրմամբ և կենտրոնացված ու նպատակատրոփված ղեկավարմամբ: Այդ համադրման հիմնական ուղիներն են՝ պաշտպանության բնագավառում համակողմանի միջազգային համագործակցության խորացումը, միջազգային առաջատար փորձի ձեռքբերումն ու ներդրումը՝ ի նպաստ Հայաստանի Հանրապետության ռազմաքաղաքական ու ռազմական հզորացման, միջազգային և տարածաշրջանային ռազմաքաղաքական իրադրության զարգացումների վերաբերյալ ստույգ տեղեկատվության ձեռքբերումը, Հայաստանի Հանրապետության ազգային, ռազմաքաղաքական և ռազմական շահերին ու խնդիրներին այդ զարգացումների առնչության հուսալի և արդյունավետ կանխատեսումը, ռազմական սպառնալիքների բացահայտումն ու դասակարգումը, դրանց համարժեք արձագանքման նպատակով անհրաժեշտ միջոցների ձեռնարկումը, Հայաստանի Հանրապետության ռազմաքաղաքական ու ռազմական շահերի պաշտպանության և խնդիրների լուծման ապահովումը:</p>
<p>ՀՀ ՊՆ 07.01.2007թ. քիվ 5 հրաման, կետ 7</p>	<p>ՀՀ ՊՆ ԱՌ-ՀԻ-ի նպատակային խնդիրներն են՝ ռազմավարական հետազոտությունների իրականացումը, ՊՆ ղեկավար կազմի անվտանգային-պաշտպանական քաղաքականության գծով վերապատրաստումն ու ուսուցումը:</p>

3. ՆՊԱՏԱԿ/ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔ

– ՀՀ պաշտպանական-անվտանգային ոլորտում գործող բոլոր գերատեսչությունների մասնագիտական ներուժի համախմբում ՊՆ-ի շուրջ՝ ռազմավարական գիտակրթական միջգերատեսչական գործունեության մեջ ներգրավմամբ,

– պաշտպանական բարեփոխումները ղեկավարող, ժամանակակից գիտելիքներով զինված և այդ գիտելիքները պրակտիկայում կիրառելու հմտությամբ օժտված նոր սերնդի կադրերի պատրաստման կրթական հաստատության փուլային ստեղծում,

– նպաստում պաշտպանական-անվտանգային ոլորտին առնչվող բոլոր գերատեսչությունների ներդաշնակ գործունեության ապահովմանը,

– պաշտպանական-անվտանգային ոլորտում ՀՀ միջազգային ակադեմիական համագործակցության խորացում,

– ՀՀ կրթական բարեփոխումների գործընթացում ՊՆ ռազմավարական դերի ապահովում:

4. ԾՐԱԳՐԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՇԱՀԱՌՈՒՆԵՐԸ

Ծրագրի արտաքին շահառուներն են ՀՀ ռազմաքաղաքական ղեկավարությունը՝ ՀՀ Նախագահ, վարչապետ, ՀՀ ՊՆ և այլ գերատեսչությունների բարձրաստիճան ղեկավարներ:

5. ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ ԱՐԴՅՈՒՆՔ/ԵՆԹԱՆՊԱՏԱԿ 1

ՀՀ ռազմաքաղաքական, ինչպես նաև պաշտպանության նախարարության բարձրաստիճան ղեկավարության համար պաշտպանական-անվտանգային հետազոտությունների կատարում:

Որակական ցուցանիշներ

ՀՀ ռազմավարական պաշտպանական-անվտանգային շահերին առնչվող գիտակիրառական հետազոտությունների կատարում, համապատասխան գնահատականների և առաջարկությունների ներկայացում:

5.1. Քաղաքականության միջոցառումներ՝ պաշտպանական-անվտանգային հետազոտությունների իրականացման ծառայություններ (ՀՀ փորձագիտական հանրույթ):

5.1.1. *Ուղղակի արդյունք/ծառայություն.*

«Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսի «Աշխատանքային տետրեր» հավելվածի թողարկում, հատուկ նշանակության վերլուծական զեկուցագրերի ներկայացում:

«Աշխատանքային տեսրերի» 1-2 միացյալ համարում ներկայացվելու է Շուշիի դերը տարածաշրջանային պատմաքաղաքակրթական զարգացումներում, իսկ «Աշխատանքային տեսրերի» 3-4 միացյալ համարում՝ Ադրբեջանի քաղաքականության ազդեցությունը ՀՀ անվտանգության վրա:

Շամկեպոսյին ցուցանիշներ

ՀՀ բարձրաստիճան դեկլարությանը հետազոտությունների ժողովածուները տրամադրվելու են յուրաքանչյուր կիսամյակ՝ 2013 թ. հուլիս և դեկտեմբեր ամիսներին:

5.1.2. Ուղղակի արդյունք/ծառայություն.

Վերլուծական զեկուցագրերի պատրաստում:

Որակական ցուցանիշներ

Վերլուծական զեկուցագրերը պարունակելու են ուսումնասիրվող խնդիրների համակարգային վերլուծություն, համապատասխան եզրակացություն և գիտակիրառական առաջարկություններ: Չեկուցագրերը նպաստելու են ՀՀ ռազմավարական անվտանգային շահերին առնչվող որոշումների ընդունման արդյունավետության մակարդակի բարձրացմանը:

5.2. Քաղաքականության միջոցառումներ՝ պաշտպանական-անվտանգային հետազոտությունների իրականացման ծառայություններ (արտերկրի փորձագիտական հանրույթ):

5.2.1. Ուղղակի արդյունք/ծառայություն.

Միջազգային գիտաժողովների անցկացմամբ ՀՀ անվտանգային ռազմավարական շահերին առնչվող զարգացումների վերաբերյալ արտերկրի փորձագիտական հանրույթի գնահատականների ստացում:

Քանակական ցուցանիշներ

Երկու միջազգային գիտաժողովի անցկացում:

Որակական ցուցանիշներ

Տարածաշրջանային անվտանգության դիմամիկային, ինչպես նաև ՀԱՊԿ-ի ռազմաքաղաքական բաղադրիչի զարգացման պրոբլեմներին և հեռանկարներին նվիրված թվով հիսուն զեկուցումների ներկայացում, ՀՀ և արտերկրի փորձագետների միջև քննարկումներ և փորձի փոխանակում:

Շամկեպոսյին ցուցանիշներ

2013 թ. հունիս և նոյեմբեր

ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ-ԱՆՎՏԱՆԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՅՈՎԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

ՄԻՋՈՑԱՆՈՒՄՆԵՐ	ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԱՊԿ-ի ռազմական բաղադրիչի զարգացման քաղաքական-անվտանգային ուղենիշներին նվիրված միջազգային ֆորումի անցկացում	Գիտաժողովը Հայաստանի և ՀԱՊԿ-ի անդամ պետությունների փորձագետների մասնակցությամբ քննարկելու է ՀԱՊԿ-ի ռազմական բաղադրիչի զարգացման հեռանկարները և պրոբլեմները:
Աշխատանքներ	Միջազգային գիտաժողովների անցկացման չափանիշներին համապատասխանող ռեսուրսների ձեռք բերում:
«Տարածաշրջանային անվտանգության դինամիկան Հարավային Կովկասում» ամենամյա գիտական ֆորումի անցկացում	Գիտաժողովում ՀՀ և արտերկրի առաջատար փորձագետների ներգրավմամբ քննարկվելու են տարածաշրջանային անվտանգության դինամիկան, զարգացման հնարավոր սցենարները և դրանց ազդեցությունը Հարավային Կովկասի անվտանգային ճարտարապետության վրա:
Աշխատանքներ	Միջազգային գիտաժողովների անցկացման չափանիշներին համապատասխանող ռեսուրսների ձեռքբերում:

5.2.2. Ռեզոլյուցիոն/ ծառայություն.

Միջազգային գիտաժողովի և ամենամյա գիտական ֆորումի արգասիքների տրամադրում ՀՀ ռազմաքաղաքական ղեկավարությանը:

Քանակական ցուցանիշներ

«Աշխատանքային տետրեր» հավելվածի երկու հատուկ թողարկումների հրատարակում (յուրաքանչյուրը՝ 300 էջ, 200 օրինակ):

Որակական ցուցանիշներ

Ժողովածուներում ներկայացվելու են տարածաշրջանային անվտանգության դինամիկայի և ՀԱՊԿ-ի ռազմաքաղաքական բաղադրիչի զարգացման պրոբլեմների և հեռանկարների վերաբերյալ ՀՀ և արտերկրի փորձագետների հետազոտություններ:

6. ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ ԱՐԴՅՈՒՆՔ/ԵՆԹԱՆՊԱՏԱԿ 2

Ռազմական քաղաքագիտության զարգացում:

Քանակական ցուցանիշներ

Երկհատոր ձեռնարկի հրատարակում (1000 օրինակ):

Շուրջ 12000 հասկացություն ու տերմին պարունակող պաշտպանական-անվտանգային հայերեն-ռուսերեն-անգլերեն բառարանի կազմում:

Որակական ցուցանիշներ

ՀՀ ՊՆ ԱՌ-ՀԻ-ի «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսի և ՋՈՒ-ի առաջատար մասնագետների, ակադեմիական հանրության, ինչպես նաև ՀՀ նախարարությունների և գերատեսչությունների միջև՝ ըստ պաշտպանական-անվտանգային համակարգի բարեփոխման հիմնական բաժինների, դրա արդիականացման ուղիների իմաստավորման և մշակման գործում ավելի քան քառամյա համագործակցության արդյունքներով երկհատոր փորձագիտա-ուսումնական ձեռնարկի հրատարակում, որը Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանի համար դասագրքային հիմքի ձևավորման գործում միջգերատեսչական փորձագիտական ներուժը համախմբելու առաջին փորձն է:

Ռազմագիտության տարբեր ոլորտներին առնչվող հետազոտությունների իրականացում:

Պաշտպանական-անվտանգային ոլորտում հայերենի տերմինաբանության համակարգված մշակում, հասկացութային համակարգի ընդլայնում և արևմտյան ու ռուսաստանյան համակարգերի հետ ներդաշնակում:

Կապը վերջնական արդյունքի հետ

Ռազմական քաղաքագիտության զարգացումը պաշտպանական-անվտանգային քաղաքականության մեջ գիտական քաղաղրիչի ապահովմանն ուղղված էական գործոն է: «Հայերեն-ռուսերեն-անգլերեն» պաշտպանական-անվտանգային տերմինների բացատրական բառարանը ստեղծվում է պաշտպանական-անվտանգային ոլորտում հայերենի տերմինաբանության համակարգված մշակման, հասկացութային համակարգի ընդլայնման և արևմտյան ու ռուսաստանյան համակարգերի հետ ներդաշնակեցման, համապատասխան կառույցների գործակցելիության ապահովման նպատակով՝ որպես 2012 թ. ձեռնարկված փորձի շարունակում և զարգացում՝ բառացանկի էական ընդլայնմամբ: Էլեկտրոնային տարբերակի ստեղծումը կապահովի բառարանի ավելի մեծ զանգվածայնությունն ու մատչելիությունը:

6.1. Քաղաքականության միջոցառումներ

Ռազմագիտությանը վերաբերող գիտական տեղեկույթի տարածում:

6.1.1. ՈՒՂՊԱՆՈՒԹՅԱՆ արդյունք/ծառայություն

«Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսի համարների մշակում:

Քանակական ցուցանիշներ

Չորս համարների մշակում՝ «Հայկական բանակ» ՌԳՀ 2 միացյալ համարներ, յուրաքանչյուրը՝ 132 էջ ծավալով:

Որակական ցուցանիշներ

Առաջավոր ռազմագիտական մտքի ու փորձի տարածմանը, Ջինված ուժերում ռազմագիտական կադրերի պատրաստմանը, ՀՀ ՋՌԻ-ի անձնակազմի բարոյահոգեբանական դաստիարակությանը նպաստող, ՀՀ ՋՌԻ-ում ընթացող պաշտպանական բարեփոխումները լուսաբանող գիտական հոդվածներ:

6.2. Քաղաքականության միջոցառումներ

Պաշտպանական-անվտանգային հանրային համար անհրաժեշտ տերմինաբանական հիմքի ապահովում:

6.2.1. ՈՒՂՊԱՅԻՆ արդյունք/ ծառայություն.

«Հայերեն-ռուսերեն-անգլերեն» պաշտպանական-անվտանգային տերմինների բացատրական բառարանի մշակում:

Քանակական ցուցանիշներ

Բառարանում ընդգրկվելու է շուրջ 12000 տերմին:

Որակական ցուցանիշներ

Տվյալ ոլորտում հիմնական հայերեն տերմինների մշակում՝ ռուսերեն և անգլերեն զուգահեռներով և երեք լեզվով տրվող բացատրություններով (ներառյալ՝ ռուսերեն-հայերեն և անգլերեն-հայերեն բառարանները), բոլոր բառացանկերի դասավորում այբբենական կարգով և էլեկտրոնային մեկնակերպի ստեղծում՝ հատուկ մշակված համակարգչային ծրագրի կիրառմամբ:

7. ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ ԱՐԴՅՈՒՆՔ/ԵՆԹԱՆՊԱՏԱԿ 3

Պաշտպանական ազգային համալսարանի հետազոտական բաղադրիչի ձևավորման նախադրյալների/հիմքերի ստեղծում. բաժինների ձևավորում, ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ի Վերլուծական կենտրոնի վերակազմակերպում, միջազգային կապերի խորացում:

Քանակական ցուցանիշներ

Ներկայումս գործող ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ի Վերլուծական կենտրոնում Ռեսուրսների կառավարման և կիրառական գիտության ու Ռազմավարական խաղերի խմբերի ձևավորում, վերլուծական կենտրոնում վերլուծաբանների երկաստիճան համակարգի ներդրում, առաջատար գիտակրթական կենտրոնների, այդ թվում՝ Պաշտպանական ազգային համալսարանի (ԱՄՆ), Արտաքին հարաբերությունների խորհրդի (ԱՄՆ), Արտաքին քաղաքականության ամե-

րիկյան կենտրոնի (ԱՄՆ), Հարվարդի համալսարանի Ջ. Քենեդիի անվան Պետութենագիտության դպրոցի (ԱՄՆ), «Չաթեն Հաուզի» (ՄԲ), Ռազմավարական հետազոտությունների միջազգային ինստիտուտի (ՄԲ), Լիոնի համալսարանի Պաշտպանական ու անվտանգային հետազոտությունների կենտրոնի (ՖՀ), ՀԱՊԿ-ի պետությունների ռազմավարական հետազոտությունների կենտրոնների հետ կապերի ընդլայնում:

Որակական ցուցանիշներ

Խմբերը նպաստելու են ՀՀ ՊՆ ԱՌ-ՀԻ-ի կողմից իրականացվող ռազմավարական անվտանգային հետազոտությունների որակի բարելավմանը, ոլորտային ընդգրկված անձանց մեծացմանը՝ նոր մեթոդաբանության կիրառման և նոր ոլորտներում հետազոտությունների իրականացման միջոցով:

Կապը վերջնական արդյունքի հետ

Պաշտպանական ազգային համալսարանի հետազոտական բաղադրիչի ձևավորման նախադրյալների ստեղծումը պաշտպանական անվտանգային քաղաքականության որակապես նոր մակարդակի գիտական բաղադրիչի ապահովման կարևոր գործոն է:

7.1. Քաղաքականության միջոցառումներ

Ռեսուրսների կառավարման և կիրեռանվտանգության ու Ռ-ազմավարական խաղերի խմբերի ձևավորում:

7.1.1. ՈՒՂՊԱԿԻ ԱՐԴՅՈՒՆՔ/ԺԱՌԱՅՈՒՅՄՈՒՆ.

Ռեսուրսների կառավարման և կիրեռանվտանգության խմբի ստեղծում:

Որակական ցուցանիշներ

Պաշտպանական-անվտանգային ռեսուրսների կառավարման և կիրեռանվտանգության զարգացման հիմնական միտումների մշտազննում և ՀՀ ազգային անվտանգության վրա դրանց հնարավոր ազդեցության գնահատում, Կիրեռանվտանգության ռազմավարության նախագծի մշակում: Ռեսուրսների կառավարման և կիրեռանվտանգության խմբի ստեղծմամբ ՀՀ ՊՆ Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանում կձևավորվեն Կիրեռանվտանգության քաղաքականության ազգային կենտրոնի ստեղծման նախադրյալներ:

7.1.2. ՈՒՂՊԱԿԻ ԱՐԴՅՈՒՆՔ/ԺԱՌԱՅՈՒՅՄՈՒՆ.

Ռազմավարական խաղերի խմբի ստեղծում:

Որակական ցուցանիշներ

Տարեկան առնվազն երկու ռազմավարական խաղերի անցկացում՝ ՀՀ ՊՆ

ԱՌ-ՀԻ-ի Վերլուծական կենտրոնի և դրա կազմում ստեղծված նոր բաժինների մշակումների փորձաքննության նպատակով:

1. Ռազմավարական խաղերի կազմակերպման մեթոդաբանության ուսումնասիրություն և զարգացում:

2. ՀՀ ՊՆ ստեղծվելիք Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանում կիրառական ռազմավարական ուսուցման կենտրոնի ստեղծման նախադրյալների ձևավորում:

7.2. Քաղաքականության միջոցառումներ

Վերլուծական կենտրոնի կազմակերպական կառուցվածքի համապատասխանեցում ՀՀ ՊՆ ԱՌ-ՀԻ-ի՝ ՊԱ(Հ)Հ-ի կերպավորման պահանջներին:

7.2.1. Ռեզիլիանտ արդյունք/ծառայություն.

Վերլուծաբանների երկաստիճան համակարգի ներդրում:

Որակական ցուցանիշներ

ՀՀ ՊՆ ԱՌ-ՀԻ-ի ներկայումս գործող Վերլուծական կենտրոնի գիտնական-վերլուծաբանների ուր հաստիքներից երկուսի կերպավորում ավագ գիտնական-վերլուծաբանի հաստիքի:

Ավագ գիտնական-վերլուծաբանը, ոլորտային հետազոտություններից բացի, ԱՌ-ՀԻ-ի պետի տեղակալ-գիտավերլուծական կենտրոնի պետի հետ կատարելու է վերլուծաբանների մշակումների փորձաքննություն և գիտական խմբագրում:

7.2.2. Ռեզիլիանտ արդյունք/ծառայություն.

Պաշտպանական ազգային համալսարանի միջազգային կապերի խորացում:

Որակական ցուցանիշներ

Աջակցություն Պաշտպանական ազգային (հետազոտական) համալսարանի կողմից տարեկան առնվազն երկու միջազգային ռազմավարական ֆորումների անցկացմանը: Աջակցություն ՊԱ(Հ)Հ-ի գիտնական-վերլուծաբանների՝ օտարերկրյա գիտահետազոտական կենտրոններում վերապատրաստմանը (տարեկան առնվազն երեք մասնատիպ ծրագրերի իրականացում):

ՊԱ(Հ)Հ-ի միջազգային կապերի աշխարհագրության և ինտենսիվության ընդլայնում:

8. ՄԻՋԱՆԿՅԱԼ ԱՐԳՅՈՒՆՔ/ԵՆԹԱՆ ՊԱՏԱԿ 4

ԱՌ-ՀԻ-ի կարողությունների զարգացում:

Քանակական ցուցանիշներ

ՊԱ(Հ)Հ-ի հետազոտական բաղադրիչի կերպավորման ծրագրով նախատեսված է ԱՌ-ՀԻ-ի անձնակազմի ավելացում շուրջ 20 տոկոսով:

Որակական ցուցանիշներ

ՊԱ(Հ)-ի հետազոտական բաղադրիչի ձևավորման համար անհրաժեշտ կարողությունների ստեղծում բնականոն գործունեություն ապահովելու նպատակով:

Ժամկետային ցուցանիշներ

2013–2014 թթ.

Կապը վերջնական արդյունքի հետ

ԱՌ-ՀԻ-ի կարողությունների զարգացումը՝ երկրորդ մասնաշենքի շինարարություն, նոր հաստիքների համար անհրաժեշտ գույքի և համակարգչային տեխնիկայի ձեռքբերում՝ պաշտպանական անվտանգային քաղաքականության գիտական բաղադրիչի արդյունավետության ապահովման համար:

8.1. Քաղաքականության միջոցառումներ

ԱՌ-ՀԻ-ի ենթակառուցվածքների զարգացում:

8.1.1. *ՈՒՂՊԱԿԻ արդյունք/ծառայություն.*

ԱՌ-ՀԻ-ի երկրորդ մասնաշենքի կառուցում:

Քանակական ցուցանիշներ

Երեք հարկանի մեկ նոր մասնաշենք, տարածքը՝ 1875 քառակուսի մետր:

Որակական ցուցանիշներ

Ժամանակակից չափանիշներին համապատասխանող շինության կառուցում:

8.2. Քաղաքականության միջոցառումներ

ԱՌ-ՀԻ-ի նյութական ռեսուրսային ներուժի զարգացում:

8.2.1. *ՈՒՂՊԱԿԻ արդյունք/ծառայություն.*

ԱՌ-ՀԻ-ի նյութատեխնիկական բազայի զարգացում:

Որակական ցուցանիշներ

Ժամանակակից պահանջներին համապատասխան արդիականացում:

Ի գիտություն հեղինակների և ընթերցողների

«Աշխատանքային տետրերը» լույս են ընծայվում որպես ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ի «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսի հավելված՝ ընդգրկված ԲՈՂ-ի կողմից հաստատված «Դոկտորական և քեկնածուական ատենախոսությունների արդյունքների հրապարակման համար ընդունելի ամսագրերի ցանկում»:

Հեղինակները պետք է վկայակոչեն օգտագործված առավել կարևոր աղբյուրները:

Հեղինակները պատասխանատու են հոդվածներում բերվող փաստերի հավաստիության և զաղտնիության պահանջների պահպանման համար:

Հեղինակների դիրքորոշումը պարտադիր չէ, որ համընկնի խմբագրության դիրքորոշման հետ:

Դիագրամները, սխեմաները, գծագրերը, նկարները, լուսանկարները պետք է լինեն հստակ, տպագրության համար պիտանի:

Հոդվածներում պետք է վերծանված լինեն օգտագործվող հասպտումները:

Ձեռագրերը հետ չեն վերադարձվում:

Հոդվածները հրապարակվում են պարտադիր գիտական փորձաքննություն անցնելուց հետո:

Նյութերի մասամբ կամ ամբողջությամբ արտատպումը թույլատրվում է միայն խմբագրության գրավոր համաձայնությամբ:

К сведению авторов и читателей

«Рабочие тетради» издаются в качестве приложения к военно-научному журналу «Айкакан банак» ИНСИ МО РА, включенному в утвержденный ВАК-ом «Список приемлемых журналов для публикации результатов докторских и кандидатских диссертаций».

Авторы должны давать сноски на использованные наиболее важные источники.

Авторы ответственны за достоверность и несекретность фактов, приводимых в статьях.

Позиции авторов не обязательно совпадают с позицией редакции.

Диаграммы, схемы, чертежи, рисунки, фотоснимки должны быть исполнены в четком изображении, пригодными для печати.

В статьях должны быть раскрыты употребляемые аббревиатуры.

Рукописи не возвращаются.

Статьи публикуются после прохождения обязательной научной экспертизы.

Перепечатка частично или полностью материалов допускается только с письменного разрешения редакции.

For the information of the authors and readers

The «Working notebooks» is published as an appendix to the defense-academic journal «Haikakan banak» of the INSS, MoD, RA which is included into «The list of acceptable magazines for the publication of the results of doctors and candidates' dissertations», affirmed by the Superior Attesting Commission.

Authors should give footnotes for the most important sources used.

Authors are responsible for the accuracy and the non-confidential nature of the facts given in the articles.

Opinions expressed herein are those of the authors and are not necessarily those of the editorial board.

Diagrams, schemes, drawings, pictures and photos should be of a clear print quality. Please explain used acronyms.

Manuscripts are not returned.

Articles get published after obligatory academic examination.

Partially or fully re-printing of materials is allowed only by written permission of the editorial staff.

ԱՇՄԱՏԱՆՔԱՅԻՆ ՏԵՏՐԵՐ

ՀՀ ՊԱՇՏՊԱՆԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ (ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ)
ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ
ՈՐՊԵՍ ՌԱԶՄԱԿՐԹԱԿԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ԲԱՂԿԱՑՈՒՑԻՉ

Նախագծի գիտական ղեկավար՝

ՀՀ ՊՆ ԱՌՀԻ-ի պետ, ՀՀ պաշտպանության նախարարի խորհրդական,
Ռուսաստանյան ռազմագիտական ակադեմիայի իսկական անդամ,
ՊԱՀ-ի ԱՌՀԻ-ի հրավիրված առաջատար պրոֆեսոր (ԱՄՆ),
քաղաքական գիտությունների դոկտոր (ՌԴ)
գեներալ-մայոր Հ. Ս. Զոքաևյան

Պրակի գիտական խմբագիրներ՝

պատմական գիտությունների թեկնածու Բ. Պ. Պողոսյան,
քաղաքական գիտությունների թեկնածու Մ. Ս. Ավետիսյան,
պատմական գիտությունների թեկնածու Դ. Մ. Մանասյան,
պատմական գիտությունների թեկնածու Ա. Բ. Մանվելյան

Տեխնիկական խմբագրումը՝ Ա. Պ. Նազարեթյանի

Ձևավորող նկարիչ՝ Դ. Ա. Փարվանյան

Լուսանկարչական ապահովումը՝ Ա. Դ. Ներսիսյանի

Թարգմանիչներ՝ Մ. Ս. Ավետիսյան, Ա. Հ. Հակոբյան, Տ. Մ. Անյունյան

Համակարգչային ապահովումը՝ Վ. Ռ. Խալաֆյանի, Ն. Զ. Ծալոյանի

Խմբագրության հասցեն՝ Երևան, Կ. ՈՒԼՆԵՐՈՒ ՎՈՂՈՑ, 56/6, հեռ. 28-54-25, 28-12-94:

© ՀՀ ՊՆ Դ. Կանայանի անվան ազգային ռազմավարական հետազոտությունների
ինստիտուտի «Հայկական բանակ» ռազմագիտական հանդեսի հավելված, 2012 թ.

Ստորագրվել է տպագրության 12.12.2012:

Թուղթը՝ օֆսեթային: Ձևաչափը՝ 60x84 1/16:

Տեքստը՝ 120 էջ: Պայմանական տպագրական 7,5 մամուլ: Տպարանակը՝ 200:
Տառատեսակները՝ «Արիալ», «Թայմս» և «Բարբիկա»: Տպագրությունը՝ օֆսեթ:
Վկայական՝ 523: Դասիչ՝ 69263: ISSN 1829-0108

Տպագրվել է «Լիմուշ» տպարանում